

PROFESOR

prof. Alexandru Georgiu

**VIATA
DUHOVNICEASCĂ A
FAMILIEI**

EDITURA MERITOCRAT CLUJ-NAPOCA

ISBN 978-630-6502-86-8

prof. Alexandru Georgiu

Viața duhovnicească a familiei

EDITURA MERITOCRAT CLUJ-NAPOCA
2022

TEXT © Viața duhovnicească a familiei/prof. Alexandru Georgiu

Toate drepturile rezervate autorului

Consilier editorial: lect. dr. Tiberiu Irimia
Lector de carte: ing. drd. Paula Mândrean
Tehnoredactare: prof. Alexandru Georgiu
Coperta I-IV: prof. Alexandru Georgiu
Corectura: prof. Alexandru Georgiu
Grafică generală: prof. Alexandru Georgiu

Editura Meritocrat Cluj-Napoca
Tel. 0760 607 889, 0741 494 338
e-mail: meritocratj@gmail.com

© 2022 *Editura Meritocrat Cluj-Napoca*

Toate drepturile grafice asupra acestei ediții aparțin editurii Meritocrat, orice reproducere sau modificare, indiferent de formă și suport, neautorizată urmând să suporte consecințele legii.

Responsabilitatea calității corecturii textului din această carte aparține autorului.

CUPRINS

Introducere.....	4
Capitolul I – Taina Cununii.....	5
1.1. Rolul Tainei Cununii în viața de familie.....	5
1.2. Exigențele vieții de familie creștine.....	12
Capitolul II – Familia creștină și creșterea copiilor.....	19
2.1. Educația copiilor în spirit creștin în lumea de astăzi.....	19
2.2. Rolul Bisericii și al școlii în educația creștină a copiilor.....	27
Capitolul III - Familia creștină și păcatul.....	31
3.1. Viața duhovnicească a familiei creștine și efectele păcatelor.....	31
3.2. Boli contemporane ale copiilor – consecințe ale păcatelor părinților.....	33
Capitolul IV - Familia creștină și lumea contemporană.....	43
4.1. Rolul familiei creștine în societatea de astăzi.....	43
4.2. Căi misionare de ocrotire a familiei creștine.....	45
Concluzii.....	49
Bibliografie.....	51

Introducere

Viața duhovnicească a unei familii creștine are la temelie credința în Mântuitorul nostru Iisus Hristos. Valorile creștine sunt prin ele însele valori perene care intră adesea în dezacord cu cele promovate în societatea de astăzi. Lucrarea de față își propune să evidențieze acele aspecte care fac posibilă în lumea contemporană o viața duhovnicească autentică în cadrul familial.

În acest sens, conținutul lucrării va fi împărțit în patru mari capitole care vor aborda rând pe rând elemente fundamentale legate de viața de credință a unei familii creștine. Astfel, în primul capitol va fi destinat evidențierii rolului Tainei Cununiei în legătura pe care o presupune căsătoria între cei doi soți. În continuare, tot în cadrul acestui prim capitol, vor fi puse în lumină exigențele pe care le presupune viața de familie trăită potrivit învățaturii creștine.

Cel de-al doilea capitol va fi destinat educației religioase a copiilor în lumea de astăzi. În cadrul acestei mari teme va fi accentuat rolul părinților, ca principali educatori, al școlii și al Bisericii. Capitolul își propune să scoată în evidență legătura strânsă ce trebuie să existe între acești trei mari factori educaționali.

În capitolul al treilea abordarea temei vieții duhovnicești a familiei va primi un accent aparte. În cadrul lui vor fi evidențiate aspecte care țin de patologia copilului ca o consecință a păcatelor și greșelilor pe care părinții le-au săvârșit fie înainte de căsătorie, fie după întemeierea acesteia. Astfel, capitolul al treilea va cuprinde o prezentare a principalelor boli care afectează astăzi pe copii și legătura acestora cu modul de viață al adulților care i-au adus în această lume. Această parte a treia a lucrării își propune să arate legătura dintre viața duhovnicească a părinților și consecințele păcatelor lor asupra copiilor.

Capitolul al patrulea și cel din urmă va fi destinat analizării rolului familiei creștine în lumea prinsă în iureșul globalizării. Va fi pus aici în discuție modul în care exemplul oferit de creștini poate însănătoși societatea. Totodată, ultima parte a lucrării va evidenția câteva din căile misionare prin care poate fi ocrotită familia creștină în prezent. În alte cuvinte, capitolul patru va pune în lumină rolul pe care Biserica îl are în sprijinirea familiei.

Viața duhovnicească a familiei rămâne o temă importantă de analizat în rândul celor care vizează viața de familie în general. Legătura omului cu Dumnezeu, proclamată de creștini ca fiind una ontologică, nu poate fi neglijată, indiferent cum ar arăta lumea. Numai în comuniune și dragoste persoana umană se împlinește, iar pe acestea le învață în familie.

Capitolul I – Taina Cununii

1.1. Rolul Tainei Cununii în viața de familie

Întemeierea unei familii creștine presupune asumarea unei vieți în care responsabilitatea față de celălalt implică înaintea de toate răspundere permanentă înaintea lui Dumnezeu. Biserica Ortodoxă așează la baza formării familiei Taina Nunții sau a Cununii, prin care legătura care se stabilește între cei doi soți este ridicată la rang de Taină. Unirea celor două suflete dobândește astfel un caracter duhovnicesc prin împărtășirea harului Sfântului Duh: „Taina Nunții este un act sfânt, de origine dumnezeiască, în care, prin preot, se împărtășește harul Sfântului Duh, unui bărbat și unei femei ce se unesc liber în căsătorie, care sfințește și înalță legătura naturală a căsătoriei la demnitatea reprezentării unirii duhovnicești dintre Hristos și Biserică.”¹. Sentimentul de dragoste dintre cele două persoane care se unesc prin Taina Cununii constituie temelia familiei pe care aceștia doresc să o formeze. Ea - dragostea dintre cei doi - reprezintă premiza unei căsătorii autentice, trăite creștinește. Sentimentul de iubire manifestat în cadrul familial va cere necontenit jertfire de sine din partea celor doi soți: ”Iubirea înseamnă consimțământul de a se jertfi mereu pentru o anumită persoană, de a o ocroti, de a se bucura de reușitele ei ca și cum aceste reușite ne-ar aparține nouă, de a se întrista de necazurile ei, ca și cum aceste necazuri ar fi ale noastre. Într-o familie, omul este nevoit să împartă împreună cu celălalt membru necazul și bucuria acestuia. Într-o căsătorie, necazurile și bucuriile devin comune. Nașterea unui copil, boala lui și uneori chiar și moartea lui – toate acestea îi unesc pe soți, le măresc și le adâncesc și mai mult dragostea.”².

Împărtășirea harului Sfântului Duh prin Taina Cununii face ca dragostea dintre cei doi soți să fie forța prin care ei sporesc în virtuți. Taina Cununii dă celor doi puterea nu doar de a crește dragostea dintre ei, ci și de a influența în bine toate relațiile pe care stabilesc în afara familiei lor: ”Majoritatea oamenilor trăiesc plinătatea relației de căsătorie prin realizarea virtuților ca roade ale colaborării lor cu harul, sau ca forme ale sfințirii lor în această relație neîntreruptă și intensă. Iar odată intrat în această relație, calitatea ei de o anumită înălțime determină în sens bun toate celelalte relații ale omului în societate, pe care căsătoria le multiplică.”³. Influențele pozitive ale familiei creștin-ortodoxe asupra societății derivă în mod direct din darurile pe care Tainele Bisericii le aduc în viața creștinului. Între aceste Taine, Taina Cununii și Taina Preoției sunt cele prin care se vedește cel mai bine că persoana nu se realizează decât prin comuniune: ”Nunta și Preoția ca Taine fac vădit faptul că persoana nu se realizează decât în comuniune, că persoana și comuniunea sunt doi poli inseparabili; fac vădit faptul că Tainele își au rodirea lor în răspunderea oamenilor unii față de alții.”⁴. Necesitatea comuniunii între persoane este așadar însoțită de răspunderea pe care aceasta o presupune. În familia creștină principala răspundere a soților este cea înaintea lui Dumnezeu pentru mântuirea sufletelor lor și a copiilor lor. Nevoia de comuniune a omului este sădită de Dumnezeu în adâncurile ființei sale, fiind în primul rând expresia legăturii sale interioare cu divinitatea: ”În om, persoana lui umană este locul comuniunii cu divinul și în interiorul conștiinței umane sălășluiește conștiința divină: ”Vom veni la el și vom face locaș la el” (Ioan 14, 23). Ceea ce îi permite Sfântului Apostol Pavel să spună: ”Nu eu mai trăiesc, ci Hristos trăiește în mine” (Gal. 2, 20), și să aspire în slujirea sa

¹ Preotul Profesor Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. III, Ediția a III-a, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2003, p. 183.

² Pr. Prof. Gleb Kaleda, *Biserica din casă*, Editura Sophia, București, Editura Cartea Ortodoxă, Alexandria, 2006, p. 15.

³ Preotul Profesor Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 184.

⁴ *Ibidem*, p. 185.

pastorală ca "Hristos să ia chip în voi" (Gal. 4, 19). Omul "Hristofor", purtător de Hristos, se descoperă a fi o "Hristofanie", manifestare a lui Hristos în el."⁵.

În paginile Noului Testament, în Evanghelia Sfântului Apostol Ioan, Îl vedem pe Mântuitorul binecuvântând nunta din Cana Galileii. La acest eveniment, la rugămintea Maicii Domnului, Mântuitorul face prima sa minune, transformând apa în vin (In 2, 1-11). Intervenția Maicii Domnului în favoarea mirilor Îl determină pe Domnul Iisus Hristos să modifice momentul la care activitatea Sa de propovăduire ar fi trebuit să înceapă: "3. Și sfârșindu-se vinul, a zis mama lui Iisus către El: Nu mai au vin. 4. A zis ei Iisus: Ce ne privește pe mine și pe tine, femeie? Încă n-a venit ceasul Meu. 5. Mama Lui a zis celor ce slujeau: Faceți orice vă va spune." (In 2, 3-5). Minunea de la această nuntă a rămas peste veacuri expresia importanței pe care Dumnezeu o acordă nunții în iconomia mântuirii lumii. Rugăciunea caldă a Maicii Domnului, plină de discreție și de gingășie, a schimbat momentul începerii minunilor pe care Fiul lui Dumnezeu, Mântuitorul nostru Iisus Hristos, a dorit să le facă oamenilor spre a-i chema la pocăință și, prin aceasta, la întoarcerea la Dumnezeu. De aceea, Maica Domnului reprezintă pentru mirii credincioși ocrotitoarea și adevărata mijlocitoare înaintea Domnului pentru toate cererile lor. Totodată, Maica Domnului este pentru cei căsătoriți cea care le întărește și le păzește dragostea dintre ei: ""Bucură-te, început al minunilor lui Hristos" spune un text liturgic cu referire la nunta din Cana. Maica Domnului nu face minuni, dar le declanșează. Minunea din Cana făcută în toiul veseliei nupțiale conține marele simbol al schimbării calitative a apei patimilor în vin nobil, preludiu euharistic și reconstituire profetică a unității masculinului și a femininului."⁶. Minunea din Cana Galileii prefigurează astfel unirea oricărui suflet cu Hristos și ni-L descoperă pe Mântuitorul ca Mire al Bisericii-Mireasă: „La Cana, Hristos ”Și-a arătat slava” într-o *ecclesia domestica*. Această nuntă, în fapt, este nunta mirilor cu Hristos. El prezidează nunta din Cana și, după Sfinții Părinți, prezidează toate nunțile creștine. El este singurul și unicul Logodnic al cărui cuvânt prietenul îl aude și se bucură. Acest nivel al cununiei mistice a sufletului cu Hristos, pe care căsătoria o figurează în mod direct, este cel al oricărui suflet și al Bisericii-Mireasă."⁷. În Taina Cununii, cei doi miri se unesc cu Hristos, Care va fi sprijinul lor permanent pe calea mântuirii. La nunta din Cana, Mântuitorul Hristos vrea să arate, afirmă Părintele Stăniloae, că începe înălțarea vieții omenești prin lucrarea harului dumnezeiesc: "Hristos întărește din nou legătura căsătoriei dintre bărbat și femeie și o înalță, din ordinea naturii, în ordinea harului, învăluind-o, prin participarea Sa la nunta de la Cana, în ambianța harică ce iradia din Persoana Sa. Săvârșind acolo cea dintâi minune, prin puterea Sa mai presus de fire și dând perechii ce se căsătorea să bea din vinul iubirii entuziaste turnate de El prin harul Său, El vrea să arate că începe înălțarea vieții omenești în ordinea harului de la întărirea și înălțarea căsătoriei."⁸. Cartea Facerii din Vechiul Testament este cea care prezintă rațiunile pentru care Dumnezeu a făcut pe om bărbat și femeie. În această Carte a Vechiului Testament descoperim valoarea veșnică a comuniunii, pe care Dumnezeu a sădit-o în om prin crearea acestuia după chipul și asemănarea Lui: "Facerea spune că Dumnezeu a făcut pe Eva pentru că a văzut că "nu e bine să fie omul singur" (2, 18). Nu numai ca să-l ajute pe Adam crease Dumnezeu și pe Eva, ci și pentru ca să-l ferească de singurătate, căci numai pentru că se completează reciproc ei sunt omul deplin. "Bărbat și femeie i-a făcut pe ei și i-a binecuvântat; și a chemat numele lui om (Adam), în ziua în care i-a făcut pe ei" (Fac. 5, 2). Omul este o unitate completă, deci chip al lui Dumnezeu, pentru că unitatea sa de om se realizează în dualitatea personală neuniformă, ci complementară de bărbat și femeie: "Și a făcut Dumnezeu

⁵ Paul Evdokimov, *Taina iubirii, Sfințenia unirii conjugale în lumina tradiției ortodoxe*, Asociația medicală creștină Christiana, București, 1994, p. 69.

⁶ Paul Evdokimov, *Femeia și mântuirea lumii*, Asociația filantropică medicală creștină Christiana, București, 1995, p. 224.

⁷ Paul Evdokimov, *Taina iubirii, Sfințenia unirii conjugale în lumina tradiției ortodoxe*, p. 161.

⁸ Preotul Profesor Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. III, p. 191.

pe om, după chipul lui Dumnezeu l-a făcut pe el, bărbat și femeie i-a făcut pe ei” (Fac. 1, 27). ”Vorbind de doi, Dumnezeu vorbește de unul singur”, notează Sfântul Ioan Gură de Aur.”⁹. Cartea Facerii dezvăluie astfel faptul că de la început căsătoria a fost instituită de Dumnezeu cu atributele unității și indisolubilității. Aceste atribute pretind celor doi să trăiască dragostea lor la înălțimea de Taină, ceea ce înseamnă că în mod permanent ei trebuie să caute desăvârșirea acesteia: ”Pentru a fi o unire desăvârșită, căsătoria comportă o iubire desăvârșită. De aceea ea trebuie să fie indisolubilă. Astfel, căsătoria avea de la început atributele unității și indisolubilității. Bărbatul avea, în mod deplin, în unirea desăvârșită cu o femeie, tot ce-l completa esențial; și femeia la fel.”¹⁰. De aceea, iubirea care se stabilește între soți, sfințită prin Taina Nunții, are un caracter veșnic: ”Unirea deplină între un bărbat și o femeie, corespunzând unei iubiri desăvârșite, e netrecătoare. Căci fiecare a găsit în celălalt nu un obiect, ale cărui posibilități de satisfacere sunt limitate și care se ascunde ca persoană atunci când e tratat ca obiect, ci o persoană inepuizabilă și veșnic nouă în capacitatea și imaginația ei de autodăruire.”¹¹. Creșterea capacității de autodăruire în cadrul familiei înseamnă o continuă descoperire a subiectului celuilalt. Sub acoperământul cald al harului dumnezeiesc cei doi soți primesc puterea de a spori neîncetat bucuria de a-ii sluji unul altuia și împreună lui Dumnezeu: ”Descoperind subiectul semenului, am devenit și eu un subiect, nu prin faptul că nu mă atinge, că nu-mi cere, nu-mi pretinde nimic, ci prin faptul că-mi cere iubirea, îmi cere apropierea liberă. Ceea ce experiez e limită și libertate în același timp, e obligativitate în fața altuia, datorie de ascultare și, totuși, bucurie de-a împlini acea voie, impuls liber și fericit de slujire. E putere de la altul și totuși sentiment de putere proprie. La lumina acestui raport înțelegem cum între har și libertate nu e nici un antagonism, ci libertatea crește prin har. Harul nu e predestinație, nu e desființare a persoanei mele, iar libertatea nu este mândria cu ”dreptatea proprie”. ”¹². Cu alte cuvinte, descoperirea persoanei celuilalt în cadrul căsătoriei coincide cu o creștere în harul dumnezeiesc, care se dobândește întotdeauna prin efort: ”Subiectul altuia, voința lui de comuniune, ceea ce numim tu, nu se impune așadar în același chip silnic cunoașterii noastre ca lumea obiectelor, ca sunetul cuvântului, ca sensurile logice. Se cere din partea noastră un efort pentru a face experiența subiectului altuia. Harul, deși ne solicită, nu ni se împărtășește fără un efort personal.”¹³. Așadar, harul Sfântului Duh pe care soții îl primesc în Taina Cununiei trebuie păstrat și sporit. Cei doi au datoria, ca oricare alt creștin, de a lucra spre creșterea acestui har și de a nu fi nepăsători față de darurile ce s-au revărsat peste ei în slujba Cununiei: ”Harul Duhului Sfânt se revarsă asupra tuturor membrilor Bisericii, cu toate că ”darurile sunt felurite, dar același Duh” (1 Cor. 12, 4). Dacă vom percepe ca și Apostolul Petru preoția ca slujire a lui Dumnezeu în Biserica lui Hristos, reiese că unii primesc darul creării bisericilor din casă, iar alții primesc darul preoției pentru săvârșirea Euharistiei. Fiecare dar primit de la Duhul Sfânt trebuie păstrat cu grijă și mare evlavie: ”nu fi nepăsător față de harul care este întru tine...” (1 Tim. 4, 14), fie acesta curăția de păcate în cadrul spovedaniei, fie primirea harului dumnezeiesc prin unirea cu Hristos în timpul împărtășaniei, fie hirotonia sau cununia.”¹⁴. Cei care întemeiază o familie în Biserica Ortodoxă sunt chemați la o viață de sfințenie prin construirea unei adevărate biserici în cadrul propriului cămin: ”Talanții primiți în timpul slujbei cununiei sunt daruri care trebuie întrebuințate în vederea creării familiei, a bisericii din casă. Ei trebuie înmulțiți de-a lungul vieții prin muncă perseverentă. Odată slujba cununiei terminată, nu putem pleca din biserică, îngropând adânc în inimă tot ceea ce am simțit în acel moment. Prin ignoranța noastră, putem

⁹ Paul Evdokimov, *Taina iubirii, Sfințenia unirii conjugale în lumina tradiției ortodoxe*, p. 186.

¹⁰ *Ibidem*, p. 188.

¹¹ *Ibidem*, pp. 188-189.

¹² Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos sau Restaurarea omului*, Editura Omniscope, Craiova, 1993, Ediția a II-a, p. 23.

¹³ *Ibidem*, pp. 24-25.

¹⁴ Pr. Prof. Gleb Kaleda, *op. cit.*, p. 33.

pierde darurile primite de la Duhul Sfânt.”¹⁵. Puterea slujbei Cununii asupra celor doi soți este atât de mare încât rememorarea ei în momente grele ale vieții poate păstra unitatea familiei: ”Se cunosc multe situații când numai amintirea momentelor celor mai importante din slujba cununii i-a ajutat pe mulți să depășească perioadele dificile apărute în viață, să-și păstreze familia întregă și să primească o mare bucurie.”¹⁶. De altfel, întâmpinarea necazurilor în familie cu nădejde în ajutorul lui Dumnezeu reprezintă recunoașterea și acceptarea lucrării dumnezeiești care cheamă pe creștini la sfințirea vieții prin împărtășirea din sfințenia Lui: ”Când ești lovit de necazuri – dezonoare, persecuție, sărăcie, tulburare în familie -, fie că provin de la oameni, fie din conjuncturi de viață, fie de la stihiiile naturii, nu te lăsa copleșit niciodată de mâhnire, de frică, nu cărți și nu deznădăjdui, pentru că, așa cum spune Sfântul Vasile cel Mare, Stăpânul Cel Prea Înțelept și Atotbun ne trimite fiecăruia necazuri spre folosul nostru și mai ales ca noi să fim părtași la sfințenia Lui. Și Sfântul Apostol Pavel spune: ”Spre folosul nostru, ca să ne împărtășim de sfințenia Lui” (Evr. 12:10).”¹⁷. Iubirea dintre cei doi soți este cea care, pe măsura depășirii necazurilor, se întărește și-i ajută să descopere tot mai profund puterea harului dumnezeiesc ce li s-a dat în Taina Nunții: ”Bărbatul găsește în femeie o taină indefinită. Ea își cunoaște niște insuficiențe care se cer după o întregire prin bărbat, de aceea îl iubește pe bărbat; și bărbatul, la fel. Căsătoria e în același timp dragoste și ajutor, bucurie de celălalt și răbdare a lui. Pentru toate acestea se dă celor doi ce se căsătoresc harul dumnezeiesc. Iubirea unește uimirea în fața tainei celuilalt și răbdarea neputințelor lui și ajutorarea lui în ele. În iubire, amândoi devin tari.”¹⁸. Valoarea Tainei Cununii nu poate fi pusă în cuvinte. Pe măsură ce trăiesc viața de familie potrivit poruncilor dumnezeiești darurile primite prin ea se relevă celor doi soți. Măsura strădaniei lor de a fi bineplăcuți lui Dumnezeu prin viața de familie pe care o duc dezvăluie capacitatea lor de a fi adevărați colaboratori ai Lui în această lume. Cu alte cuvinte, Taina Cununii dă celor căsătoriți puterea de a ridica viața la înălțimi duhovnicești nebănuite: ”(...), dacă ar fi trăită de cei căsătoriți la valoarea ei adevărată, de taină, căsătoria ar da roade vrednice de tainele lui Dumnezeu. Dumnezeu a ridicat pe om la cinstea de colaborator al Său în lume. Căsătoria, la rangul la care a instituit-o Dumnezeu, ar trebui să realizeze în progresie geometrică posibilitatea acestei colaborări.”¹⁹. Colaborarea omului cu Dumnezeu în spațiul familial pornește de la minunata unire pe care Ziditorul lumii a așezat-o între cei care primesc Taina Cununii: ”Căsătoria e o minune pe pământ. Într-o lume unde toți și toate sunt în dezbinare, căsătoria e locul unde doi oameni, mulțumită faptului că s-au îndrăgît unul pe celălalt, devin una; locul unde se termină dezbinarea, unde începe înfăptuirea vieții în unire. Și în aceasta constă cea mai mare minune a relațiilor omenești: doi devin dintr-o dată o singură personalitate; dintr-o dată, două persoane, întrucât s-au îndrăgît una pe alta și s-au acceptat una pe alta până la capăt, desăvârșit, ajung ceva mai mare decât pur și simplu doi oameni – ajung una.”²⁰. Pentru a ajunge la această unire și a se bucura cu adevărat de ea cei doi trebuie ca înainte de a primi Taina Cununii să cunoască învățătura de credință a Bisericii Ortodoxe și să împărtășească un mod apropiat de înțelegere asupra lumii: ”Prima condiție pentru întemeierea familiei ca parte a Bisericii Ortodoxe este unitatea în învățatură și în concepțiile despre lume.”²¹. Există însă în lumea contemporană nenumărate exemple în care, deși soții se unesc prin Taina Cununii, având botezul în Biserica Ortodoxă, unul dintre ei să fie credincios, iar altul nu. În

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Mitropolitul Grigorie al Sankt Petersburgului, *O zi de viață sfântă, Sfaturi practice pentru organizarea vieții creștinului*, Editura Sophia, București, Editura Cartea Ortodoxă, Alexandria, 2007, pp. 44-45.

¹⁸ Preotul Profesor Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. III, p. 189.

¹⁹ Părintele Arsenie Boca, *Ridicarea căsătoriei la înălțimea de Taină, Îndrumător duhovnicesc*, Ediția a II-a îmbunătățită, Editura Agaton, Făgăraș, 2009, p. 7.

²⁰ Mitropolitul Antonie de Suroj, *Taina iubirii*, Editura Sophia, București, Editura Cartea Ortodoxă, Alexandria, 2009, pp. 55-56.

²¹ Pr. Prof. Gleb Kaleda, *op. cit.*, p. 22.

astfel de cazuri foarte potrivit este cuvântul Sfântului Apostol Pavel care îndeamnă la nădejdea că și cel necredincios va fi atras la credință prin exemplul soțului care mărturisește prin ființa lui dragostea pentru Dumnezeu: ”Citându-l pe Apostolul Pavel vom spune: ”dacă tu ești un bărbat credincios și soția ta necredincioasă dorește să rămână cu tine, să nu te desparți de ea. Căci cum poți ști dacă prin tine nu se va mântui ea? La fel și tu, femeie credincioasă. Dacă soțul tău necredincios dorește să rămână cu tine, să nu te desparți de el. Căci cum poți ști dacă prin tine nu se va mântui și el?” Există nenumărate exemple când unul din soți ajunge la credință, atrăgându-l și pe celălalt.”²². În lumea contemporană se întâlnește adesea situația în care copiii reușesc să aducă la credință pe părinți sau pe unul dintre ei²³. Unitatea între soți în ceea ce privește învățătura de credință este cu atât mai importantă cu cât ea implică în primul rând înțelegerea rolului Tainei Cununii care îi leagă pe cei doi. Aceeași învățătură de credință le permite soților să înțeleagă și să trăiască în mod înalt potențialitatea pe care Dumnezeu a ascuns-o în om ca persoană umană de la crearea sa și pe care l-a chemat la îndumnezeire prin venirea în lume a Mântuitorului nostru Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu: ”Persoana este o categorie spirituală. Dacă individul este o parte individualizată din întregul naturii, dimpotrivă, întregul naturii este inclus în persoană. Individul este un dat natural, el este cetățean al statului și al societății; persoana este membră a Împărăției lui Dumnezeu, ea presupune transcenderea naturalului către un răspuns creator la chemarea divină. ”Omul, spunea Sfântul Vasile cel Mare, este o făptură care a primit porunca de a deveni Dumnezeu”, ceea ce voia să spună, după Sfântul Maxim Mărturisitorul: ”a uni prin iubire natura creată (umană) cu natura necreată (harul dumnezeiesc). Este modul personal și întotdeauna unic de existență, atingând starea ”noii făpturi” în Hristos: sfințenia.”²⁴. Diferențele între soți în ceea ce privește credința se răsfrâng inevitabil asupra relației lor cu Biserica. În consecință, relația cu Mântuitorul Iisus Hristos în cadrul familial nu poate fi trăită în acest caz într-o manieră unitară. Unitatea în învățătura de credință și în înțelegerea lumii a soților trebuie să aibă ca punct central dorința de a-și sfinți viața, potrivit poruncilor date de Mântuitorul Iisus Hristos.

Căsătoria își are propria icoană în dragostea care există între cele trei Persoane divine. De aceea, cunoașterea lui Dumnezeu în cadrul familiei înseamnă în același timp sporire în dragostea care-i leagă pe cei doi soți: ”Căsătoria este definită ca: unitatea a două persoane într-o singură ființă, o singură substanță; și mai mult decât atât: unirea într-un trup și un suflet, rămânând totuși două persoane. Definiția este importantă, eul conjugal nu suprimă deloc persoanele, ci, după imaginea Treimii: unirea într-o singură natură a celor Trei Persoane formează un singur Subiect, Dumnezeu Unul și Trei deodată; chiar unirea conjugală a două persoane formează o diadă-monadă, doi și unul deodată, uniți în al Treilea termen divin. ”Dumnezeu i-a creat pe Adam și pe Eva pentru cea mai mare iubire între ei, reflectând taina unității divine” [Teofil al Antiohiei, *Ad Autolycom*, III, 28]. Omul conjugal este, deci, chipul Dumnezeului treime și dogma trinitară este Arhetipul divin, icoana comunității conjugale.”²⁵. În timpul săvârșirii slujbei Cununii li se spune celor doi miri că sunt ”încununați cu slavă” ca două persoane care sunt chemate să primească harul Duhului Sfânt. Aceasta le cere soților să trăiască în propria familie, dar și în Biserică cu conștiința că legătura de dragoste dintre ei trebuie păstrată mereu vie ca o responsabilitate înaintea lui Dumnezeu, dar și a comunității ecclesiale. De aceea, efortul de a nu pierde harul pe care îl primesc în Taina Nunții trebuie să fie continuu, până la sfârșitul vieții: ”Auzim în rugăciunea arhierescă a lui Hristos ”și slava pe care Tu Mi-ai dat-o, le-am dat-o lor, ca să fie una, precum Noi una suntem” (Ioan 17, 22). Or ritul încoronării în Taina cununii vestește că: mirii ”sunt încununați cu slavă”. Slava arată

²² *Ibidem*, pp. 23-24.

²³ *Ibidem*, p. 23.

²⁴ Paul Evdokimov, *Taina iubirii, Sfințenia unirii conjugale în lumina tradiției ortodoxe*, p. 70.

²⁵ *Ibidem*, p. 153.

manifestarea Duhului Sfânt.”²⁶. Cei doi miri primesc astfel prin Taina Cununii puterea de a construi o biserică din propria lor familie, prin împărtășirea neîncetată din viața Bisericii: ”Acest dar al Duhului la Cincizecime, harisma unității, nu este accesibil decât în Biserică: ”Din El tot trupul bine alcătuit și bine încheiat, prin toate legăturile care îi dau tărie, își săvârșește creșterea, potrivit lucrării măsurate fiecăruia din mădulare și se zidește întru dragoste” (Efs. 4, 16). Comunitatea vie a Bisericii rezultă din ”legături”, forme particulare ale iubirii. Alături de comunitatea monastică și parohială stă un altul dintre tipurile de forme-legături: iubirea comunitate conjugală. Căsătoria formează o diadă ecclesială, instituie după Sfântul Apostol Pavel și Sfântul Ioan Gură de Aur, o ”biserică familială”.”²⁷. Păstrarea unității familiale și sporirea harului pe care îl primesc prin Taina Cununii presupun așadar participare la viața Bisericii. Prin felul său de a trăi credința o familie mărturisește dacă este purtătoare sau nu a Duhului Sfânt: ”Familia creștină trebuie să fie purtătoarea Duhului Sfânt. Dobândirea Sfântului Duh de către fiecare membru al familiei trebuie îndreptată spre păstrarea ei, a vieții ei exterioare și a celei lăuntrice. Purtarea Duhului este un dar dumnezeiesc. În care moment apare el, noi nu putem ști, dar cert este faptul că trebuie să fim pregătiți permanent pentru primirea lui, amintindu-ne mereu cuvintele Mântuitorului, că Împărăția Cerurilor se dobândește prin străduință și doar cei ce se silesc întră în ea (compară Mt. 11, 12).”²⁸.

Rugăciunile care se fac în timpul Tainei Cununii vădesc importanța unității de credință nu doar între miri, ci și a familiei apropiate, mai ales a părinților. Aceștia din urmă vor trebui să-i ajute pe tineri de-a lungul vieții. Cel mai important este însă să-i sprijine în a duce o viață potrivit poruncilor dumnezeiești, cât mai apropiată de Biserică: ”Biserica se roagă nu numai pentru unirea trupurilor, ci și pentru ”unitatea înțelepciunii”, cu alte cuvinte, pentru unitatea gândurilor, a sufletelor și a iubirii tinerilor care se căsătoresc. De asemenea, ea se roagă și pentru părinții acestora. Aceștia din urmă au nevoie de multă înțelepciune în relațiile lor cu nora, ginerele și nepoții care vor apărea. Mai întâi de toate, părinții au datoria să-i ajute pe copii să-și formeze o familie adevărată din punct de vedere moral.”²⁹. Un moment foarte important al Slujbei Cununii îl reprezintă cel în care se fac rugăciunile care amintesc celor prezenți că unirea ce se săvârșește este una pe care Dumnezeu a dorit-o a fi veșnică: ”Sfânta Biserică le spune celor ce se căsătoresc și le amintește părinților acestora și tuturor celor prezenți la această slujbă, că, după cuvântul Domnului, ”va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va uni cu femeia sa și vor fi amândoi un trup” (Fac. 2, 24; Mt. 19, 5; Mc. 10, 7-8; Efes. 5, 31). ”Ce a împreunat Dumnezeu omul să nu despartă” (Mt. 19, 6; Mc. 10, 9).”³⁰. Ingerințele din partea părinților în viața celor doi soți pot adesea să dăuneze familiei lor. Ca urmare, părinții trebuie să demonstreze înțelepciune, luând aminte la rugăciunile și cuvintele rostite în timpul slujbei Cununii: ”Din păcate însă, unele mame uită repede această poruncă, amestecându-se pentru orice fleac în viața copiilor proaspăt căsătoriți. Din toate reiese că cea mai mare parte a căsniciilor se destramă prin străduințele soacrelor.”³¹.

Slujba Cununii pune accentul în rugăciunile sale pe viața curată pe care cei doi soți sunt îndemnați să o ducă cu ajutorul lui Dumnezeu: ”(...), Biserica se roagă pentru soț și soție, pe care Dumnezeu a binevoit să-i unească ”în pace și într-un singur gând”, pentru păstrarea ”căsătoriei lor cinstite și a patului neîntinat”, pentru dăinuirea lor cu ajutorul lui Dumnezeu în ”viață curată”. Se rostește cererea pentru ca cei ce se căsătoresc acum să se învrednicească de o bătrânețe curată, în respectarea poruncilor dumnezeiești. Inima curată este un dar de la

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*, pp. 153-154.

²⁸ Pr. Prof. Gleb Kaleda, *op. cit.*, p. 34.

²⁹ *Ibidem*, p. 29.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*.

Dumnezeu și năzuința omului de a o dobândi și de a o păstra, căci ”cei curați cu inima [...] vor vedea pe Dumnezeu” (Mt. 5, 8). Dumnezeu va păstra căsătoria curată și patul neîntinat, numai dacă aceasta va fi și dorința soțului și a soției. El nu va acționa niciodată împotriva voinței lor.”³². Așadar, alegerea soților de a-și respecta promisiunile făcute în Taina Nunții depind doar de propria lor voință, Dumnezeu fiind mereu prezent în a le ajuta.

Cererile care se fac către Dumnezeu în slujba Cununii dezvăluie concepția Bisericii Ortodoxe asupra scopului vieții conjugale, anume acela ca unirea dintre cei doi soți să fie asemenea celei dintre Mântuitorul Iisus Hristos și Biserică, fără a așeza pe primul loc, precum în Apus, nașterea de prunci: ”Textele Bisericii Ortodoxe, când nu poartă amprenta manualelor apusene, în mod unanim plasează scopul vieții conjugale în soții înșiși. Teologia dogmatică a Mitropolitului Macarie dă această definiție, ultima ca dată, foarte clară și explicită, care nu spune nimic cu privire la procreație: ”Căsătoria este un rit sacru: soții își promet fidelitate reciprocă înaintea Bisericii. Ea sfințește unirea lor și le dă demnitatea de a reprezenta unirea duhovnicească a lui Hristos cu Biserica”.”³³. Cu alte cuvinte, viața conjugală a familiei creștine trebuie să aibă în primul rând un caracter duhovnicesc, în care cea mai importantă pentru soți este legătura cu Dumnezeu și cu Biserica.

Taina Cununii așează peste cei doi miri binecuvântarea lui Dumnezeu și-i dăruiește lumii spre a mărturisi prin viața lor dragostea lor pentru Acesta. Un minunat exemplu în acest sens, care ne-a rămas peste veacuri, îl reprezintă binecuvântarea pe care Sfântul Nifon, Patriarhul Constantinopolului, a dat-o Sfântului domnitor Neagoe Basarab și soției sale, doamna Despina, de neam sârb. Aceasta ilustrează în chip deplin așteptările ce sunt puse înaintea soților creștini prin Taina Cununii: ”Apoi, în ziua plecării sale, părintele ne-a chemat pentru ultima dată la sine și ne-a binecuvântat pe amândoi zicând: - Fiii mei, Dumnezeu a binecuvântat nunta, mai întâi în rai și apoi în Cana Galileii. Și eu va blagoslovesc a petrece în unire, fără despărțire, ca două suflete sub un singur acoperiș al harului Duhului Sfânt. Dumnezeu binevoiește să unească prin taina nunții cele două trupuri și suflete ale voastre, pentru că mai lesne a călători în doi, decât de unul singur. Și voi, copiii mei, să vă sârguiți ca împreună să aduceți mai multă roadă duhovnicească. Așa să strălucească viața voastră încât oamenii, văzând faptele voastre bune, să slăvească pe Dumnezeu!”³⁴. Roadele unei căsnicii creștine trebuie așadar să fie de natură duhovnicească, pentru ca prin ele să se slăvească Dumnezeu.

Orice disprețuire a relațiilor conjugale a fost condamnată de Biserică de la începuturile ei. Părinții Bisericii au desemnat căsătoria ca fiind sfântă, fără de prihană: ”Este foarte semnificativ faptul că la primul Sinod ecumenic, când curentul ascetic extremist a vrut să preconizeze celibatul preoților sub pretextul că sfințenia Liturghiei și oficierea Euharistiei sunt incompatibile cu viața conjugală, cel care a influențat hotărârea Sinodului, făcând să se prescrie starea conjugală a preoților a fost Episcopul Pafnutie, călugăr și unul dintre asceții cei mai aspri. Sinodul de la Gangra (sec. IV) condamnă energic (canonul IV) orice disprețuire a raporturilor conjugale, căci „căsătoria în sine este demnă și nepătată”; sfințită, ea este fără de prihană. Taina căsătoriei conține rugăciuni pentru castitatea soților, care în sensul lui ”sophrosyne” depășește fiziologicul și desemnează structura castă a spiritului.”³⁵.

Sfințenia vieții conjugale constituie așadar un dar al lui Dumnezeu pentru cei care se unesc prin Taina Cununii. Prin voința celor doi acest dar trebuie să fie sporit, spre slava lui Dumnezeu. Unitatea de iubire dintre cei doi soți își găsește în dorința de a trăi o viață

³² *Ibidem*, p. 31.

³³ Paul Evdokimov, *Taina iubirii, Sfințenia unirii conjugale în lumina tradiției ortodoxe*, pp. 155-156.

³⁴ *Măria sa, Neagoe Basarab, Însemnările Monahiei Platonida, Doamna Despina a Țării Românești*, Editura Bonifaciu, Bacău, 2012, pp. 59-60.

³⁵ Paul Evdokimov, *Femeia și mântuirea lumii*, pp. 224-225.

duhovnicească pârghia prin care harul dumnezeiesc lucrează pentru a face din familia lor creștină un model de mărturisire în această lume. Unitatea dintre soți, pentru care ei au primit în Taina Cununii un har, se va păstra atâta vreme cât cei doi vor avea voința de a rămâne în dragostea pe care și-au promis-o la început: ”Dar unitatea aceasta indisolubilă, alcătuită între bărbat și femeie, fiind o unitate în planul uman, nu e atât o unitate organică, fiziologică, ci o unitate prin iubire. Ea se bazează pe iubirea între două existențe umane ce se completează nu numai pe planul trupesc, ci și pe cel spiritual. Pentru aceasta ea primește în Biserică un har. Ca atare, el nu trebuie primit pasiv, ci dezvoltat activ de cei doi. Astfel, indisolubilitatea implicată în fire și refăcută prin har e și o operă a voinței celor doi.”³⁶.

Dumnezeu îi cheamă pe soți la sfințirea vieții prin împărțirea din viața Lui. Strădaniile familiilor creștine de a spori darurile primite prin Taina Cununii depind în mare măsură de dorința lor de a se păstra în legătură vie cu Dumnezeu. De aceea, conținutul slujbei Cununii relevă caracterul dinamic pe care îl va presupune căsnicia. Cei doi miri sunt chemați așadar să construiască împreună cu ajutorul lui Dumnezeu o viață creștină, care să se ridice deasupra așteptărilor și limitărilor pe care le oferă și le propune societatea: ”(...), căsătoria nu reprezintă pentru creștin ceva static, iar slujba căsătoriei nu reprezintă o formă socială. Căsătoria este un fenomen dinamic, este construire; toată puterea ei constă în mișcare, în năzuința către un scop bine definit și în semnificația ei atotomenească. Iar rânduiala săvârșirii ei în societatea creștină nu este o formă religioasă de ”înregistrare”, ci un mijloc profund, pedagogic, prin care Biserica vrea să ne descopere ce este dragostea și cât de profunde sunt legăturile dintre oameni.”³⁷. Totodată, slujba Cununii pune în lumină importanța încrederii pe care cei doi o au și o vor avea unul în celălalt: ”Nu pot exista relații adevărate, autentice, dacă între soț și soție, între mireasă și mire nu există credință reciprocă, adică pe de o parte adevărată încredere, iar pe de altă parte credincioșie. Lucrul acesta are mare însemnătate, și se vedește foarte limpede în continuarea slujbei, când se citește rugăciunea unde este pomenit fiul risipitor. (...). Și iată că îl rugăm pe Domnul să dăruiască o astfel de credință, o astfel de încredere, cerem ca ea să se păstreze întreaga viață între soț și soție. Așa încât dacă se va întâmpla ceva între ei – ceartă, neînțelegere, chiar necredință - și unul dintre ei se va întoarce și va zice: am venit la tine, cel care a rămas credincios să îți întindă brațele și să spună: în sfârșit! te-am așteptat atât de mult, te-am așteptat atât de mult... și dacă cel vinovat va zice: poți să mă ierți?, celălalt doar să-l îmbrățișeze, să îl sărute și să nici nu mai amintească de trecut.”³⁸.

În mod tainic, soții creștini, conștienți de potențialul de sfințenie pe care l-au dobândit prin Taina Nunții, descoperă treptat frumusețea pe care harul dumnezeiesc o revarsă asupra familiei lor. Viața duhovnicească a unei familii este de aceea una dintre căile cele mai frumoase de mărturisire a dragostei lui Dumnezeu pentru oameni.

1.2. Exigențele vieții de familie creștine

Păstrarea credinței și sporirea în viața duhovnicească a familiei presupun trăirea intensă a sentimentului răspunderii față de membrii familiei, de semenii și mai ales față de Dumnezeu. Viața conjugală dusă în pace și înțelegere, prin raportarea ei permanentă la voința și ajutorul lui Dumnezeu, are drept consecințe influențarea în bine a tuturor celor care stabilesc legături cu o astfel de familie. În acest sens, Sfântul Ioan Gură de Aur afirma că viața creștină a unei familii poate schimba totul în jurul ei. De aceea, Sfântul Ioan pune accent în predicile sale privitoare

³⁶ Preotul Profesor Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. III, p. 192.

³⁷ Mitropolitul Antonie de Suroj, *op. cit.*, p. 71.

³⁸ *Ibidem*, pp. 79-80.

la căsnicia creștină asupra capacității celor doi soți de a-și sluji reciproc, de a se asculta unul pe altul, după îndemnul Părinților ai Bisericii: "(...) iubirea dintre bărbat și femeie constituie, mai mult decât orice altceva, cea mai puternică legătură din viața noastră. (...). Așadar, nu întâmplător și zadarnic a vorbit Pavel despre această chestiune, spunând: "Femeile să li se supună bărbaților lor precum Domnului" (Efeseni 5, 22). De ce oare? Pentru că dacă soții conviețuiesc în bună înțelegere, atunci și copiii lor vor crește bine și vecinii se vor desfăta de mireasma vieții lor creștine și prietenii lor se vor bucura și rudele lor se vor mândri. Dar dacă se întâmplă invers, toate se vor învălmăși, toate vor fi tulburi și confuze."³⁹.

Așadar, supunerea plină de dragoste a soției față de soț urmează exemplului Mântuitorului Care S-a supus voii lui Dumnezeu Tatăl. Îndemnul Sfântului Apostol Pavel referitoare la modul cum trebuie să fie legătura dintre soț și soție au în vedere, potrivit Sfântului Ioan Gură de Aur, două modele: un model al supunerii și un model al iubirii. Primul model este destinat femeii, iar cel de-al doilea bărbatului. Ambele urmează exemplului Mântuitorului nostru: "Să considerăm deci că bărbatul este capul și femeia trupul, după cum o arată și acest pasaj apostolic: "Bărbatul este cap femeii (adică cârmuitor), așa cum și Hristos îi este cap Bisericii, El Mântuitorul trupului. Dar așa cum Biserica I se supune lui Hristos, tot astfel și femeile să le fie întru toate bărbaților lor." (Efeseni 5, 23-24). Tu, bărbatul, îl auzi pe Pavel, care o povățuiește pe femeie să ți se supună ție, și-l auzi și-l admiri. Auzi însă ce spune mai jos: "Bărbaților, iubiți pe femeile voastre așa cum și Hristos a iubit Biserica și pe Sine S-a dat pentru ea" (Efeseni 5, 25). Ai văzut mai înainte un model de supunere? Vezi acum și modelul de iubire. Vrei ca femeia să ți se supună așa cum Biserica i se supune lui Hristos? Poartă-i și tu ei de grijă, așa cum Hristos îi poartă de grijă Bisericii. Și dacă trebuie să-ți jertfești viața pentru ea, să fii făcut bucăți de o mie de ori, să le suferi și să le rabzi pe toate, nu refuza s-o faci."⁴⁰. Viețuirea într-o familie creștină este așadar ridicată la înălțime duhovnicească, urmând modelului de dragoste dat nouă, creștinilor, de Mântuitorul Iisus Hristos. Ca urmare, exigențele vieții într-o căsnicie creștină sunt mult diferite și cu mult mai mari decât într-una în care existența lui Dumnezeu nu este menită să marcheze în mod fundamental mersul zilnic al acesteia. Având în centrul atenției pe Hristos, familia creștină se supune Acestuia în toate câte le-a poruncit. Întruparea Fiului lui Dumnezeu i-a dat omului puterea de a se îndumnezei, de a trece de la omul cel vechi la cel nou. Prin Taina Botezului omul se îmbracă în Hristos, Fiul lui Dumnezeu. Creștinul mută întreaga sa atenție pe viața lăuntrică, prin care caută și descoperă pe Dumnezeu și Împărăția Lui în interiorul său: "(...) viața spirituală se orientează foarte precis către această prefacere. "îmbrăcarea în omul cel nou". "Noul" acestui om constă în faptul că el nu mai este singur; mai adânc și în inima transmutației sale, este "omul îmbrăcat în Christos", ființa christificată. Sfinții Părinți iau întrucâtva literal faptul îmbrăcării în Christos și văd în el proiecția ori mai exact prelungirea în om a întrupării Cuvântului, perpetuată mai ales în taina eucharistică. De aceea ei învață să nu "imităm", ci să "interiorizăm" pe Christos."⁴¹. Având și cunoscând învățătura de credință a Bisericii asupra omului, familiei și rolului ei în lume, cei doi soți creștini înțeleg în mod profund în ce constau responsabilitățile lor față de ei înșiși, de Dumnezeu, dar și de generațiile următoare. Un aspect aparte, care va fi detaliat în capitoul al treilea al lucrării, îl reprezintă posibilele efecte negative asupra copiilor care urmează păcatelor săvârșite de părinți înainte și după căsătorie.

Dragostea care-i unește pe cei doi ascunde în ea însăși o taină. Păstrarea și sporirea ei de-a lungul anilor se vor putea face cu ajutorul harului dumnezeiesc care vine să întărească eforturile soților de a rămâne în iubire unul față de celălalt. Pentru aceasta și pentru a adânci iubirea lor,

³⁹ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Problemele vieții*, Editura Cartea Ortodoxă, Editura Egumenița, f.a., pp. 103-104.

⁴⁰ *Ibidem*, pp. 104-105.

⁴¹ Paul Evdokimov, *Vârstele vieții spirituale, De la Părinții pustiei până în zilele noastre*, Editura Humanitas, București, 2006, p. 65.

cei doi soți trebuie să mențină în centrul vieții lor pe Dumnezeu Care dorește ca întreaga familie să se împărtășească din sfințenia Lui. Taina iubirii între soții creștini, care își doresc o viață duhovnicească trăită în Biserică, ascunde în sine efortul ascetic de a dobândi o inimă curată și o minte plină de înțelepciune. Acest efort ascetic specific de altfel vieții duhovnicești a oricărui creștin care tratează cu maximă seriozitate viața sa duhovnicească conduce la acea privire curată, plină de dragoste, care învăluie cu conștiința libertății pe toți oamenii, mai ales pe cei foarte apropiați: ”Taina iubirii față de om începe în clipa când ne uităm la el fără dorința de a-l poseda, fără dorința de a stăpâni asupra lui, fără dorința de a ne folosi în vreun fel de darurile lui sau de personalitatea lui, ci doar privim și ne minunăm de frumusețea care ni s-a descoperit.”⁴².

Construirea vieții de familie pe baze spirituale reprezintă o condiție fundamentală pentru trăinicia ei. Fără ajutorul cerut și primit de la Dumnezeu familia cu greu poate rezista în fața dificultăților și pericolelor de tot felul pe care societatea de astăzi le oferă din plin. Caracterul spiritual al vieții de familie este cu atât mai important cu cât acesta are putere de a se răsfrânge în bine sau în rău în toate generațiile care vor urma. Viața duhovnicească a unei familii de astăzi poate deveni garantul unei existențe cu adevărat trăite în adevărul credinței pentru familiile care se vor naște din aceasta: ”În realitate, familia omenească, spre deosebire de ”familiile” din lumea animală, este o întreagă insulă de viață spirituală. Și dacă ea nu corespunde din acest punct de vedere, este condamnată la destrămare. Istoria a arătat și a confirmat lucrul acesta în mod destul de evident: marile naufragii și dispariții de popoare apar în urma unor crize spiritual-morale, care se exprimă în primul rând prin destrămarea familiei. Familia este celula primordială, inițială, a spiritualității – atât în sensul că tocmai în familie învață (sau, din păcate, nu învață!) omul pentru prima dată să fie duh personal, cât și în acela că el face să se răsfrângă asupra vieții sociale și de stat puterile și capacitățile (sau, din păcate, slăbiciunile și incapacitățile) spirituale primite în familie.”⁴³.

Membrii unei familii credincioase în care dragostea unuia față de celălalt este ocrotită și sporită prin tot ceea ce se trăiește zilnic pot dovedi că iubirea dintre ei reprezintă fundamentul credinței lor și, totodată, motivul unei disponibilități tot mai mari de jertfire și dăruire. Dragostea lui Dumnezeu care se revarsă peste această familie devine izvor pentru dragostea dintre membrii săi. Fără credința în Dumnezeu iubirea lor s-ar diminua și cu timpul s-ar pierde: ”Iubirea altuia față de mine este însă inseparabilă de credință, ca bază a ei. Pe de altă parte, iubirea altuia mă întărește numai când cred și eu în el. Prin legătura credinței cresc subiectele.”⁴⁴. Așadar, una din exigențele vieții de familie creștine o constituie nevoia permanentă, zilnică, de a spori dragostea, care este în mod vital legată de credința în Dumnezeu. Prin această dragoste viața launtrică a membrilor săi se îmbogățește în Dumnezeu, crescând neîncetat în cunoașterea și apropierea de El.

Păstrarea vie a credinței în Dumnezeu reprezintă o altă exigență a vieții de familie creștine. Credința puternică a unuia dintre membrii familiei influențează și pe ceilalți. Ea demonstrează că un om credincios, participant la viața Bisericii, are puterea de a mărturisi prin viața sa existența lui Dumnezeu și, în același timp, dragostea Lui pentru oameni. Acest dar al mărturisirii credinței prin simpla prezență este sădit de Dumnezeu în ființa umană pentru a spori comuniunea dintre oameni. Cu alte cuvinte, omul credincios are puterea în sine, dăruită de Dumnezeu, de a-i face și pe alții asemenea lui: ”Orînduind Dumnezeu astfel procesul de propagare a Revelațiunii, a voit să-l facă pe om să-și dea seama cât este de îndatorat semenului

⁴² Mitropolitul Antonie de Suroj, *op. cit.*, pp. 57-58.

⁴³ Ivan Ilin, *Despre familie*, în *Viața de familie*, Editura Sophia, București, Editura Cartea Ortodoxă, Alexandria, 2009, p. 13.

⁴⁴ Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos sau Restaurarea omului*, p. 27.

de care depinde credința sa și de obligat, la rîndul său, față de alți semeni, a căror mîntuire depinde în anumită măsură de el. Prin același act de sălășluire a credinței în mine, Dumnezeu a voit să mă lege și de Sine și de semeni, căci păcatul este izolare și într-o privință și în alta. Dacă fiecare ar obține Revelațiunea pe o cale ocolitoare a semenului, n-ar lega în conștiința sa cel mai important act al existenței sale și condiția permanentă a spiritualității sale de altul și astfel, tendința de mîndrie din om, neprimind o atît de vădită dezavuare, și-ar găsi și mai multe temeuri de afirmare.”⁴⁵.

Biserica Ortodoxă pune accent în mod deosebit pe participarea întregii familii la viața Bisericii. Împărtășirea din această viață dă putere de a menține și crește legătura cu Dumnezeu. Izolarea de viața Bisericii nu poate aduce cu sine decât înstrăinarea cu timpul de Dumnezeu și, în consecință, de tot binele pe care Domnul Dumnezeu îl revarsă prin sfințele slujbe și Taine care se săvârșesc în cadrul bisericilor. De aceea, se poate intui cu ușurință cât de mare este responsabilitatea ambilor părinți față de copiii pe care îi vor naște. Modul cum își trăiesc părinții credința va avea efecte și asupra copiilor. Dragostea pentru biserică mărturisită în familie de către părinți, dar și de bunici, se răsfrînge asupra copiilor și are menirea de a le arăta prin existența zilnică raportată la Dumnezeu că scopul vieții este de a-L cunoaște pe Dumnezeu și de a ne împărtăși de viața Lui veșnică încă din această lume. Ca urmare, se poate afirma că responsabilitatea soților pentru mîntuirea personală, dar și a copiilor lor reprezintă cea mai importantă cerință sau așteptare care se impune unui soț și unei soții creștini. Hrănirea duhovnicească a familiei din frumusețea vieții Bisericii dă omului credincios putere de a-și asuma într-un mod mai profund toate neajunsurile și neputințele cu care celălalt se confruntă. Astfel, în viața de familie, dragostea dintre soți, pe măsură ce dobîndește un caracter tot mai duhovnicesc prin participarea la viața unei biserici și a unei comunități ecclesiale, leagă toate dificultățile și problemele ivite între cei doi sau între ei și copiii lor de ajutorul lui Dumnezeu. Prin sprijin dumnezeiesc, solicitat permanent, dragostea lor se transfigurează și se înduhovnicește, învățându-i că dăruirea și jertifirea de sine sunt virtuți ce urmează exemplului Mîntuitorului nostru Iisus Hristos: ”Este extrem de important să ne amintim că dragostea este realistă până la capăt, că ea îl cuprinde în întregime pe om și că ea vede, ea este văzătoare, însă în loc să osîndească, în loc să se lepede de om, ea plînge pentru schilodirea lui și este gata să își dea viața pentru ca tot ce-i bolnav, tot ce-i stricat să fie îndreptat și tămăduit. Asta este ceea ce se numește atitudinea ”cu întreaga înțelepciune” față de om, acesta este adevăratul principiu al dragostei, cea dintâi viziune serioasă.”⁴⁶. În acest context, discuția despre motivele care conduc la divorțul între soți creștini implică întotdeauna raportări și analize ale modului în care cei doi și-au trăit credința în Dumnezeu.

Dragostea familială din care Dumnezeu nu este exclus trebuie să ajungă la forme profunde, în care înțelegerea celuilalt și ocrotirea lui de căderea în greșeli și păcate grave capătă prioritate. Aceasta este impusă tocmai de credința și fidelitatea datorată lui Dumnezeu, Părintele tuturor oamenilor. Așadar, exigența fidelității față de soț are alte măsuri în cadrul familiei creștin-ortodoxe. Ea se datorează responsabilității față de harul pe care soții îl primesc în Taina Cununiei. Acest har îi poate salva pe cei doi în momente critice, dăruindu-le o înțelegere tainică și o putere extraordinară în depășirea problemelor pe care alții, lipsiți de înțelegerea duhovnicească asupra existenței, le-ar considera insurmontabile și demne de o despărțire mai mult sau mai puțin dureroasă. De altfel, în paginile Evangheliilor Îl vedem pe Mîntuitorul Hristos condamnând despărțirea soților, ca nefirească, împotriva voii lui Dumnezeu: ”El afirmă (...) direct trebuința revenirii căsătoriei la unitatea și indisolubilitatea ei de la început. La întrebarea fariseilor, de ce Moise a permis părăsirea femeii, El răspunde: ”Fiindcă Moise, după

⁴⁵ *Ibidem*, p. 30.

⁴⁶ Mitropolitul Antonie de Suroj, *op. cit.*, p. 60.

învârtoșarea inimii voastre, v-a dat vouă voie să vă lăsați femeile voastre, dar l-a început n-a fost așa. Ci eu vă zic vouă: Oricine va lăsa pe femeia sa – nu pentru desfrânare - și se va însura cu alta, preacurvește, și cine s-a însurat cu cea lăsată, preacurvește” (Mt. 19, 8-9).⁴⁷. Ca urmare, orice despărțire a soților încalcă voia lui Dumnezeu: ”Isus consideră ca adulter pe cel ce-și lasă femeia sa și ia pe alta, sau pe cel ce o ia pe cea părăsită, deoarece socotește că legătura căsătoriei nu s-a desființat între cel ce și-a lăsat soția sa, prin faptul că a părăsit-o. Aceasta o spune și direct mai înainte, răspunzând la întrebarea dacă e permis cuiva să-și lase femeia sa, pentru orice pricină, în afară de cea a adulterului. În acest răspuns, El afirmă unitatea celor căsătoriți, bazat pe faptul că Dumnezeu a făcut pe om ca bărbat și ca femeie și deci cel ce se unește cu o femeie se completează în mod atât de total cu ea, încât alcătuiesc o unitate. Bărbatul a devenit omul întreg prin această femeie sau viceversa. Dumnezeu însuși i-a împreunat prin faptul că a făcut pe om bărbat și femeie, deci prin faptul că fiecare devine omul întreg în unirea cu celălalt, iar această unitate pe care și-a găsit-o fiecare nu se poate dezintegra și reface cu alt partener.”⁴⁸.

Biserica Ortodoxă practică din această pricină o strictețe în privința despărțirii soților. Singurul motiv pentru care acceptă divorțul este adulterul și îngăduie maxim trei căsătorii. A doua și a treia căsătorie sunt oficiate în Biserică prin rostirea de rugăciuni care cheamă la pocăință: ”Bazată pe cuvântul Mântuitorului, Biserica Ortodoxă nu divorțează pe cei căsătoriți decât în cazul când unul din ei a rupt unitatea dintre ei prin adulter. Dar nu cunună pe cineva mai mult decât de trei ori. Pentru a doua căsătorie impune o pocăință și o oprire de la Sfânta Împărtășanie pe timp de doi ani, iar pentru a treia – pe timp de cinci ani. Iar în rugăciunile de la această căsătorie se cere iertarea păcatelor celor ce se cunună: ”Stăpâne, Doamne Dumnezeule...iartă fărădelegile robilor tăi, chemându-i pe dânșii la pocăință, și dându-le lor iertarea greșelilor, curățirea păcatelor...celor de voie și celor fără de voie, Ceta ce știi neputința firii omenesti”.”⁴⁹.

Dragostea creștină pretinde în consecință celor doi soți eforturi mult mai mari în menținerea fericirii familiei deoarece ea este legată de lucrarea harului dumnezeiesc. Descoperirea pe care o fac însă cei doi soți creștini pe această cale a necazurilor constă în aceea că eforturile lor de a rămâne împreună și de a nu-și pierde dragostea le sfîșesc viața și-i apropie de Dumnezeu, de la Care vine tot binele. În căsătoria creștină, toate se sfîșesc și subscriu tainelor dumnezeiești dacă cei doi soți își trăiesc viața de familie ascunsă în lumina lui Dumnezeu. Inclusiv legătura trupească dobândește un caracter duhovnicesc, cei doi soți ajungând să se privească reciproc ca pe un dar sfânt, primit de la Dumnezeu și ca urmare purtător de valoare veșnică: ”Și căsătoria trupească reprezintă, după învățătura unuia dintre Părinții Bisericii, o taină asemenea Euharistiei, împărtășirii credincioșilor. În ce sens? În acela că în Euharistie, prin puterea lui Dumnezeu, prin minunea iubirii care unește și a credinței reciproce, credinciosul și Hristos devin una. Și în căsnicie (bineînțele, la alt nivel și în alt fel), datorită credinței reciproce și a iubirii reciproce, doi oameni depășesc orice dezbinare și devin o singură ființă, o singură personalitate în două persoane. Aceasta reprezintă în același timp deplinătatea căsătoriei sufletesc-duhovnicesc-trupești și deplinătatea „întregii înțelepciuni”, când cei doi se raportează unul la celălalt ca la ceva sfânt și preschimbă toate relațiile lor, inclusiv cele trupești, într-o taină, în ceva care se înalță mai presus de pământ și se ridică la veșnicie.”⁵⁰. În acest sens, se poate imagina cât de mult rău aduce într-o căsnicie infidelitatea unuia dintre soți, marcată prin păcatul desfrânării. Acesta afectează nu doar relația celor doi soți, ci are repercusiuni și asupra copiilor deja născuți sau care urmează să se nască. Depășirea de către cei doi soți a unei astfel de căderi într-un păcat de moarte presupune ajutorul lui Dumnezeu, singurul Care poate să

⁴⁷ Preotul Profesor Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. III, p. 191.

⁴⁸ *Ibidem*, pp. 191-192.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 192.

⁵⁰ Mitropolitul Antonie de Suroj, *op. cit.*, p. 63.

tămăduiască și să refacă prin Taina Spovedaniei răul produs în acest fel. Familia creștină abordează problemele sale grele și grave cerând ajutorul lui Dumnezeu, Maicii Sale Preacurate și Sfinților. Ca urmare, o altă exigență, dacă se poate numi așa, a unei familii creștine o reprezintă permanentul recurs la ajutorul lui Dumnezeu prin rugăciune, înainte de a cere sprijinul oamenilor. Construirea întregii vieți familiale în jurul lui Dumnezeu este așadar calea prin care o familie creștină autentică va căuta să-și depășească momentele dificile. Ca temelie a eforturilor lor de a se menține în dragoste unul față de celălalt soții trebuie să așeze neîncetat virtutea nădejdi: ”Sfânta Scriptură ne spune că nădejdea este deja pregustare a viitorului, după cum credința este deja încredințare de cele nevăzute. Nădejdea nu este visul că poate în viitor o să fie mai bine. Pornind de la experiența prezentului (în poșida umbrelor și, uneori, grozăviilor lui), văzând că în mijlocul acestei zile pline de orori strălucește lumina, arde dragostea, că lumina luminează cu adevărat într-un întuneric și că întunericul nu poate nicidecum să o biruie, ne umplem, mulțumită nădejdi, de încrederea că până la urmă lumina va birui. Aceasta este nădejdea noastră și aceasta este credința noastră, și pe ele poate să crească biruința iubirii atât în monahism, cât și în căsătorie.”⁵¹.

Creștinii ortodocși care participă la viața Bisericii cunosc că viața de familie trebuie trăită raportând-o la veșnicie. Alegerea multor tineri de a-și întemeia viața de familie excluzând din ea Biserica și prin aceasta pe Dumnezeu este sortită să transforme căsnicia într-o existență în care socialul va dirija deciziile lor majore, dar și pe cele mai puțin importante. Familia creștină, însă, are drept temelie credința în Dumnezeu și prin aceasta ea va raporta toate ale sale la voința dumnezeiască, care vrea ca omul să se mântuiască: ”Cei ce cred într-un Dumnezeu definit (acum voi vorbi din punctul de vedere al creștinului) vor căuta înfăptuirea căsătoriei după modelele care ni s-au dat în Biserica creștină: căsătoria ca unire, căsătoria ca imagine a vieții veșnice. (...). (...), există în căsătorie o dimensiune veșnică, pe care poate că cel mai bine a exprimat-o scriitorul francez Gabriel Marcel. Acesta scrie: „A-i spune omului: te iubesc înseamnă a-i spune: vei trăi veșnic, niciodată nu vei muri...”⁵². Așa cum arătam în prima parte a capitolului, între cei doi soți trebuie să existe acea încredere și acea credincioșie care, ascunse în lumina lui Dumnezeu, să-i ajute să depășească momentele extrem de grele pe care le vor întâmpina pe calea mântuirii și să le salveze dragostea dintre ei: ”Aici este nevoie de credință, de credință care poate lua naștere doar din acea dragoste de care am vorbit în alte rânduri: dragostea văzătoare, dragostea contemplativă, dragostea pătrunsă, care poate vedea întreaga frumusețe a omului chiar în momentul când frumusețea aceasta s-a întunecat ori ceva în ea a pălit.”⁵³. În căsnicie se vede poate cel mai bine modul în care harul lucrează cu libertatea persoanei și voința ei de a alege dragostea și binele care să atingă pe cât mai mulți: ”Această libertate este salvată în întregime de harul însuși care atinge în taină sufletul, fără a-l constrânge. ”Duhul nu dă naștere nici unei voințe care îi rezistă. El nu transfigurează prin îndumnezeire decât pe cel ce vrea”. Proiect viu al lui Dumnezeu, omul este chemat să Îl descifreze și, în acest sens, să-și creeze liber destinul.”⁵⁴. În alte cuvinte, soțul și soția sunt chemați să lucreze cu puterea harului ce le-a fost dăruită în Taina Nunții pentru a păși în fiecare zi pe calea care duce la Împărăția lui Dumnezeu. În ciuda necazurilor și dificultăților pe care le vor avea, cei doi vor trebui să lupte neconștient pentru a-și lega libertatea nu de egoismul și nevoile individuale ci de acea chemare a harului dumnezeiesc care dorește ca omul să aleagă mereu dragostea reciprocă și jertfelnicia și, mai presus de toate, apropierea de Dumnezeu.

Căsătoria creștină cheamă așadar pe om la sfințirea vieții prin împărtășirea din sfințenia lui Dumnezeu. Asumarea responsabilităților pe care le implică o viață dusă în credință și fidelitate

⁵¹ *Ibidem*, p. 68.

⁵² *Ibidem*, p. 71.

⁵³ *Ibidem*, pp. 80-81.

⁵⁴ Paul Evdokimov, *Taina iubirii, Sfințenia unirii conjugale în lumina tradiției ortodoxe*, pp. 71-72.

față de Dumnezeu este astfel răsplătită încă din această lume cu daruri pline de frumusețea dumnezeiască.

În viața unei familii un loc prioritar îl ocupă educația copiilor. Partea religioasă a acestei educații este cea care va influența în fapt întreaga lor educație. Cunoașterea lui Dumnezeu prin intermediul educației primite de la părinți, iar apoi și cu sprijinul școlii și al Bisericii, va fi cea care va face din copiii creștini adevărați cetățeni ai societății în care trăim. În capitolul al doilea al acestei lucrări voi aborda acest aspect al educației religioase a copiilor în cadrul familiei ca parte fundamentală a vieții ei duhovnicești. Prima parte a acestui capitol va analiza coordonatele generale care permit o educație creștină a copiilor în contemporaneitate, iar în cea de-a doua va fi surprinsă contribuția pe care școala și Biserica o pot aduce la educația religioasă a celor mici.

Capitolul II – Familia creștină și creșterea copiilor

2.1. Educația copiilor în spirit creștin în lumea de astăzi

Lumea contemporană favorizează educația copiilor în măsura în care există factori interesați de aceasta. Acest fapt este cu atât mai adevărat în ce privește latura religioasă a educației. Pentru a înțelege dificultățile care intervin în educația religioasă a unui copil în lumea contemporană este necesară o caracterizare a societății de astăzi în ansamblul ei, cu evidențierea aspectelor particulare ale celei românești. Îndepărtarea de Dumnezeu prin neglijarea poruncilor Lui a făcut ca lumea în care trăim acum să fie una în care accentul cade pe libertatea individului ca valoare în ea însăși, fără a o mai lega de autoritatea dumnezeiască din care ea izvorăște. Potrivit credinței creștine libertatea omului capătă adevărata semnificație și putere numai în măsura în care ea este raportată la Dumnezeu, Făcătorul cerului și al pământului. De aceea, orice manifestare a libertății în afara poruncilor dumnezeiești este menită să așeze existența sub acoperișul relativismului în care toate sunt permise și posibile. Așa se face că lumea contemporană se confruntă cu o puternică criză a valorilor datorată tocmai respingerii sau neglijării valorilor creștine care veacuri de-a rândul au dat direcție și scop vieții oamenilor de pe întreg pământul. Postmodernitatea, cum este numită atmosfera pe care o trăiește și multiplică lumea în zilele noastre, a lăsat câmp liber dezvoltării tehnologiilor, care favorizează în mod prioritar manifestarea rațiunii, fără vreo limitare care țină de ordinea credinței: ”Fenomenul postmodern își regăsește evoluția în dezvoltarea științei și a tehnicii deoarece acestea au modificat conceptul de ”umanitate”, prin eliberarea acesteia din constrângerile credinței și chiar ale rațiunii, ancorând în libertatea autonomă nelimitată.”⁵⁵.

Lipsit de sprijinul sufletesc ce decurge dintr-o viață trăită după principii creștine omul contemporan tinde să se așeze pe sine în centrul propriei vieți, cultivând individualismul și promovarea valorilor personale, inventate și îndepărtate de cele creștine, care par învechite și depășite de iureșul globalizant care se manifestă pe planetă: ”Astăzi, omul își așază mai repede finalitatea transcendentă a existenței – veșnicia – pe pământ, aplicând în manieră relativistă, valorile cerești la finalitățile terestre: modernul se comportă de parcă ar trăi veșnic pe pământ; se egolatrizează până la divinizare; se simte bine în comunitate și, eventual, la fel în comuniune, dar acestea cer efort, motiv pentru care preferă individualismul comod și lipsit de autoritate externă perturbatoare; atenția față de trup ia locul grijii față de suflet, iar fericirea terestră imediată este căutată în locul celei veșnice.”⁵⁶. Promovarea propriilor valori face ca omul să se însingureze, îndepărtându-se de semenii și, bineînțeles, de Dumnezeu. Una din consecințele însingurării, pe care o voi analiza în capitolul al III-lea al lucrării în corelație cu urmările păcatelor părinților asupra urmașilor, o reprezintă căderea în stări și boli psihice care afectează populația lumii în număr extrem de mare, atingând și vârstele cele mai fragede, adică pe copii. Însingurarea omului ca rezultat al lepădării de valorile creștine prin secularizarea societății este astăzi la nivel de criză: ”Secularizarea dezintegrează identitatea structurilor comunitare și putem lua ca exemple: disoluția instituției familiale, a comunităților rurale și insensibilitatea la suferința aproapelui. Dar, contrar așteptărilor, ea nu realizează transferul valorilor comunitare către individ, așa cum ar părea la prima vedere, ci valorile comunitare înseși se relativizează, ori pur și simplu dispar, iar individul nu primește și nu acceptă alte repere axologice pentru viața sa decât cele care decurg din libertatea proprie, desprinsă de vreo autoritate absolută. Ne

⁵⁵ Ștefan Iloaie, *Morala creștină și etica postmodernă, O întâlnire necesară*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2009, p. 41.

⁵⁶ *Ibidem*, pp. 36-37.

aflăm în fața unei crize antropologice cauzată de auto-însingurarea omului, deoarece el însuși s-a întors împotriva lui Dumnezeu și împotriva propriei sale existențe.”⁵⁷.

În acest context, valorile comunitare, promovate de creștinism și care pun accent pe apropierea și comuniunea dintre oameni, sunt resuscitate mai ales prin acțiuni filantropice în care oamenii sunt chemați să se implice în număr cât mai mare. De altfel, în educația religioasă a copiilor, cum voi arăta pe parcursul acestui capitol, implicarea acestora în activități filantropice trebuie să ocupe un loc de frunte ca expresie a dragostei pentru aproapele și pentru Dumnezeu.

Puterea valorilor creștine constă în aceea că îl ajută pe om în calitatea lui de cetățean să-și asume în mod profund responsabilități față de sine, de propria familie, de țara în care trăiește și, în general, față de lume. Creștinul autentic nu poate trăi în orice fel. În orice acțiune pe care o întreprinde trebuie să aibă binecuvântarea lui Dumnezeu pe care o caută prin rugăciune către Ziditorul său. Acest lucru înseamnă că orice copil crescut potrivit valorilor creștine va influența în mod pozitiv lumea în care trăiește. În acest sens, în ultima vreme, la nivelul discursului public, este pusă tot mai mult în discuție problema eticii virtuților menite să revigoreze spațiul social. O astfel de problematizare a rolului virtuților în bunul mers al societății este menită să evidențieze importanța colosală a asumării într-un mod lăuntric, profund, a implicării sociale ca urmare a trăirii valorilor pe care doar creștinismul le are și le susține în mod plener. Această asumare este singura care poate reface și da adevărata importanță pe care o au structurile sociale clasice așa cum este familia: ”După ce aproape că a dispărut din vocabularul cotidian, (...) iată că asistăm acum la o adevărată renaștere a eticii virtuților în spațiul public. Pe scurt și cât mai simplu spus: legile și regulile nu sunt suficiente pentru a garanta un mediu social sănătos. Dacă cei care sunt chemați să le respecte și, la rigoare, să le impună exemplar celorlalți nu sunt animați de un resort mai adânc, mai intim decât simplul rigorism sau legalism, atunci șansele ca structurile comunitare să își mențină viabilitatea sunt în consecință minime. (...). Cinstea, demnitatea, transparența, conștiința valorilor, solidaritatea – toate sunt virtuți personale și valori comunitare în același timp. A le face mai vizibile înseamnă în cele din urmă, (...), a da societății de azi șansa de a fi pe măsura reală a celor care o formează.”⁵⁸. Așadar, educația copiilor, și nu doar a lor, în lumea de astăzi are nevoie în mod imperativ de vigoarea, frumusețea și demnitatea valorile creștine.

Recâștigarea importanței pe care o are familia în general și în mod particular cea creștină reprezintă baza pe care se poate reface la nivel societal locul pe care valorile creștine l-au avut în conștiința oamenilor. Familia creștină, și mă refer aici la familia creștin-ortodoxă, este chemată să devină ea însăși o biserică, prin raportarea întregii sale existențe la Biserica Mântuitorului nostru Iisus Hristos: ”Familia care reprezintă biserica din casă, este o școală a iubirii, o școală a vieții, a creșterii duhovnicești și a cunoașterii cuvântului lui Dumnezeu. Ea trebuie să devină locul propovăduirii Evangheliei Împărăției lui Dumnezeu, o școală a întâlnirii cu Tainele și cu slujbele Bisericii, o școală de pregătire pentru participarea la ele. Familia, casa constituie o școală atât pentru copii, cât și pentru părinți.”⁵⁹.

Într-o familie creștină educația religioasă a copiilor depinde în mod direct de ceea ce părinții trăiesc din credința lor. Măsura în care părinții reușesc să ducă o viață duhovnicească autentică se va transfera și asupra copiilor, care vor simți și vor imita gesturile și, în general, modul lor de raportare la lucrurile sfinte ale credinței: ”Una din garanțiile educației creștine a copiilor într-o familie este viața duhovnicească activă a părinților, pe care copiii o simt și la care

⁵⁷ *Ibidem*, p. 37.

⁵⁸ Radu Preda, *Virtuțile și democrația*, în *Semnele vremii, Lecturi social-teologice*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2008, pp. 35-36.

⁵⁹ Pr. Prof. Gleb Kaleda, *op. cit.*, p. 55.

participă în funcție de vârsta lor și în conformitate cu trăsăturile lor de caracter. ”Duhul credinței și al evlaviei părinților, - scria Sfântul Teofan Zăvorâtul, - trebuie privit ca metoda cea mai sigură pentru păstrarea, educarea și întărirea vieții harice în copii”.⁶⁰ Implicarea copiilor în viața duhovnicească a părinților constituie calea prin care, odată cu trecerea timpului, între membrii familiei se leagă o prietenie care izvorăște din dragostea pentru Dumnezeu și Biserică: „O astfel de coparticipare la viața duhovnicească este necesară pentru dezvoltarea cunoștințelor și a obiceiurilor creștine la copii; de asemenea, ea devine garanția transformării în timp a relației părinți-copii într-o relație de prietenie duhovnicească. Părinții nu doar că vor împărtăși copiilor experiențele și cunoștințele lor duhovnicești, dar se vor îmbogăți și vor crește și ei, urmărind și preluând experiența și cunoștințele duhovnicești ale copiilor lor, - astfel vor apărea legături interactive.”⁶¹

Comunicarea dintre părinți și copii reprezintă una din temele majore ale vieții familiale în general în lumea de azi. Capacitatea părinților de a construi cu copiii lor relații de comunicare adevărate constituie una dintre cele mai importante calități ce trebuie cultivate în cadrul unei căsătorii, și cu atât mai mult în cea creștină. Schimbările care au intervenit în ultimul secol în viața familiilor – program de lucru încărcat pentru ambii părinți, introducerea televizorului și a calculatorului în spațiul familial, urbanizarea excesivă etc – au condus la modificări și în planul comunicării manifestate între părinți și copii: ”Copilul este nevoit să stea mai mult timp închis în casă. Intră televizorul în case, părinții încep să piardă din timpul lor, exact în clipa când era mai mult nevoie să-l folosească pentru copiii lor, care stau mai mult în casă. Mama se angajează, tatăl este mult mai ocupat, poate cu al doilea serviciu, fac excursii, drumeții, petrec week-end-uri, și așa începe să se instaureze această criză în legătura dintre părinți și copii, în cadrul societății, (...). Părinții nu mai comunică îndeajuns cu copiii.”⁶² Responsabilitatea unei bune comunicări cu copiii în familiile creștine este cu atât mai mare cu cât părinții au conștiința răspunderii înaintea lui Dumnezeu pentru felul în care își educă fii și fiicele. De altfel, toți Părinții Bisericii atrag atenția asupra judecății aspre pe care o vor suporta părinții în fața lui Dumnezeu pentru neputința de a insufla copiilor un mod de viață creștinesc: ”Sfântul Ioan Gură de Aur a rostit cuvinte înfricoșătoare despre cei ce nu dau educația potrivită copiilor lor: ”Părinții care nu își cresc creștinește copiii sunt mai nelegiuți decât ucigașii de copii, pentru că ucigașii de copii despart sufletele de trupuri, pe când aceștia aruncă și sufletul, și trupul în gheena focului”. Greu, greu răspuns va da înaintea lui Dumnezeu oricine nu se îngrijește de educația copiilor!”⁶³ Așa cum accentuam mai sus, pentru educația copiilor, mai ales cea duhovnicească, fundamental este exemplul pe care părinții sunt capabili să-l ofere copiilor prin propria viață. Sfântul Domnitor Neagoe Basarab, ca model de creștere autentică a copiilor în duh creștin-ortodox, considera că faptele sale și modul său de viață reprezentau cea mai bună metodă de a-i forma pe cei șase copii ai săi: ”Aveam șase coconi, care umpleau de veselie întreaga Curte cu clinchetul glasurilor și năzdrăvăniile pe care le făceau ca toți copiii. Mitropolitul Macarie, dascălul nostru neprețuit, avea mult de lucru cu dâșșii, pentru a le stârni apucăturile copilărești și a le modela sufletele. Încă și domnul Neagoe își făcea timp să stea cu ei, dar nu obișnuia să le dea multe povețe, ci se sârguia mai ales să le arate calea dreaptă prin fapte, socotind că de vor simți la noi, părinții, dragostea și frica de Dumnezeu, le va fi de ajuns.”⁶⁴ Copii au nevoie așadar de exemplul faptelor părinților și de apropiere și sfătuire cu un părinte duhovnic. Alegerea unui părinte duhovnic pentru întreaga familie este de altfel o condiție fără care viața duhovnicească a familiei nu poate exista cu adevărat. Educația religioasă

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ *Ibidem*, pp. 55-56.

⁶² Pr. Vasile Thermos, *Sfaturi pentru o creștere sănătoasă a copiilor*, Editura Sophia, București, 2009, p. 10.

⁶³ Sfântul Ierarh Luca (Voino-Iasenețkii), ”*Vedeți să nu disprețuiți pe unul dintre acești mai mici*”, în *Viața de familie*, Editura Sophia, București, Editura Cartea Ortodoxă, Sophia, 2009, p. 56.

⁶⁴ *Măria Sa, Neagoe Basarab..., Însemnările Monahiei Platonida, Doamna Despina a Țării Românești, p. 178.*

a copiilor presupune ajutor și din partea Bisericii, mai ales prin părintele duhovnic. El va fi cel care va juca rolul de povățuitor al familiei pe calea mântuirii. Fără prezența sa constantă în viața familiei cu greu va putea aceasta rezista tuturor dificultăților care sunt inerente vieții în lumea de astăzi. Viața de rugăciune a părintelui duhovnic se răsfrânge întotdeauna și asupra familiilor care sunt sub ascultarea și povățuirea sa: ”Un păstor care a dobândit darul rugăciunii, în orice lucru, în orice slujire de obște, în orice rugăciune, săvârșește, ca mijlocitor prin rugăciune pentru păstoriții săi, o mare lucrare a lui Dumnezeu pe pământ; el fie că primește îndurare de la Dumnezeu, fie că nu primește această îndurare pentru păstoriți, îi îndeamnă la permanentă rugăciune până ce aceștia vor primi cele dorite, ori, dacă nu Îi este plăcut să împlinească rugăciunea, Dumnezeu îi conduce pe ei către smerita plecare înaintea voii Lui celei preînțelepte și de nepătruns”⁶⁵. De aceea, familia creștină care iubește pe Dumnezeu și Biserica Lui va acorda o importanță deosebită rugăciunii, pe care o vor căuta să o însușească și copiii. Această educare a copiilor către viața de rugăciune trebuie să fie însoțită în mod obligatoriu de dorința și disponibilitatea părinților de a petrece timp cu copilul, de a afla în ce fel este el ca persoană unică creată de Dumnezeu. Această preocupare a părinților de a-și cunoaște copilul presupune timp acordat pentru comunicarea cu acesta încă de la vârsta cea mai fragedă. Timpul petrecut cu copilul se va concretiza mai târziu într-o comunicare adevărată între părinți și copii, bazată pe încredere și prietenie: ”(...), prin comunicarea acesta, dacă devine un mod de viață și de schimbare în familie, atingem și un alt scop, mai târziu când copilul crește. Care? Că i-am dat din fragedă copilărie mesajul că suntem interesați să comunicăm cu el. Ne interesează ce zice. Ne interesează cuvintele lui. Copilul nostru contează pentru noi, are valoare în ochii noștri. Și aceasta va avea ca rezultat faptul că atunci când copilul va crește, mai ales la vârsta adolescenței, și va ajunge în unele situații emoționale dificile și apăsătoare, va ști mesajul nostru, va fi convins, va simți, va crede în adâncul sufletului lui: Părinții mei sunt gata să mă asculte, există o ușă deschisă și pot merge să vorbesc.”⁶⁶. Comunicarea cu copiii de la vârstele cele mai mici are așadar repercusiuni asupra relației dintre părinți și copii pe termen lung, influențând îndeosebi acele etape critice din viața unui om, așa cum este adolescența: ”Aici este o temă critică, pe care noi, părinții, trebuie să o avem în vedere, să ne întrebăm dacă am dat copilului această convingere a deschiderii și disponibilitatea spre comunicare, înainte ca el să se îndepărteze, să se izoleze și să dea semne de nesociabilitate. Neavând această certitudine din partea noastră, că suntem dispuși să discutăm cu el, că ne interesează ce simte, copilul, ajungând la vârsta adolescenței, în care are posibilitatea să se îndepărteze de noi – ceea ce nu avusese mic fiind -, bate la alte uși pentru a comunica, unde caută prieteni, de multe ori prieteni răi, iar noi ne întrebăm de ce copilul nostru se îndepărtează din ce în ce mai mult de noi. Nu înțelegem. Începe să se piardă, să se îndepărteze de noi și simțim o nesiguranță. Însă noi am zidit temelii acestei nesiguranțe.”⁶⁷. În acest context, rugăciunea pe care soții credincioși o fac în propria casă are rolul de a crea un ritm al vieții lor duhovnicești care inevitabil se însușește și copiilor, în măsura în care ea este o preocupare zilnică. Această rugăciune are menirea de a întări relațiile între membrii familiei: ”Rugăciunea comună ne ferește de neînțelegeri, îi împacă pe cei certați, ajută să înlăture nedumeririle apărute. Ea trebuie practică încă din primele zile ale vieții de familie, - pentru că, mai târziu, va fi tot mai greu s-o introducem. Rugăciunea comună se naște mai ușor atunci când apare deschiderea deplină și iubitoare a sufletelor pentru ea, când soții caută împreună noi forme de viață – până în momentul când vor apărea copiii, se poate forma un singur ritm de viață. Rânduiala rugăciunii comune a soțului și a soției reprezintă temelii bisericii din casă. Ea ajută la înrădăcinarea rugăciunii în inimile copiilor și la organizarea rugăciunilor comune în familie.”⁶⁸. Rugăciunea în comun a soților are rolul de a adânci relația

⁶⁵ Arhimandrit Serafim Alexiev, *Preotul, mijlocitor între pământ și cer*, Editura Sophia, București, 2009, p. 47.

⁶⁶ Pr. Vasile Thermos, *op. cit.*, p. 16.

⁶⁷ *Ibidem*, pp. 16-17.

⁶⁸ Pr. Prof. Gleb Kaleda, *op. cit.*, p. 46.

dintre cei doi, prin împărțășirea lor din viața care este plină de har: ”Rugăciunile săvârșite acasă de către soți ne apar ca modele de viață ce ne-au rămas încă din primele veacuri creștine. Cu ajutorul rugăciunii, putem nu doar să vedem și să conștientizăm, ci și să simțim pe soția sau pe soțul ca fiind împreună-moștenitori ai vieții în har.”⁶⁹. Această viață de rugăciune este mult mai bogată în familiile în care tatăl este preot. Acesta combină rugăciunea individuală cu rugăciunea săvârșită în sânul familiei sale: ”Un loc important în viața unui preot îl ocupă rugăciunea individuală: pe lângă obișnuitele pravile de dimineață și de seară, el, de multe ori (iar uneori și în fiecare zi), citește rânduiala înainte de săvârșirea Liturghiei, se roagă pentru fiii săi duhovnicești. Iar acasă, înalță rugăciuni către sfinți, către Născătoarea de Dumnezeu, către Persoanele Sfintei Treimi, acatiste, canoane etc. Preotul mirean are un ritm de viață cu totul aparte, diferit de cel al celorlalți membri ai familiei. Aceasta face și mai importantă săvârșirea rugăciunilor în comun împreună cu familia și chiar a unor slujbe ținute acasă, în frunte cu soțul și tatăl (...).”⁷⁰.

Păstrarea în familie a unei vieți de rugăciune pe măsura creșterii copiilor depinde în foarte măsură de capacitatea părinților de a îmbina educația religioasă cu cea generală, unde locul principal îl ocupă școala. Este foarte important așadar ca părinții să știe cum să combine învățătura lumească cu cea a Evangheliei. Neglijarea acesteia din urmă va avea repercusiuni asupra întregului proces educațional a copilului pentru că ea este cea care zidește caracterul, orientându-l după poruncile dumnezeiești. De aceea, Sfinții Bisericii din toate vremurile îndemnu și atrăgeau atenția părinților asupra importanței educării religioase a copiilor. Astfel, Sfântul Luca al Crimeii, la rândul său tată a trei copii, învăța pe păstoriții săi să-i educe pe copii mai întâi cu cunoștința de Dumnezeu: ”Important este însă numai ca învățarea și educarea lor să nu se mărginească doar la înțelepciunea lumească, la înțelepciunea acestei lumi, ci ca alături de aceasta ei să cunoască dreptatea supremă și adevărul suprem, să învețe legea lui Dumnezeu și poruncile lui Hristos, să se deprindă cu evlavie permanentă, să-și amintească totdeauna de Dumnezeu, de poruncile lui Dumnezeu, de calea lui Hristos.”⁷¹. Această prioritate acordată învățăturii creștine în cadrul educației generale a copilului va avea ca rezultat ocrotirea lui pe drumul către mântuire, îndrumarea lui către o viață condusă după voia lui Dumnezeu: ”Atunci și numai atunci nu se vor rătăci pe calea înțelepciunii omenești, numai atunci vor pune mai presus de toate înțelepciunea creștină, cunoștința de Dumnezeu. Așa trebuie să vă învățați copiii.”⁷². Așadar, întreaga lucrare de educare a copilului într-o familie creștină trebuie să așeze în centrul eforturilor făcute de părinți în acest sens cunoștința de Dumnezeu. Pentru a reuși în aceste demersuri părinții creștin-ortodocși trebuie să urmeze exemplul creștinilor primelor veacuri: ””Dar cum trebuie să-i creștem?”, veți întreba? Așa cum își creșteau copiii vechii creștini, creștinii din primele veacuri. Aceștia îi învățau din cea mai fragedă copilărie cu rugăciunea, cu biserica, cu posturile, cu Tainele bisericești, îi învățau să citească după cărțile Sfintei Scripturi, niciodată nu-și lăsau copilul să se așeze la masă fără să se roage. Ei le insuflau copiilor că orice lucru, orice pas al creștinului trebuie să înceapă cu semnul crucii și cu rugăciunea.”⁷³. La dorința părinților de a-i învăța să se roage trebuie adăugat efortul de a-i forma pe calea virtuților creștine, care pot intra în contradicție cu lumea de astăzi: ”Copiii voștri au nevoie să le insuflați disprețul față de bani, bogăție, slavă, poziție înaltă în societate. Trebuie să sădiți în ei dragostea de curăție, de sfințenie, de evlavie.”⁷⁴. Formarea copilului în duh creștin înseamnă o neconținută atenție la faptele rele care pot aduce un prejudiciu sufletului curat al copilului. De aceea, părinții trebuie să acorde propriului lor comportament înaintea copiilor o

⁶⁹ *Ibidem*, p. 51.

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ Sfântul Ierarh Luca (Voino-Iasenețkii), *op. cit.*, p. 59.

⁷² *Ibidem*.

⁷³ *Ibidem*, p. 58.

⁷⁴ *Ibidem*, pp. 62-63.

prioritate maximă. Certurile și orice formă de dezacord care nu sunt tratate cu respect reciproc, în duh de adevăr și de adevărată dragoste pot lua forma unor neînțelegeri care să servească înaintea copiilor drept un exemplu rău. Soții creștini sunt chemați înainte de toate să nu se judece unul pe altul, ci să-și acorde timp să se asculte unul pe altul pentru a găsi soluții la problemele cu care se confruntă. De altfel, părinții trebuie să cultive în ei înșiși, dar și în copiii lor virtutea nejudicării aproapelui, izvorâtă din porunca Mântuitorului de a nu judeca pe nimeni. Această virtute este extrem de valoroasă în lumea contemporană unde a critica pe celălalt este un firesc al vieții. Înțelegerea duhovnicească a vieții face ca un creștin să refuze participarea la obiceiuri care favorizează critica și judecata aproapelui, alegând în schimb osândirea de sine ca singura cale pentru progresul lăuntric propriu, dar și al celor cu care interacționează în familia proprie și în afara ei: ”Dacă, de exemplu, fiecare creștin, în loc de a se mânia pe aproapele său, și-ar întoarce privirea înăuntru și s-ar mânia pe sine la orice călcare a voinței lui Dumnezeu, ar ajunge un om al virtuții de invidiat. Mânia lui l-ar conduce către îndreptarea de sine și către desăvârșirea lui.”⁷⁵. Părintele creștin știe că a împodobi sufletul copilului cu virtuțile creștine este una dintre cele mai frumoase și mai importante realizări pe care le poate obține în viață. Opusul virtuților creștine, pe care lumea contemporană îl cultivă din plin, trebuie să fie cunoscut de orice părinte care dorește să-și educe creștinește fiul sau fiica. Astfel, precum în cazul osândirii aproapelui, o astfel de trăsătură negativă imprimată caracterului copilului îi va deteriora întreaga sa evoluție, făcând dificilă existența căci ea secătuește sufletul de orice dorire bună care cheamă pe om la dragostea creștină: ”Nebunia osândirii se arată din orice latură duhovnicească ar privi-o omul. Osândirea veștejește pe neobservate, ca și bruma, toamna, toate calitățile sufletului celui ce bârfește. Sfântul Ioan Scărarul a caracterizat minunat osândirea: ”Aceasta este, spune el, o boală subțire, dar o lipitoare grasă, ascunsă și tănuită, care sughe și seacă sângele iubirii... Ea este fățarnicia iubirii, pricinuitoarea întinăciunii și a poverii inimii.”⁷⁶. De aceea copiii trebuie să fie crescuți cu conștiința că trebuie să urmeze poruncilor Mântuitorului Hristos, una dintre cele mai importante fiind tocmai aceasta a nejudicării aproapelui. Ea face parte din porunca dragostei față de aproapele pe care ne-a lăsat-o Domnul Iisus Hristos. Una din calitățile creștinului care trebuie insuflată copiilor o reprezintă dragostea curată și nefățarnică față de aproapele. Această virtute, considerată în creștinism, ca cea mai prețioasă, trebuie căutată și cerută de la Dumnezeu în rugăciune: ”Căutați dragostea! Cereți în fiecare zi de la Dumnezeu dragostea! Împreună cu dragostea vine tot binele și toate virtuțile. Iubiți, ca și voi să fiți iubiți de ceilalți! Dați-I lui Dumnezeu toată inima voastră, ca să rămâneți în dragoste!”⁷⁷. Dragostea pentru aproapele trebuie cultivată mai întâi în familie, față de membrii acesteia. Dragostea pentru părinți și pentru ceilalți frați, când este cazul, trebuie să fie expresia unei vieți trăite în dăruire și jertfire de sine pentru celălalt. În felul acesta copiii crescuți în familiile creștine învață să-și cinstească părinții și să le urmeze faptele bune: ”Dragostea, ca și credința ”fără de fapte moartă este” (Iac. 2, 20). Noi îi iubim nu atât pe cei, care au grijă de noi, cât pe cei, pe care îi îngrijim chiar noi. Copiii trebuie învățați să-și cinstească părinții, să aibă grijă de ei.”⁷⁸. O atenție deosebită trebuie să acorde părinții modului în care își manifestă ei

⁷⁵ Arhimandrit Serafim Alexiev, *Nu judeca și nu vei fi judecat: Cea mai scurtă cale către rai*, Ediția a 2-a, Editura Sophia, București, 2007, p. 41.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 75.

⁷⁷ Sfântul Nectarie Făcătorul de minuni, *Viața, minuni și învățături*, Editura Evanghelistos, București, 2012, pp. 47-48.

⁷⁸ Pr. Prof. Gleb Kaleda, *op. cit.*, p. 78.

înșiși dragostea față de copii. Darurile oferite în exces, împlinirea oricăror dorințe pot conduce treptat la o înstrăinarea a copilului de părinți. În aceste cazuri dragostea devine sau, mai bine spus, este condiționată mai ales de lucrurile cumpărate în dar și cu mult mai puțin va fi determinată de disponibilitatea sacrificiilor și darurilor care presupun efort sufletesc: ”Când părinții îi oferă tot copilului, fără să-l învețe și pe el să ofere celor din jur, iar ei se ignoră reciproc (tatăl pe mama și invers), el va crește un egoist cu psihologia unui consumator. Cunoaștem multe situații când părinții ”au dat tot ce era mai bun” copiilor, iar la bătrânețe s-au trezit singuri și părăsiți. Omul trebuie crescut de mic în dragoste față de persoanele care i-au dat viață. Pentru ca fiii să-și iubească părinții, nu e obligatoriu ca ei să primească de la tata și mama jucării, blugi la modă, bani de buzunar etc., ci să pătrundă în lumea duhovnicească a părinților, în lumea jertfirii de sine, a credinței și a iubirii lucrătoare. Educația nu se rezumă la bani, ci la ceva care este mai important – la deschiderea sufletească. Atunci se va instaura perioada în care copiii vor deveni prietenii părinților, iar în familie se va încuraja schimbul de experiență duhovnicească între membrii ei.”⁷⁹.

În acest context preocuparea de câpătâi a părinților creștini trebuie să fie cum să le insufle copiilor credința cea adevărată, care să-i apropie de Dumnezeu și care să le sâdească în inima dorința de a-L căuta pe Mântuitorul Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu. Atmosfera creștină din familie trebuie de aceea dublată în eforturile educaționale ale părinților de oferirea acelor oportunități și posibilități care să favorizeze, în întâlnirea cu lumea din afara casei părintești, păstrarea pe calea credinței care să-i conducă la mântuire: ”Întrebarea pe care e necesar să și-o pună fiecare părinte în toată vremea este: ”Cum îl pot ajuta eu pe copilul meu să rămână pe această cale?” Iată câteva răspunsuri evidente: prin rugăciune, oferindu-i copilului modele de virtute, prin dragoste, disciplină și o îndrumare echilibrată. Mai puțin evidente, dar la fel de importante sunt: refuzul nostru de a-i lăsa pe copii să cadă pradă influențelor unei culturi anticreștine, o conștientizare clară a tuturor acțiunilor care le periclitează evoluția spirituală, crearea și protejarea unui mediu propice unei vieți cu adevărat duhovnicești, un mediu ce la va facilita copiilor urcușul spiritual.”⁸⁰. Așadar, grija părintelui creștin-ortodox în asigurarea unui mediu propice evoluției spirituale a copilului implică o atenție sporită la toate aspectele educaționale care vizează interacțiunea din afara familiei. Cu alte cuvinte, cei doi părinți trebuie să fie cu adevărat preocupați în a le oferi copiilor oportunități care să le intensifice dragostea pentru Dumnezeu și pentru Biserica Lui. Aici ne putem gândi la sporirea numărului de prietenii pe care copiii le construiesc cu copii din familii creștine și care au aceleași intenții din punct de vedere educațional. La aceasta se pot adăuga acele ocazii, cum ar fi taberele creștin-ortodoxe, în care copiii pot beneficia și mai mult de o atmosferă bisericească, menită să-i îmbogățească sufletește și să le cultive dragostea pentru curăție sufletească și, în general, pentru virtuțile creștine. Părinții creștin-ortodocși trebuie să fie așadar conștienți încă de la zămisirea copilului că sunt responsabili pentru devenirea spirituală a acestuia. În acest sens, ei trebuie să vadă în educația copilului lor un efort pentru a-l învăța să-și pună mereu nădejdea în ajutorul lui Dumnezeu și, în momentele de grea încercare, să caute liman de mângâiere în Biserica Mântuitorului nostru Iisus Hristos: ”Din momentul zămislirii sale, copilul posedă sămânța devenirii sale, sămânță dată de Dumnezeu Însuși. Dumnezeu știe în ce scop l-a creat pe fiecare individ, unic în felul lui. În condiții optime – în condițiile în care un copil va dobândi o credință puternică, de nezdruccinat, în Dumnezeu, dorința de a-L urma pe Hristos în toate și de a face voia Lui în toate, încrederea totală în Sfântul Duh și curajul de a înfrunta orice luptă spirituală – el va deveni, prin har, ce dorește Dumnezeu să devină.”⁸¹.

⁷⁹ *Ibidem*, pp. 78-79.

⁸⁰ Elizabeth White, *Tărâmul minunilor: cum sădăm virtuțile creștine ortodoxe în sufletele copiilor noștri*, Editura Sophia, București, 2007, p. 19.

⁸¹ *Ibidem*, p. 22.

În educația copiilor, părinții trebuie să nu uite niciodată că Dumnezeu poartă de grijă neconținut de toată făptura. De la Botez copilul primește de asemenea îngerul său păzitor care îl va ocroti tot timpul vieții: ”Dumnezeu, într-un anumit fel, este obligat să se intereseze de copii. Atunci când copilul se botează, Dumnezeu îi pune la dispoziție un înger pentru a-l apăra. Așadar copilul este ocrotit de Dumnezeu, de îngerul păzitor și de părinții lui. Îngerul păzitor este întotdeauna lângă el și îl ajută. Cu cât crește copilul, cu atât părinții sunt eliberați de responsabilități. Dacă părinții mor, atunci Dumnezeu de sus și de aproape, precum și îngerul păzitor de aproape, continuă să-l ocrotească neconținut pe copil.”⁸². Educația religioasă pe care copilul o primește în anii copilăriei rămâne adânc imprimată în sufletul său. Chiar dacă mai târziu viața îi va scoate înaintea situații care să-l îndepărteze de la calea virtuților, ceea ce a învățat în copilărie îl poate ajuta să revină la Hristos și în Biserică: ”Părinții trebuie să-i ajute duhovnicește pe copiii lor încă de când sunt mici, pentru că atunci metehnele lor sunt mici și se pot tăia ușor. Sunt precum cartoful proaspăt care se cojește ușor atunci când îl razi puțin. Căci dacă se va învechi, trebuie să iei cuțitul pentru a-l curăța, iar dacă este și puțin stricat, trebuie să tai mai adânc. Atunci când copiii sunt ajutați de mici și se umplu de Hristos, vor fi lângă El totdeauna. Și chiar dacă vor devia puțin atunci când vor crește, datorită vârstei sau unei rele prietenii, pe urmă iarăși se vor întoarce la El. Pentru că frica de Dumnezeu și evlavia care au adăpat inimile lor încă din vârsta copilăriei nu este cu puțință să fie uitată vreodată.”⁸³.

În educația unui copil contează foarte mult nu doar atmosfera pe care părinții reușesc să o creeze prin cuvintele și comportamentul lor zilnic, ci și lucruri precum liniștea locuinței, timpul de expunere la televizor și calculator. Timpul petrecut în fața televizorului și calculatorului răpește foarte mult din timpul pe care familia în întregul ei poate să-l petreacă împreună, bucurându-se unul de prezența celuilalt: „Copiii au nevoie de părinți, în special de mamă, care să le călăuzească fiecare pas, să le vorbească, învățându-i încet-încet cum să folosească limba, cum să înțeleagă realitatea, să gândească și să simtă, în general. Experiența spațiului și a timpului real, cunoașterea prin atingere și întrebuintare a lucrurilor care-l înconjoară pe copil, joaca, de asemenea, au rol deosebit de important. Copilul trebuie să se implice activ în diferite jocuri, folosindu-și imaginația și interacționând cu alți copii. Toate acestea constituie mediul ideal pentru dezvoltarea normală a minții copilului, pentru punerea bazelor structurale și funcționale ale creierului, necesare tuturor activităților de mai târziu.”⁸⁴. Copilul are în consecință nevoie de timp petrecut alături de părinți, dar și singur, în liniște. De aceea, părinții trebuie să se asigure că pe parcursul unei zile copiii lor au momente pe care le pot petrece în deplină liniște, fără a fi însoțiți de zgomotul televizorului sau radioului: „Copiii îndrăgesc calmul și liniștea, dacă sunt sănătoși și bine dispuși; aceasta nu înseamnă că trebuie să ne așteptăm să fie liniștiți tot timpul sau că nu vor avea izbucniri de gălăgie și neastâmpăr. E vorba doar despre vigilența de a le programa momente când vacarmul lumii să poată fi îndepărtat din activitatea lor de zi cu zi, pentru ca ceva tainic și minunat să se poată auzi în sufletele lor.”⁸⁵. Așadar, liniștea atât de necesară copiilor are nu doar un rol decisiv în dezvoltarea ariilor neuronale, ci și în cea a vieții duhovnicești. Prezența televizorului, radioului și calculatorului, cu zgomotele și atmosfera specifice lor, nu fac decât să îndepărteze și să facă dificilă apropierea copilului de lucrurile duhovnicești. În același timp, îi afectează evoluția fizică firească, îndeosebi pe cea a creierului: „Copilul în fața televizorului nu are parte de experiența obișnuită a limbajului, de stimularea dialogică a gândirii și reflecției pe care părinții, bunicii sau mediul uman, în general, le oferă. Stimuli vizuali și auditivi percepuți în fața micului ecran sunt atât de

⁸² Cuviosul Paisie Aghioritul, *Cuvinte Duhovnicești IV, Viața de Familie*, Editura Evanghelistos, București, 2003, p. 97.

⁸³ *Ibidem*, pp. 97-98.

⁸⁴ Virgiliu Gheorghe, *Efectele televiziunii asupra minții umane și despre creșterea copiilor în lumea de azi*, Editura Prodromos Fundația Tradiția Românească, Ediția a doua, 2006, p. 39;

⁸⁵ Elizabeth White, *op. cit.*, p. 60.

agresivi, se succed cu o asemenea rapiditate, încât depășesc capacitatea creierului de a-i controla. Efectul inevitabil va fi inhibarea unor procese mentale.”⁸⁶.

Părinții au așadar o misiune covârșitoare în formarea duhovnicească a copilului. Totodată, Biserica și școala sunt chemate să joace, alături de părinți și mereu în colaborare cu ei, propriul lor rol în această direcție.

2.2. Rolul Bisericii și al școlii în educația creștină a copiilor

Implicarea Bisericii în formarea duhovnicească a copilului este favorizată în mod cert de disponibilitatea părinților de a acorda cât mai mult timp participării împreună cu cei mici la slujbele bisericii de care aparțin. De măsura în care părinții sunt conștienți de rolul pe care îl joacă timpul petrecut de familia lor în spațiul bisericesc, alături de restul comunității, depinde contribuția pe care Biserica o poate aduce la formarea duhovnicească a micuților. Din această perspectivă, părinții creștin-ortodocși se pot considera norocoși pentru că biserica prin ea însăși, ca locaș, deschide imperceptibil simțurile copiilor din fragedă pruncie spre a percepe adevărurile dumnezeiești: „De la începutul vieții, pruncul simte mirosul tămâii, gustă Sfânta Cuminecătură, vede lumânările și icoanele, aude cântările liturgice și frumoasele rugăciuni cuprinse în ectenii. De la o vârstă fragedă, copiii noștri ating lucrurile sfinte ale lui Dumnezeu și știu intuitiv că se află într-un loc sfânt.”⁸⁷. Participarea la sfintele slujbe în mod regulat influențează formarea copiilor în spirit creștin, imprimându-le în ființa lor, în mod tainic, limbajul și valorile credinței noastre: „Așa cum preiau pruncii limbajul verbal al culturii căreia-i aparțin, tot astfel preiau și copiii aflați în plin proces de dezvoltare limbajul și esența credinței noastre - datorită experiențelor lor liturgice și influenței unui autentic mod creștin de viață.”⁸⁸. Pe măsură ce copiii cresc, părinții trebuie să se asigure că îi ajută să aprofundeze cunoștințele legate de viața Bisericii: „Pe măsură ce copilul crește, principalul scop al învățării despre Biserica Ortodoxă este acela de a-l familiariza și mai mult cu viața liturgică a bisericii și de a-i oferi o mai bună înțelegere a ei. Aceasta presupune nu numai informațiile conținute în manuale, ci și participarea activă a copiilor la slujbele bisericești (ceva ce o școală duminicală poate plănui mai bine decât o familie): instruirea băieților din altar, planificarea îndatoririlor care pot fi îndeplinite de fete, organizarea unui cor de copii care să intoneze câteva dintre răspunsuri, participarea la diversele procesiuni și ceremonii speciale, citirea în biserică. În mod ideal, majoritatea orelor legate de cultul liturgic ar trebui să fie o pregătire (pentru), o explicare sau chiar participarea efectivă la o slujbă religioasă.”⁸⁹. Așa cum se întâmplă în Apus, copiii au posibilitatea de a participa la ceea ce se cheamă școala duminicală în cadrul căreia învață despre adevărurile de credință prin implicare într-o varietate de activități realizate în cadrul comunității de copii. În acest fel s-au dezvoltat foarte mult în ultimii ani și în România activitățile parohiale care atrag pe copii la viața liturgică a bisericilor.

În atragerea copiilor către biserică un loc important, decisiv aș afirma, îl are așa cum am arătat pe parcursul lucrării legătura pe care părinții reușesc să o realizeze între familie și un părinte duhovnic. Părintele duhovnicesc este cel care poate călăuzi pașii copiilor, ajutându-i să-și păstreze curăția și integritatea morală într-o lume care nu pune pe primul loc valorile creștine. Colaborarea dintre biserică și familie prin intermediul părintelui duhovnic deschide copilului

⁸⁶ Virgiliu Gheorghe, *op. cit.*, p. 39.

⁸⁷ Elizabeth White, *op. cit.*, p. 99.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 100.

⁸⁹ Sophie Koulomzin, *Biserica și copiii noștri*, Editura Sophia, București, 2010, p. 152.

lumea valorilor credinței într-un alt fel, ajutându-l și mai mult să înțeleagă importanța alegerii corecte dintre bine și rău și consecințele acesteia. La eforturile pe care părinții și părintele duhovnic le fac pentru a-i apropia pe copii de Dumnezeu și a li-L face cunoscut pe Hristos, Fiul lui Dumnezeu, se adaugă cele ale școlii. În școală copilul primește educație religioasă într-un mod sistematic, având un suport pedagogic specific, care nu uită că informația furnizată sub forma unei materii de studiu se adresează sufletului: „Învățământul religios, educația religioasă, spre deosebire de celelalte obiecte de studiu, se adresează în special inimii, mai puțin gândirii.”⁹⁰. Dascălii de religie în special știu că o pedagogie adevărată nu se poate face fără o legătură strânsă între familie, școală și Biserică: „În pedagogie trei sunt elementele cu care trebuie să lucrăm: 1. Copilul încredințat educatorului de familie. 2. Educatorul (deci școala). 3. Biserica.”⁹¹.

Pregătirea copilului pentru școală presupune dezvoltarea capacității lui de comunicare și cu semenii, îndeosebi copii, din afara cercului familial. În acest sens, grădinița se dovedește o etapă esențială de pregătire pentru școală deoarece copilul învață să dezvolte relații cu alți copii și adulți depășind teama despărțirii de părinți, specifică vârstei: „Când intră la grădiniță, copilul se află în perioada celor mai importante acumulări care vor sta la baza personalității sale. Frecventarea grădiniței favorizează conturarea unui autentic comportament interrelațional.”⁹². În contextul societății de astăzi un loc aparte îl au grădinițele care aparțin Bisericii Ortodoxe, așa cum este grădinița „Sfântul Stelian” a Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului. Ele oferă copiilor și educație religioasă care o întărește pe cea pe care părinții se străduiesc să le-o acorde în cadrul familial. Comunicarea pe care părinții o dezvoltă și la acest nivel, al înțelegerii credinței creștine, are un rol foarte important în acceptarea și asimilarea de către copil a informațiilor care vor fi furnizate la ora de religie în contextul școlar. Așadar, preocuparea părinților de a comunica cu copilul, de a-l cunoaște și de a-i face cunoscută disponibilitatea lor de a-l ajuta să înțeleagă lumea se constituie într-o etapă absolut necesară copilului înainte de a intra pe porțile școlii: „În cadrul contextului interpersonal în care se dezvoltă copilul contează foarte mult calitatea interacțiunilor intrafamiliale, raporturile de comunicare dintre părinți, dintre aceștia și copil, ele având o influență puternică asupra pregătirii psihologice a copilului pentru școală. Până a intra la școală, dezvoltarea lingvistică, afectivă și mentală a copilului este puternic influențată de familie. Limbajul părinților, expresivitatea, tempoul, concizia sau amploarea enunțurilor, complexitatea formei și conținutului lor contribuie la luarea în stăpânire de către copil a deprinderilor verbale și intelectuale.”⁹³. Așadar, efortul familiei pentru educarea copilului în cei șapte ani anteriori școlii are efecte concrete în comportamentul pe care acesta îl va avea în cadrul școlar: „La cel care are 7 ani de acasă, mama, tata, bunica s-au ocupat în mod pedagogic, metodic de el și a crescut având un tutore lângă el. Când vine în clasă, nu este un copil problemă, stă la locul unde l-am pus eu, ca învățator, ascultă.”⁹⁴.

Legătura strânsă dintre familie, școală și Biserică în formarea religioasă a copilului are drept bază sentimentul religios, care, așa cum am accentuat mai sus, se dezvoltă de la vârstă fragedă, prin ceea ce fac părinții în această direcție, pentru întreaga familie. Colaborarea cu biserica și apoi cu școala se constituie în adevăratul învățământ religios care construiește o viață creștină: „Învățământul religios nu se bazează numai pe instrucție, aici intervine catehizarea, care se face prin Biserică, prin misionarism și prin conferințe religioase, lecturi religioase, pelerinaje. Toate acestea converg spre a duce copilul înspre Dumnezeu. Acestea sunt, toate, metode pedagogice, se aplică treptat, cu vârsta. Baza este *sentimentul religios*, spiritualitatea;

⁹⁰ Mama Sica, *Cum să-i învățăm pe copii religia*, Editura Anastasia, București, 1995, p. 10.

⁹¹ *Ibidem*, p. 9.

⁹² Florinda Golu, *Pregătirea psihologică a copilului pentru școală*, Editura Polirom, Iași, 2009, p. 183.

⁹³ *Ibidem*, p. 184.

⁹⁴ Mama Sica, *op. cit.*, p. 32.

cu aceasta rămâne.”⁹⁵. În acest context introducerea orei de religie în școală și menținerea ei în cadrul obiectelor de studiu joacă un rol formativ esențial. Situația în care diferite grupuri au încercat să diminueze importanța reprezentată de acest obiect de studiu a fost cu putere sancționată de ierarhii Bisericii noastre ca un grav atac la integritatea morală a unui întreg neam: „Redresarea socială, economică și politică a poporului român va fi imposibilă fără temeiul moralei religioase, singura capabilă să-i redea echilibrul și să-l realinieze unei Europe de străveche tradiție creștină. Oare cât va mai trebui să fie repetat adevărul incontestabil că religia nu este o achiziție evolutivă istorică, ci un dat constitutiv al condiției umane? În acest proces de înnoire, Biserica e obligată să-și fortifice vocația misionară, iar Școala, ca instituție fundamentală pentru instruirea și educarea poporului, trebuie să-și recapete vechiul ei rol de vehicul al valorilor creștine.”⁹⁶. Ca urmare, păstrarea în școală a religiei ca materie de studiu ocupă un rol covârșitor în formarea elevilor ca viitori cetățeni responsabili, deschiși spre realizarea binelui și spre menținerea în societate a cinstei și bunătății. Educația religioasă în școală are rolul de a-i deschide copilului mintea și inima spre frumos, spre sfințenie. Păstrarea icoanelor în clase, subiect dezbătut și în spațiul românesc, reprezintă un act de confirmare a rolului fundamental al religiei în formarea celor mici: „Icoana e mai mult decât un material didactic, decât o operă de artă, decât un simbol; prin sfințire, ea devine sfântă. Alungi sfințenia, se cascadează vidul.”⁹⁷. Scopul orei de religie este de a-l apropia pe elev de Hristos. În felul acesta, valorile creștine îi învață pe copii că viața nu este totul și nu trebuie trăită oricum pentru că ea este decisivă pentru dobândirea vieții veșnice: „Idealul de viață creștin este viața veșnică iar mijloacele prin care o putem obține le găsim în învățătura Domnului Iisus Hristos cu care trebuie să îi deprindem pe copii de mici. Îndemnul nostru, al dascălilor de religie către toți elevii nu poate fi altul decât acesta: apropiați-vă de Hristos, care vă învață să trăiți o viață înaltă și vă ajută să deveniți oameni credincioși, cinstiți și drepti.”⁹⁸. Eforturile pe care le fac profesorii de religie pentru a-i apropia pe copii de Dumnezeu și a le deschide tot mai mult porțile unei înțelegeri duhovnicești a realității trebuie întotdeauna raportate la restul muncii pe care trebuie să-l depună copilul pentru pregătirea temelor pentru școală și la implicarea părinților în procesul general educativ al elevului: „Care e treaba părintelui, care e rolul său? Este acela de a-l susține pe copil în locurile în care șovăie. Adică părintele îi transmite și cu cuvinte, și cu fapte, și cu prezența alături de el: *Sunt aici pentru orice ai nevoie. Dacă nu pricepi ceva din exerciții, dacă nu înțelegi ce se cere, dacă te-ai încurcat și nu poți avansa, sunt alături pentru a găsi o soluție.* Pentru asta e părinte.”⁹⁹. În mod cert, colaborarea care trebuie să existe între părinți și profesori are o influență covârșitoare asupra viitorului copilului. Evoluția pozitivă a elevului depinde de acest parteneriat care se stabilește între părinți și școală. Prin această colaborare atentă și unii și alții învață care sunt căile și mijloacele cele mai bune pentru a-l ajuta pe copil să beneficieze cât mai mult de pe urma procesului de învățare realizat în cadrul instituțional. Astfel, părinții trebuie să caute în mod permanent colaborarea cu profesorii, inclusiv cu cei de religie și implicarea în activitățile pe care aceștia le propun pentru copii. Acest parteneriat trebuie să meargă până acolo în a învăța modul de comunicare cel mai potrivit pentru impulsivitatea copilului către învățare: „Părinții și profesorii trebuie să își unească forțele și să formeze parteneriate de lucru. Și unii și ceilalți trebuie să știe care e diferența dintre cuvintele care demoralizează și cele care dau curaj; dintre cuvintele care incită la confruntare și cele care invită

⁹⁵ *Ibidem*, p. 137.

⁹⁶ Mitropolitul Bartolomeu, *Corupția spirituală, Texte social-teologice*, Ediția a II-a, nemodificată, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2011, p. 254.

⁹⁷ *Ibidem*, p. 321.

⁹⁸ Gheorghe Vasile Gorcea, *Biserica și școala – izvoare de lumină în educarea copiilor*, în revista „Renașterea”, nr. 1 din 2011.

⁹⁹ Pr. Vasile Thermos, *op. cit.*, p. 179.

la cooperare; dintre cuvintele care îl pun pe copil în imposibilitatea de a gândi sau de a se concentra și cuvintele care descătușează dorința firească de a învăța.”¹⁰⁰.

Așadar colaborarea dintre părinți, școală și Biserică urmărește ca procesul educativ în care este implicat copilul să-l ajute să-și însușească acele deprinderi de învățare și valori care să-i formeze personalitatea în mod armonios. În felul acesta, elevul crește raportând întregul său efort la un set de valori care, așa cum am subliniat în prima parte a acestui capitol, îl ajută să înțeleagă realitatea de astăzi prin lumina acestora. Crescut în spiritul creștinismului un copil al zilelor noastre se va strădui spre a fi mereu bun de dragul lui Dumnezeu, „Părintele îndurărilor și Dumnezeu a toată mângâierea” (2 Cor. 1, 3), fără a se lăsa copleșit de îndemnurile spre concurență și individualism. O astfel de strădanie a copilului trebuie așadar însoțită în mod constant de ochiul vigilent al părinților care își trăiesc credința creștină în mod autentic, profund. Fără disponibilitatea părinților de a orienta cât mai mult din timpul lor către educația copiilor nu se poate obține o strânsă legătură între aceștia, școală și Biserică. Lumea contemporană, cu primejdiile pe care le ridică în educația copiilor, are tot mai mult nevoie de statornicia și nădejdea pe care le insuflă valorile creștine. Pentru părintele creștin provocarea de a-și crește copilul astfel încât să fie capabil să aleagă binele și să se ferească de rău este foarte mare. Școala își poate aduce contribuția sa, îndeosebi prin dascălul de religie, iar Biserica va aduce întărirea necesară prin părintele duhovnic și comunitatea parohială activă. În concluzia capitolului se poate afirma că familia creștină are nevoie de prezența bisericii în viața sa și de o atentă și constantă colaborare cu școala pentru a reuși să-și educe copiii ca adevărați creștini.

¹⁰⁰ Adele Faber, Elaine Mazlish, *Comunicarea eficientă cu copiii Acasă și la școală*, Editura Curtea Veche, București, 2002, p. 10.

Capitolul III - Familia creștină și păcatul

3.1. Viața duhovnicească a familiei creștine și efectele păcatelor

În viața unei familii are o importanță covârșitoare modul în care cei doi părinți au fost crescuți și educați. Mediul din care ei provin, dacă au avut sau nu parte de o creștere orientată de valorile creștine au un cuvânt de spus în cadrul familiei. Potrivit învățăturii creștin-ortodoxe viața celor doi soți înainte de căsătorie are repercusiuni, adesea extrem de dureroase, asupra evoluției familiei pe care au întemeiat-o. Viața petrecută în păcate mari, așa cum este desfrânarea, înaintea căsătoriei are efecte și asupra copiilor care se vor naște. Biserica condamnă drept desfrânare relațiile intime dinaintea căsătoriei și avertizează asupra consecințelor pe care le are asupra pruncilor: „Cinstind „nunta cinstită” și „patul neîntinat”, Biserica condamnă relațiile premaritale și în afara căsătoriei, considerându-le păcate. „Desfrânarea nu poate fi socotită căsătorie, scrie Sfântul Vasile cel Mare, și nici chiar începutul ei”. Bărbatul care întreține relații sexuale cu o femeie, chiar dacă această persoană este logodnica lui, nu are dreptul să fie ridicat la treapta preoției (Regula 68 a Sfântului Vasile cel Mare). Drept consecințe ale relațiilor premaritale sunt sarcinile pierdute, nașterea pruncilor morți, copiii cu handicap, destrămarea căsniciei.”¹⁰¹. Relațiile intime înaintea căsătoriei au devenit în lumea contemporană mai degrabă un firesc al lucrurilor, chiar și pentru cei care au educație religioasă, ajungând adeseori la divorț: „Apostolul Pavel scrie: „Iar desfrâu și orice necurăție și lăcomie de avere nici să se pomenească între voi” (Efes. 5, 3; de asemenea vezi 1 Cor. 6, 9-10). Totuși desfrâul acestei lumi a slăbit sentimentul moral („tovărășiile rele strică obiceiurile bune” 1 Cor. 15, 33) încât chiar și acele persoane care au crescut și au fost educate în respectarea poruncilor dumnezeiești (chiar și ele!) întrețin relații intime înainte de căsătorie sau divorțează.”¹⁰².

Porunca Mântuitorului Iisus Hristos de a se feri omul de desfrânare sporește și mai mult condițiile în care păcatul adulterului are loc: „Ați auzit că s-a zis celor de demult: «Să nu săvârșești adulter». Eu însă vă spun vouă: Că oricine se uită la femeie, poftind-o, a și săvârșit adulter cu ea în inima lui.” (Mt. 5, 27-28). Păstrarea fecioriei până la Taina Cununii este răsplătită cu har îmbelșugat: „Dacă amândoi se vor nevoi cu mărire de suflet să-și păstreze fecioria, la Taina Căsătoriei, atunci când preotul îi încununează, vor primi har îmbelșugat de la Dumnezeu. Pentru că, așa cum spune Sfântul Ioan Gură de Aur, cununile sunt simbolul biruinței asupra plăcerii.”¹⁰³. Viața de familie presupune apoi un efort continuu de păstrare și sporire a dragostei dintre cei doi, pentru care au ca sprijin pe Însuși Mântuitorul Iisus Hristos: „În continuare, să cultive virtutea dragostei cât mai mult, pentru a rămâne uniți amândoi pentru totdeauna, ca astfel să fie împreună cu ei și al Treilea, Preadulcele nostru Iisus.”¹⁰⁴. De aceea, în viața duhovnicească a familiei este esențial ca cei doi soți creștini să-și pună mereu nădejdea în ajutorul lui Dumnezeu pe care să-l ceară neîncetat: „Omul își poate face singur viața sa un Rai dacă primește să-l chivernisească Dumnezeu ca un Părinte bun. Trebuie însă să aibă încredere în el, să nădăjduiască în El pentru tot ceea ce întreprinde să facă și să-L slăvească pentru toate. Și să nu fie cuprins de stres, căci aceasta pricinuieste o ruptură, îl paralizază. Atunci când omul caută Împărăția Cerurilor, toate celelalte vin de la sine.”¹⁰⁵. Așadar, viața

¹⁰¹ Pr. Prof. Gleb Kaleda, *op. cit.*, p. 207.

¹⁰² *Ibidem*, p. 209.

¹⁰³ Cuviosul Paisie Aghioritul, *op. cit.*, p. 38.

¹⁰⁴ *Ibidem*.

¹⁰⁵ *Ibidem*, p. 160.

duhovnicească a familiei poate fi menținută și sporită dacă ea urmează în toate câte fac cei doi soți poruncile și învățătura Domnului Iisus Hristos. Căutarea Împărăției Cerurilor ca prioritate face ca familia să fie foarte mult ocrotită de stresul pe care lumea contemporană îl pricinuieste tuturor oamenilor. Nădejdea în ajutorul lui Dumnezeu și căutarea aspectelor duhovnicești ale vieții aduc în familia creștină o liniște și o aplecare spre alegerea simplității pe care familiile mai puțin interesate de credință nu le pot avea: „Oamenii de astăzi și-au îngreuiat propria lor viață, deoarece nu se limitează la puține, ci alegă mereu după bunuri materiale. Însă cei care voiesc să trăiască o viață duhovnicească curată, mai întâi de toate trebuie să se mulțumească cu puține. Atunci când viața lor este simplificată și fără multe griji, se vor elibera și de duhul lumesc și le va prisosi timp și pentru cele duhovnicești. Altfel, se vor obosi încercând să meargă după cum este moda, își vor pierde pacea și vor câștiga o mare neliniște.”¹⁰⁶. Neglijarea vieții duhovnicești atrage așadar și duhul lumii în deciziile și existența zilnică a familiei. Aceasta poate fi combătută doar cu efortul permanent de a cultiva virtuțile creștine, așa cum sunt răbdarea, smerenia, ascultarea: „Dumnezeu ne dă prilejuri de a practica virtuțile. Dar mulți, deși cer de la Dumnezeu să le dea astfel de prilejuri, murmură atunci când întâmpină vreo greutate. Uneori, de pildă, Bunul Dumnezeu din nesfârșita Sa dragoste, voind să-l deprindă pe bărbat cu smerenia și ascultarea, își retrage harul de la femeia lui, care începe să devină capricioasă și să se poarte cu asprime. Atunci bărbatul trebuie să se bucure și să-I mulțumească lui Dumnezeu pentru acest prilej pe care El i-l dă ca să se nevoiască, iar nu să murmure. Sau mama cere de la Dumnezeu să-i dea răbdare. Și chiar atunci copilul ei trage fața de masă cu toate cele pregătite pentru prânz și le aruncă jos. Ca și cum i-ar spune: „Mamă, fă răbdare!”¹⁰⁷.

În măsura în care cei doi soți reușesc să-și ducă viața de familie în cadrul cerut de poruncile dumnezeiești, viața lor duhovnicească are șanse să sporească, mergând către sfințenie. În schimb, acolo unde păcatele părinților se înmulțesc și ele nu sunt spovedite ca viața să se îndrepte pe o cale duhovnicească consecințele asupra familiei nu întârzie să apară. Astfel, așa cum voi arăta în subcapitolul următor, multe din păcatele părinților generează copiilor boli, așa cum sunt numeroasele boli psihice: „Nu o dată am observat că debutul bolii psihice a survenit atunci când cineva din familia celui în cauză a început să se ocupe cu metode oculte de „tratament”, cu magie, vrăjitorie. Am observat, de asemenea, dezvoltarea unei patologii psihice la copii după sinuciderea tatălui sau a mamei. Faptul că între părinți și copii există o strânsă legătură spirituală este binecunoscut de multă vreme. Se știe că, atunci când părinții fac păcate grele, când nu se pocăiesc și nu se îndreaptă, copiii suferă deseori, iar câteodată se și îmbolnăvesc psihic. Experiența mea practică m-a făcut să ajung la concluzia următoare: la majoritatea covârșitoare a copiilor născuți din relații extraconjugale apar diverse devieri psihopatologice sau comportamentale.”¹⁰⁸.

Relația duhovnicească care există între părinți și copii are, ca urmare, consecințe directe asupra sănătății copiilor. De aceea, părinții creștini trebuie să se ferească de orice lucru rău care ar putea să afecteze viața familiei, căutând mereu să trăiască după învățătura Mântuitorului Hristos și în biserică.

¹⁰⁶ *Ibidem*.

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 164.

¹⁰⁸ Dr. Dimitri Avdeev, *Când sufletul este bolnav*, Editura Sophia, București, Editura Cartea Ortodoxă, Alexandria, 2005, p. 28.

3.2. Boli contemporane ale copiilor – consecințe ale păcatelor părinților

Sfinții Părinți evidențiază trei cauze duhovnicești care stau în spatele suferințelor copiilor: păcatul strămoșesc, săvârșit de protopărinții Adam și Eva, lucrările aparte ale Proniei dumnezeiești și păcatele personale ale părinților¹⁰⁹. Multe din bolile contemporane ale copiilor se datorează, așa cum am accentuat mai sus, păcatelor pe care părinții le săvârșesc fie înaintea casătoriei, fie în timpul ei. Unul dintre aceste păcate, foarte des întâlnit astăzi, îl reprezintă avortul: „Concepția ortodoxă în această problemă a fost întotdeauna clară. Din timpurile biblice până în prezent, avortul a fost privit ca un act condamnabil moral, adică un act de distrugere a unei vieți umane inocente.”¹¹⁰. Părinții creștini trebuie să privească zămislirea unui copil ca pe un dar al lui Dumnezeu. Orice decizie de a întrerupe o sarcină este, în consecință, considerată de Biserică ca un păcat foarte grav, similar crimei: „(...) Ortodoxia, ca și Catholicismul, insistă asupra faptului că, la fiecare act al relației sexuale, cuplul trebuie să accepte posibilitatea concepției. În cazurile în care sunt luate măsuri pentru evitarea zămislirii, dar aceasta are totuși loc, cuplul va trebui să primească această viață nouă cu recunoștință și bucurie. Ei o vor primi ca un dar al lui Dumnezeu, o vor prețui, proteja și hrăni pe toată perioada sarcinii. Dar mai ales, vor fi conștienți că orice decizie de a avorta această viață nu poate fi privită de Biserică decât ca cel mai mare păcat, echivalent cu crima.”¹¹¹. Marii duhovnici, și nu numai, avertizează mamele asupra consecințelor duhovnicești pe care le implică realizarea unui avort: „Despre influența reciprocă a moștenirii și a duhovniciei scrie și duhovnicul Mănăstirii Pecerska din Pskov, arhimandritul Ioan (Krestiankin). Acesta avertizează o femeie care i-a cerut un sfat, în legătură cu complicațiile spirituale și medicale pe care le are un avort: „Uciderea copiilor este un păcat de moarte. Urmările acestuia se răsfrâng în primul rând asupra dumneavoastră, iar apoi asupra copiilor pe care i-ați născut. Aceștia se vor chinui în viață și vă vor pedepsi pentru uciderea frățiorului lor în așa fel, încât nu veți putea rezista. Așa că alegeți dumneavoastră ce doriți să faceți în viață.”¹¹². Consecințele avortului asupra mamei care-l comite sunt, după părerea medicilor și psihologilor creștini, extrem de grave: „Am constatat că, după ce o femeie face mai multe avorturi, ea intră într-o răcire emoțională, nu mai are putere să se lupte împotriva acestui păcat și, dacă se rupe de Sfintele Taine ale Bisericii, ea nu mai ajunge la o căință sinceră, se deprimă mai mult și, în cele din urmă, ajunge la deznădejde. De aici, mai este doar un pas până la alcoolism, droguri sau sinucidere. Am consiliat femei cu 20 de avorturi și erau adevărate epave sufletești. De aceea, un psiholog nu mai este în măsură să combată un astfel de sindrom, ci doar un preot, fiindcă această boală este una pur sufletească și nu una trupească, medicamentul vindecător fiind tot unul sufletească. Niciun șoc electric și niciun medicament nu va putea vindeca o conștiință încărcată de un păcat de moarte.”¹¹³. În mod inevitabil starea de tristețe și deznădejde a mamei și relațiile tot mai reci dintre soți se răsfrâng și asupra copiilor născuți: „Datorită urmărilor fizice sau psihice care apar la părinți, apar, evident, și dereglări ale relațiilor dintre membrii familiei. Pierderea motivației, „răceala” emoțională, dezamăgirile și alte stări nevrotice sau psihotice cauzate de omor sunt simțite și de copiii născuți.”¹¹⁴.

¹⁰⁹ K. V. Zorin, *De ce suferă copiii*, Editura Sophia, București, Editura Cartea Ortodoxă, Alexandria, 2006, p. 15.

¹¹⁰ Preot Prof. Dr. John Breck, *Darul sacru al vieții Tratat de bioetică*, Ediția a III-a, Editura Patmos, Cluj-Napoca, 2007, p. 180.

¹¹¹ *Ibidem*, p. 116.

¹¹² Konstantin V. Zorin, *Genele și cele șapte păcate capitale Ce ți-e scris, în frunte ți-e pus! Se poate schimba aceasta?*, Editura Sophia, București, Editura Cartea Ortodoxă, Alexandria, 2008, p. 8.

¹¹³ Dr. Christa Todea-Gross, Preot Prof. Dr. Ilie Moldovan, *Îndrumarul medical și creștin despre viață al Federației Organizațiilor Ortodoxe Pro-Vita din România*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2008, pp. 216-217.

¹¹⁴ *Ibidem*, p. 218.

Un caz aparte îl reprezintă cel al familiei în care există un copil cu handicap, fie că s-a născut așa, fie că a dobândit boala mai târziu. Dacă familia este apropiată de biserică, atunci prezența unui astfel de copil va avea o puternică influență, de cele mai multe ori în sens negativ, asupra vieții duhovnicești a acesteia: „(...) Atunci când, într-o familie îmbisericită, apare un copil bolnav, parcursul vieții ei duhovnicești se deteriorează mult. Aceasta [viața duhovnicească] se supune celui bolnav și particularităților bolii sale, începând cu mărunțișurile (dacă, spre exemplu, copilul autist are mania de a vărsa uleiul din candelă sau agheasma din sticle) și terminând cu imposibilitatea de a te spovedi întotdeauna, de a participa la slujbe și la acțiunile din parohie. Se schimbă întreaga viață socială a familiei.”¹¹⁵. Pentru multe familii apariția unui copil bolnav a făcut ca acest fapt să determine apropierea lor de Dumnezeu: „(...) În cazul familiilor neîmbisericite, mulți oameni vin la Dumnezeu tocmai datorită bolii copiilor. Dar, desigur, acești părinți nu cunosc multe și nu au timp să citească literatură duhovnicească, să se spovedească regulat, să discute cu preotul ș. a. Mai trebuie avut în vedere că un copil handicapat este adesea educat fără tată.”¹¹⁶. Un copil cu handicap necesită foarte multă atenție, ceea ce face cel mai adesea ca ceilalți copii, dacă există, să simtă într-o mare măsură că sunt neglijați în favoarea celui bolnav: „Frații și surorile unor astfel de copii, dacă există, se află, de asemenea, într-o situație dificilă. Ei sunt adesea sacrificați pentru nevoile copilului bolnav. Aceștia suferă de insuficiența dragostei și atenției și uneori sunt nevoiți să se maturizeze mai devreme, alteori chiar înstrăinându-se, fapt care provoacă o și mai mare durere părinților.”¹¹⁷.

Modul în care părinții își cresc și educă copiii are efecte directe asupra stării lor de sănătate. Neglijarea sau chiar abandonarea copilului are consecințe grave asupra dezvoltării lui: „Abandonarea conștientă a copilului pentru plăcerile personale (dorința de păstrare a modului obișnuit de viață, a libertății etc.) se numește nepăsare față de copil. Este un păcat să refuzi alăptarea unui copil din orice alt motiv afară de boală. Aceasta denaturează instinctul matern, contravine principiului despre familie și căsătorie.”¹¹⁸. Refuzul mamei de a-l alăpta pe copil, din alte motive decât boala, este condamnat având în vedere beneficiile alăptării la sân asupra sănătății fizice și psihice a copilului și poate fi considerat cu ușurință un păcat: „Pe plan psihologic, trecerea bruscă la alimentarea artificială provoacă un stres puternic. Pruncul este lipsit de ceea ce este cel mai important – convorbirea cu mama, de grija și căldura ei, de ceea ce în popor se numește „vitamina M” (dragostea maternă). Contactul real cu mama îi oferă copilului o dezvoltare psihofizică normală, relații bazate pe încredere, legătura duhovnicească între ei. Înstrăinarea de la sânul mamei și obișnuința cu biberonul îi separă, îi impune copilului „să comunice” nu cu o persoană vie, ci cu un obiect.”¹¹⁹.

Varietatea bolilor pe care le generează păcatele părinților, modul în care ei se raportează la copii și cum hotărăsc să-i crească este impresionantă. De exemplu, astmul bronșic poate fi consecința unei rele tratări a copilului, îndeosebi de către mamă: „Păcatele părinților le provoacă copiilor dereglări psihosomatice, de exemplu astmul bronșic, la care se adaugă și factorii alergici și infecțioși. Începuturile astmului bronșic pot fi găsite în dorințele blocate și nerealizate, în pornirile sexuale înăbușite neîndemânic, în contradicția dintre dorința de a câștiga încrederea și frica față de aceasta. În copilărie, acestui bolnav mama îi refuza grija și mângâierea (lipsirea foarte timpurie de „mediul matern”).”¹²⁰. Există însă și boli ale copiilor pentru a căror vindecare știința contemporană nu are soluții. Ea se poate realiza doar cu ajutorul

¹¹⁵ Konstantin V. Zorin, *Genele și cele șapte păcate capitale Ce ți-e scris, în frunte ți-e pus! Se poate schimba aceasta?*, pp. 241-242.

¹¹⁶ *Ibidem*, p. 242.

¹¹⁷ *Ibidem*, p. 243.

¹¹⁸ K. V. Zorin, *De ce suferă copiii*, p. 68.

¹¹⁹ *Ibidem*.

¹²⁰ *Ibidem*, p. 69.

unui părinte duhovnic experimentat, care cunoaște învățătura și practica Bisericii noastre asupra acestor cazuri: „(...) , în sfârșit, există asemenea legături între păcatele părintești și bolile copiilor pe care le poate rezolva doar un preot duhovnic cu experiență. „Una și aceeași boală, spune episcopul Varnava (Beleaev), poate apărea la un om din cauza necinstirii părinților, la altul pentru furt, și chiar la unul și același om, o dată pentru un păcat și altă dată pentru un alt păcat.”. Știința tradițională nu se ocupă cu această parte a vieții omenești. De aceea, este mai logic să apelăm la izvoarele creștine, fără trimiteri la practica și teoria științei. Avem dreptul să medităm asupra factorilor concreți, mai ales, din Sfânta Scriptură și Tradiție. Veridicitatea exemplelor extrase din ele este sfințită de autoritatea tradiției Bisericii Ortodoxe.”¹²¹.

În problemele de sănătate în care este chemat preotul să intervină acesta știe că omul bolnav duhovnicește trebuie tratat diferit și că restaurarea măcar în parte a sănătății presupune o apropiere mai mare de biserică și de slujbele ei atât a celui bolnav, cât și a celor apropiați lui. Sănătatea duhovnicească a unuia dintre membrii familiei poate influența în bine pe toți din casă. Omul sănătos duhovnicește începe să înțeleagă necazurile, bolile și durerile prin prisma raportării lor la Dumnezeu: „Într-adevăr cel care are sănătate duhovnicească privește lucrurile vieții prin altă prismă. Minteia lui e înrobă de o altă viață. Se mișcă, se poartă și se duce în altă lume. Abordează viața din alte perspective. De ceea și este de neînțeles de către mintea lumească. Acest fapt desigur nu înseamnă că creștinul care dispune de sănătate duhovnicească este insensibil la durere, nu se întristează niciodată, dar știe să mute tristețea lui la alt nivel.”¹²². În cazul părinților cărora li se îmbolnăvesc copiii această sănătate este cu atât mai importantă. Asumarea bolii copilului ca pe o consecință a propriilor păcate o poate face cu adevărat părintele creștin care știe că Domnul Dumnezeu este Izvorul vieții și singurul Care poate ajuta pe om. Totodată, neglijarea copiilor în favoarea împlinirii propriilor nevoi, fie ele chiar justificate (așa cum este cariera în cazul multor mame), poate ascunde în fapt o adâncă iubire de sine. Aceasta face ca părintele să fie cu mult mai mult interesat de împlinirea dorințelor sale decât de a acorda atenție sporită creșterii și educării celor mici și, bineînțeles, de a-și asuma greutățile care decurg din calitatea de părinte. Iubitor de sine, părintele neglijează copilul și, în egală măsură, pe Dumnezeu: „Când omul iubește exagerat și exclusiv sufletul lui și trupul lui, ignorând cu desăvârșire pe Dumnezeu și pe semenii lui, atunci spunem că este egoist (iubitor de sine) și are patima iubirii de sine.”¹²³. Pentru copiii care au părinți pătimiși, iubitori de sine, viața lor alături de ei este privată de afecțiune și cel mai adesea resimt o înstrăinare de adulții apropiați: „Deoarece copiii sunt fructul dragostei și al unității soților, de aceea prezența lor în familie creează bucurie. Este semnificativ, (...) , că copiii nu vor părinți pătimiși, aceștia care au patima iubirii de sine și vor să se intereseze numai de ei înșiși și nu vor să se supună eforturilor și privațiunilor instruirii copiilor. „Toți știu, spune Sfântul Părinte [Sfântul Ioan Gură de Aur], că aceștia care sunt stăpâniți de această patimă consideră ca o povară și bătrânețea tatălui lor, iar faptul de a avea copii, fapt plăcut și râvnit de către toți, îl consideră ca o sarcină grea și insuportabilă. Mulți, așadar, din această cauză au preferat neprocrearea și au scos din uz natura lor, nu prin faptul că omoară copiii care s-au născut, ci prin aceea că nici măcar nu îngăduie ca aceștia să vină la viață”. Existența copiilor este fericire pentru părinți.”¹²⁴. Astfel, atitudinea mamei față de o sarcină pe care nu și-o dorește provoacă copilului o stare de stres care duce la îmbolnăvirea fizică și psihică a acestuia: „Starea de rău a organismului matern este transmisă și fătului, acestuia înrăutățindu-i-se alimentarea cu oxigen și cu substanțe nutritive. Dacă aceasta se întâmplă des sau permanent, atunci sunt foarte probabile disfuncțiile în dezvoltarea

¹²¹ *Ibidem*, p. 71.

¹²² Mitropolit Hierotheos Vlachos, *Psihoterapia ortodoxă (continuare și dezbateri)*, Editura Sophia, București, 2001, p. 32.

¹²³ *Ibidem*, p. 64.

¹²⁴ *Ibidem*, pp. 160-161.

copilului, care se naște slăbit și dezvoltat din punct de vedere fiziologic. Stresul mamei scade imunitatea copilului, care se trezește neînarmat în fața infecțiilor și a altor pericole care îl pasc.”¹²⁵. În plus, s-a descoperit un fapt și mai grav care rezultă din gândurile mamei de a întrerupe sarcina, anume că fătul începe să se teamă și din aceasta rezultă așa-numitul „complex al ucigașului”: „Este periculoasă chiar și intenția de a întrerupe sarcina. Gândurile mamei legate de avort spontan chiar obligă fătul să se teamă și îi formează „complexul ucigașului”. Femeia care vrea să avorteze îi transmite fătului înclinația spreucidere. Poate că această înclinație nu provoacă însăși crima, dar ea se va manifesta prin cruzimea și sadismul copilului față de ceilalți oameni și față de mediul înconjurător.”¹²⁶. Mai mult chiar, mama care vrea să avorteze pe cale chirurgicală și totuși, din diferite motive, renunță la decizie poate să nască un copil care va fi distant față de părinți, predispus spre nevroze și alte boli psihice. Acest fapt se întâmplă pentru că, deși în viața intrauterină, copilul are capacitatea de a înțelege pericolul care îl amenință: „Chiar și atunci când mama doar se gândește la avortul chirurgical, fătul „înțelege” despre ce e vorba și i se mărește pulsul, deoarece „simte” pericolul. Dacă un astfel de copil se va naște totuși, nu este exclus ca dragostea față de părinți să fie una lipsită de căldură. Trauma intrauterină îi cutremură sistemul nervos. Dacă femeia însărcinată a gândit rău despre făt, nou-născutul va fi predispus spre nevroze și boli psihosomatice.”¹²⁷. Copiii născuți din sarcini nedorite poartă cel mai adesea cu sine o suferință profundă, pentru întreaga viață: „Cercetările științifice demonstrează că pruncii proveniți din sarcini nedorite, neîntâmpinați cu dragoste în această lume, suferă foarte mult. Aceștia devin adesea criminali. Analizele evoluțiilor medicale ale grupurilor de copii și adolescenți cu stare proastă de sănătate indică faptul că majoritatea s-au născut fie din mame nemăritate, fie din femei care nu și-au dorit sarcina, fiind stresate din cauza problemelor familiale.”¹²⁸.

Certurile părinților și comportamentul lor agresiv, atât când copilul este în pântecul mamei, cât și apoi, au efecte devastatoare asupra sufletului acestuia: „O, de am ține seamă de suferința spirituală a celui nenăscut sau născut de curând în timpul „scenelor” familiale și al conflictelor de zi cu zi! Atunci ne-am strădui să ne comportăm mult mai atent. Comportamentul irațional al celor maturi este capabil să influențeze în cel mai rău fel asupra stării copilului și să lase în inima acestuia un mare strat de „noroi” moral. Chiar dacă noi nu vedem, în sufletul copilului se inserează otrava mâniei și a răutății, iar în sânge se ridică nivelul hormonilor stresului. Copilașul este „împresurat”, „îmbibat” de mediul agresiv. Orice emoție negativă se împlântă în el și îl distruge, asemenea unei baionete. Sufletul primește în astfel de momente o lovitură puternică, negativă din punct de vedere moral. După aceea părinții se miră: „Ce fel de copil am crescut? Ce nedreptate! Am consumat atâta energie pentru creșterea lui, iar el este neascultător și egoist!”¹²⁹.

Tulburările sufletești ale copiilor sunt variate. Ele pot fi generate, așa cum am subliniat mai sus, de comportamentul inadecvat sau agresiv al părinților. Ele se pot vindeca în timp dacă mediul în care trăiesc copiii tinde să se echilibreze în ceea ce privește posibilitățile de dezvoltare. Altele, însă, se pot adânci, devenind boli psihice grave: „Din fericire, psihicului copilului îi sunt inerente resurse de refacere însemnate, care îl ajută să facă față diversilor factori de stres. Ca atare, numeroase forme de tulburări psihice se vindecă la copil de la sine, fără un

¹²⁵ Konstantin V. Zorin, *Genele și cele șapte păcate capitale Ce ți-e scris, în frunte ți-e pus! Se poate schimba aceasta?*, p. 119.

¹²⁶ *Ibidem*, pp. 119-120.

¹²⁷ *Ibidem*, p. 120.

¹²⁸ *Ibidem*, pp. 120-121.

¹²⁹ *Ibidem*, pp. 121-122.

tratament. Există, totuși, tulburări care, dacă nu sunt tratate la timp, pot degenera în anomalii de caracter persistente, iar în cazuri extreme chiar în boli psihice grave.”¹³⁰.

Metodele greșite de educație, au descoperit cercetătorii, determină probleme psihologice la copii¹³¹. Nevrozele, de exemplu, au cel mai adesea în spatele lor o educație nepotrivită, inconsistentă. Astfel, cerințele exagerate ale părinților, respingerea copilului pe care adulții nu și l-au dorit, manifestată prin lipsa dragostei și chiar prin pedepse corporale, stiluri educative diferite din partea mamei și a tatălui, educație precară în general, certurile dese, tonul agresiv, protejarea copilului în forme excesive pot să genereze nevroze copilului¹³². Formele în care se manifestă nevrozele sunt la rândul lor diverse: „Manifestările nevrozelor la copii sunt diverse: instabilitate și hipersensibilitate emoțională, comportament plângăreț, dispoziție nestatornică, capriciozitate, hiperexcitabilitate, dificultăți de adormire, somn neliniștit, frici, sugerea degetelor, roaderea unghiilor și a pielitelor din jurul lor, bâlbâială, enurezis, ticuri nervoase. Fiecare vârstă are simptomele sale.”¹³³. Nevrozele se pot manifesta la nivel fizic, prin diferite reacții care pot fi semnale, demne de luat în vedere, pentru declanșarea unor boli: „Foarte des, manifestările nevrotice la copii apar sub forma acuzelor somatice (trupești) – de exemplu, crește temperatura, apar dureri de burtă, dureri de cap și așa mai departe, ceea ce indică adeseori probleme sufletești la copil. În multe cazuri, ca răspuns la circumstanțele psihoemoționale defavorabile, la copii se pot dezvolta diferite boli.”¹³⁴. Tulburările fizice produse de nevroze sunt însă însoțite și de tulburări comportamentale: „O altă particularitate a nervozității la copii este reprezentată de tulburările comportamentale. Unii copii fug de acasă, chiulesc de la școală, alții încep să fumeze, să bea. Pe cei mai mulți dintre acești copii îi atrage strada și „îi educă cum știe ea”.”¹³⁵. Așadar, dereglările la nivelul psihicului se manifestă în mai multe forme, ajungând până la boală: „Boala psihică reprezintă un ansamblu de modificări ale activității creierului în care psihicul nu corespunde realității înconjurătoare, o reflectă în mod deformat. Bolile psihice se manifestă în tulburări ale psihologiei și comportamentului.”¹³⁶.

Una din bolile cele mai des întâlnite la toate vârstele o reprezintă depresia. La vârsta mică ea poate avea diverse cauze. Ea se manifestă sub o varietate de simptome: „(...) scăderea tonusului afectiv, însoțită de apatie, epuizare, de aprecierea posomorât-pesimistă a evenimentelor; adeseori este însoțită de insomnie; depresia persistentă poate duce la idei și chiar acțiuni suicidale; depresia este prezentă în cadrul tabloului clinic al multor stări psihopatologice; dacă starea depresivă continuă mai mult de 2-3 săptămâni, dacă prezintă oscilații în cursul zilei (ameliorându-se seara) și anului (agravându-se primăvara și toamna), este nevoie de asistență medicală.”¹³⁷. Psihiatrii ortodocși atrag atenția că majoritatea depresiilor sunt cauzate de patimile acediei și întristării: „Există depresii (și acestea sunt mult mai multe, majoritatea covârșitoare) ce reprezintă urmarea patimilor acediei și întristării care au înrobit sufletul. Acest moment este esențial. Trebuie să se facă distincție (inclusiv de către preot) între păcat și boală organică.”¹³⁸. Domeniul psihologiei copilului face distincție între criteriile care permit diagnosticarea depresiei la copii și cele specifice adulților¹³⁹. Ceea ce este

¹³⁰ Dr. Dmitri Avdeev, *Nervozitatea la copii și adolescenți*, Ediția a doua îndreptată și adăugită, Editura Sophia, București, 2008, p. 9.

¹³¹ *Ibidem*, pp. 9-10.

¹³² *Ibidem*, p. 10.

¹³³ *Ibidem*, pp. 10-11.

¹³⁴ *Ibidem*, p. 11.

¹³⁵ *Ibidem*, p. 12.

¹³⁶ Dr. Dmitri Avdeev, *Psihiatria ortodoxă în întrebări și răspunsuri De vorbă cu un psihiatru ortodox*, Editura Sophia, București, Editura Cartea Ortodoxă, Alexandria, 2011, p. 15.

¹³⁷ *Ibidem*, p. 19.

¹³⁸ Dr. Dmitri Avdeev, *Nervozitatea la copii și adolescenți*, p. 159.

¹³⁹ Linda Wilmschurst, *Psihopatologia copilului Fundamente*, Editura Polirom, Iași, 2001, p. 131.

important este ca depresia să fie constatată de cei din jur și, ca urmare, să determine implicare din partea acestora. În caz contrar ea poate evolua spre tulburare depresivă majoră. La copii aceasta se manifestă, pe o durată medie de patru luni, prin iritabilitate, pierderea interesului pentru activitățile cotidiene, apetit redus sau mâncat excesiv, insomnie sau hipersomnie, lentoare sau agitație psihomotorie, fatigabilitate, sentiment de inutilitate, capacitate de concentrare redusă și idei sinucigașe recurente¹⁴⁰. În scrierile Sfinților Părinți întâlnim depresia definită în multe chipuri: „În mod general, scrierile Sfinților și Părinților Bisericii se referă la depresie numind-o: urât, durere, mâhnire, tristețe, frică, disperare, apatie.”¹⁴¹. Omul credincios poate preveni și lupta cu deprimarea folosindu-se de armele pe care Biserica i le pune înainte: „Medicina preventivă a Ortodoxiei ne propune ceva care, la început, ne pare scandalos: întristare, îndurerare și frică! Însă întristarea cea după Dumnezeu, îndurerarea îmbucurătoare după Dumnezeu, frica lui Dumnezeu. Propune încă, după Dumnezeu și pentru Dumnezeu, lipsirea, lăsarea și refuzul societății de consum. Propune nevoița, postul, cumpătarea, suferirea celor rele, sărăcia, amintirea morții, tăcerea, liniștea, lepădarea de sine, osândirea de sine. De asemenea, oferă ca mijloace profilactice credința și nădejdea în mila lui Dumnezeu, dragostea, pocăința și mărturisirea sau spovedania.”¹⁴². Toate acestea le poate lua în considerare și aplica părintele creștin, care este interesat de viața duhovnicească a propriei familiei. În măsura în care copilul său se îmbolnăvește grav sau manifestă tulburări psihice și de comportament care necesită intervenție specializată, părintele creștin va cădea înaintea lui Dumnezeu și Îi va cere ajutorul și mila. Iar toate acestea le va face ca gest ale adevăratei sale pocăințe, a sufletului său umilit și smerit în fața neputinței de a-și ajuta copilul cuprins de boală. El nu poate să se acuze decât pe sine și să-și osândească propriile păcate, care, poate, au atras starea de boală a celui mic. În astfel de momente, părinții creștini caută cu umilință, înaintea lui Dumnezeu, propriile greșeli: „Pocăința se naște din neosândirea aproapelui și din luarea-aminte la propriile noastre păcate, după cuvintele rugăciunii de pocăință a Sfântului Efrem Sirul din Postul cel Mare. Dar a nu osândi pe aproapele nostru și a lua aminte la propria noastră stare de păcat o poate face doar cel smerit. Cel mândru nu poate să se vadă pe sine însuși. El nu poate să-și recunoască slăbiciunile, să-și recunoască nedesăvârșirile. Acesta întotdeauna se supraapreciază și se socotește bun, drept și fără a i se putea reproșa ceva. De aceea cel mândru nu poate să se căiască.”¹⁴³.

Incapacitatea părinților de a observa simptomele depresiei și de a acționa în consecință poate conduce și în cazul copiilor la tentative de sinucidere, care, de altfel, s-au înmulțit înfricoșător de mult în ultimii ani. Părinții Bisericii învață pe credincioși că orice gând de sinucidere provine de la diavol și trebuie lepădat cât mai curând, prin spovedanie. Creștinul prin excelență trebuie să aibă încredere în Ziditorul său și să dea un înțeles duhovnicesc necazurilor și greutăților: „*Cine va răbda până în sfârșit, se va mântui*, a grăit Domnul. Numeroase și felurite sunt cele de răbdat pe care Domnul le îngăduie asupra oamenilor, dar scopul este unul și același: prin amărăciune să vindece sufletele omenești de păcat și astfel să le pregătească pentru veșnica mântuire. Oricât de greu ți-ar fi uneori, amintește-ți de două lucruri: primul, că Însuși Tatăl tău Cerească hotărâște măsura pătimirii; și al doilea, că El știe puterea ta. Dacă îți vine câteodată gândul la sinucidere, leapădă-l ca pe o șoaptă a Satanei.”¹⁴⁴.

¹⁴⁰ *Ibidem*, pp. 132-133.

¹⁴¹ Arhimandritul Spiridonos Logothetis, *Deprimarea și tămăduirea ei în învățătura Bisericii*, Editura Sophia, București, 2001, p. 17.

¹⁴² *Ibidem*, pp. 39-40.

¹⁴³ Arhimandritul Serafim Alexiev, *Preotul, mijlocitor între pământ și cer*, p. 54.

¹⁴⁴ Sfântul Nicolae Velimirovici, *Răspunsuri la întrebări ale lumii de astăzi*, vol. 1, Ediția a doua, Editura Sophia, București, 2008, p. 155.

Atenția părinților, mai ales a celor creștini, la amenințările cu sinuciderea pe care le fac copiii trebuie să fie în consecință foarte sporită. Lumea contemporană, cu stresul și pericolele pe care le ridică înaintea celor foarte tineri, poate acutiza o stare depresivă a copilului sau tânărului și cu ușurință transforma într-o posibilă tentativă de sinucidere. Părintele creștin știe însă, sau ar trebui să cunoască, că gândurile de sinucidere sunt insuflăte de duhurile rele, de diavoli, care doresc pieirea omului. Ei trebuie să-i învețe pe copii să se ferească de astfel de gânduri, de cugetele rele cu privire la propria ființă sau la adresa altor oameni. Dezrădăcinarea gândurilor rele presupune exercițiul rugăciunii pe care părinții creștini trebuie să-l arate copiilor de foarte mici, prin propriul exemplu. Psihiatrui ortodoxi atrag atenția, pornind de la învățătura Bisericii privitoare la lucrarea demonilor, că gândurile sinucigașe sunt inspirate de diavoli, nu sunt creația firească a minții omenești: „Înainte de a-și lua zilele, sinucigașii nu au habar că lângă ei stă duhul rău, negrăit de scârbavnic, împingându-i să-și omoare trupul, să sfârșame prețiosul «vas de lut», care păstrează sufletul până la sorocul pe care l-a rânduit Dumnezeu. Și sfâșiește acest duh, și îndeamnă, și stăruie, și împinge, și înspăimântă cu tot felul de frici, doar doar va apăsa pe trăgaci omul sau va sări de pe fereastră, fugind de viață, de chinul lor cel nesuferit... Omul nici nu-și dă seama că «chinul nesuferit» nu este de la viață, ci de la cel de la care îi vin și toate gândurile care argumentează uciderea de sine. Omul crede că el însuși gândește toate lucrurile acestea, și ajunge la concluzia sinuciderii – dar nu el le gândește, nu, nicidecum, ci prin gândurile lui vorbește cel pe care Domnul l-a numit «ucigaș de oameni dintru început»...”¹⁴⁵. Ele, gândurile sinucigașe, nu pot fi alungate decât prin întoarcerea omului cu gândul către Dumnezeu și ajutorul Său: „Un singur cuvânt de rugăciune și pocăință, fie și un singur semn al mântuitoarei Cruci făcut în gând și o singură privire la ea cu credință, și păienjeniușul se destramă, omul este mântuit de pierzarea sa prin puterea lui Dumnezeu... Ajunge o mică scânteie de credință vie și de devotament față de Dumnezeu, și omul e mântuit! Pricep însă toți oamenii care au scăpat de la sinucidere sau de vreun alt păcat că lângă ei stătea (și poate că stă încă ori se apropie câteodată de el) respingătorul duh rău, ființă care nu este dată în vileag decât de o anumită sensibilitate duhovnicească și de o atenție duhovnicească sporită?”¹⁴⁶. Părinții îi pot apăra pe copii de gândurile rele și sinucigașe prin insuflarea virtuții muncii, însoțită de învățarea responsabilității față de restul familiei – părinți, frați și surori și pentru propria viață. Educația copiilor în spiritul aprecierii muncii înseamnă a-i învăța totodată jertfirea de sine de dragul celorlalți: „Dragostea, ca și credința, fără fapte este moartă. Ea se cunoaște după munca fizică și morală, îndeplinită pentru binele altuia, din căldura sinceră, care se revarsă și asupra aproapelui: noi îi iubim nu atât pe cei care se îngrijesc de noi, cât pe cei pe care noi îi ocrotim și îi îngrijim. Prin muncă crește dragostea. Noi spunem că deprinderea muncii este o pregătire pentru îndeplinirea faptelor dragostei.”¹⁴⁷. De aceea, copiii trebuie să fie învățați de foarte mici să facă eforturi care să-i responsabilizeze în raport cu restul familiei și cu sine, și apoi, pe măsură ce cresc, și cu alți semeni: „formele deprinderii de muncă pot fi dintre cele mai diverse, în funcție de condițiile și de împrejurările prin care trece o familie. Copiii trebuie învățați să-și strângă singuri jucăriile, să facă curat în casă, să facă cumpărături, să spele vasele etc. E bine dacă la copii este dezvoltată îndemânarea să repare ceva prin casă, utilizarea celor mai simple instrumente, dacă știu să mânuiască acul etc. Obligațiile pot fi împărțite între copii sau după un anumit orar, sau să se combine diferite variante.”¹⁴⁸. Copilul obișnuit cu asumarea diferitelor responsabilități de foarte mic este mai puțin probabil să fie copleșit de greutatea pe care le va întâmpina. În felul acesta, el este ferit de trândăvire, de lenea care favorizează gândurile rele și cele de deprimare. Trândăvirea, după cum învață Sfinții Părinți, reprezintă una

¹⁴⁵ Dr. Dmitri Avdeev, *Psihiatria ortodoxă în întrebări și răspunsuri De vorbă cu un psihiatru ortodox*, pp. 123-124.

¹⁴⁶ *Ibidem*, p. 124.

¹⁴⁷ Pr. Prof. Gleb Kaleda, *op. cit.*, pp. 87-88.

¹⁴⁸ *Ibidem*, p. 88.

din cauzele care conduc la deznădejde și de aici la sinucidere¹⁴⁹. În cuvinte mai simple, munca întărește sufletul copilului în fața dificultăților și-l învață responsabilitatea față de viață, pe care o prețuiește astfel fără voie.

La toate acestea se pot adăuga și menționa numărul mare de avorturi în rândul adolescenților, consumul de droguri, bolile venerice, criminalitatea crescută în rândul celor foarte tineri: „Pe nimeni nu mai miră astăzi faptul că școlarii întrețin frecvent legături sexuale. Fiecare al zecelea avort este făcut de o adolescentă. În rândul tinerilor crește alarmant consumul de droguri. Bolile venerice la adolescenți, prostituția infantilă sunt, vai, probleme tragice ale vremii noastre. 20% din totalul sinuciderilor sunt comise de copii și adolescenți. Au apărut adolescenți criminali în serie. Psihiatria judiciară n-a mai cunoscut practic astfel de cazuri: pe baza lor ne putem da seama cât de monstruos a devenit nivelul agresivității în societate.”¹⁵⁰.

Agresivitatea în rândul celor mici se datorează și consumului excesiv de programe televizate. La agresivitatea transmisă prin media se adaugă incapacitățile de învățare (sindromul LD – Learning Disabilities) care sunt consecința și vizionării intense din copilăria cea mai mică a programelor TV¹⁵¹. Sindromul LD sau incapacitățile de învățare se caracterizează printr-o arie largă de greutăți pe care copiii le au în procesul de acumulare de cunoștințe: „(...) toți copiii care suferă de această afecțiune întâmpină probleme importante în procesul de învățare din cauza unor dificultăți de ordin general în ceea ce privește: ascultarea, memoria, cititul, coordonarea ochilor și a mâinilor, rapida înțelegere a noilor situații, limbajul, relaționarea spațio-temporală și abilitatea de a-și concentra atenția rapid și la obiect.”¹⁵².

Unul dintre dezavantajele cele mai mari ale privitului îndelung la televizor în anii copilăriei îl constituie scăderea interesului pentru lectură: „Prin vizionarea TV, tinerii de astăzi, încă din anii copilăriei, își exersează mai mult capacitatea recunoașterii imaginilor, specifică emisferei drepte, decât pe aceea de a analiza mesaje verbale, caracteristică emisferei stângi. Gândirea lor se bazează mai mult pe imagini, pe vizual, decât pe sunete sau cuvinte. Când citesc, caută imaginile din text, deoarece, după cum arată studiile, atunci când un om se uită la televizor, primește mai repede mesajul prin imagini decât prin sunete. Acest lucru va constitui un mare obstacol în dezvoltarea capacității de lectură.”¹⁵³. Vizionarea TV mai multe ore pe zi, de-a lungul anilor, face ca omul să se îndepărteze de realitate, înregistrându-se o înstrăinare a lui de lumea reală și, prin aceasta, și de semenii și de Dumnezeu: „În realitatea, televiziunea nu dăruiește nimic, nu rezolvă nici una dintre problemele spirituale ale omului contemporan, ci dimpotrivă. Iluzia împlinirii, a comunicării, a depășirii morții și a puterii se manifestă doar pe parcursul vizionării, precum se întâmplă în cazul consumului de droguri. Reîntorcerea în lumea reală este însoțită nu numai de o revenire, ci chiar de o amplificare a crizei. Omul se simte mai singur, mai trist, mai slab, mai neputincios, lipsit de sens și denutrit, privat fiind de trăirea unei vieți autentice, cu toate necazurile și bucuriile ei, și a unei relații vii cu Dumnezeu. Televiziunea devine astfel, poate, cea mai mare păcăleală a vremurilor noastre.”¹⁵⁴. Așadar, lumea televizorului împiedică în foarte mare măsură procesul de interiorizare specific omului credincios. Așa cum am arătat în cadrul acestei lucrări, copiii au nevoie de momente de liniște deplină pe parcursul unei zile tocmai pentru a putea să aibă acces la lumea lor interioră. Învălmășeala de imagini, senzații și informații pe care le oferă televizorul nu poate să fie decât în detrimentul unei dezvoltări sănătoase: „Distracții”, care nu cer o concentrare maximă a

¹⁴⁹ Dr. Dmitri Avdeev, *Psihiatria ortodoxă în întrebări și răspunsuri De vorbă cu un psihiatru ortodox*, p. 122.

¹⁵⁰ Dr. Dmitri Avdeev, *Nervozitatea la copii și adolescenți*, p. 31.

¹⁵¹ Virgiliu Gheorghe, *op. cit.*, pp. 44-60.

¹⁵² *Ibidem*, pp. 45-46.

¹⁵³ *Ibidem*, p. 47.

¹⁵⁴ Virgiliu Gheorghe, *Revrăjirea lumii sau de ce nu mai vrem să ne desprindem de televizor*, volumul al II-lea, Editura Prodromos Fundația Tradiția Românească, 2006, p. 148.

creierului asupra problemelor legate de viață și a temeliei ei duhovnicești, despre sensul evenimentelor care se întâmplă – aceasta este valoarea supremă a televizorului. El îl îndepărtează pe om de la propriul eu, dar și de Dumnezeu: în învălmășeala acestei lumi, pe care televizorul o aruncă în casele noastre, conștiința preferă să rămână în toropeală. Ca să o trezească, omul trebuie să se retragă în cochilia sa interioară.”¹⁵⁵. Mulți părinți au înțeles care este pericolul reprezentat de televizor și au ales, fără părere de rău, să îl scoată din casă și să ofere în schimb copiilor lor mai mult din timpul propriu: „Este imposibil să oferim copiilor o educație creștină, iar noi să creștem duhovnicește atunci când toată atenția este îndreptată spre televizor. Sunt multe familii care pur și simplu au renunțat la această plăcere.”¹⁵⁶. Neglijarea copilului, prin tratarea lui cu răceală și indiferență sau prin abandonarea lui în fața televizorului, poate conduce în timp la ceea ce specialiștii în psihologia copilului numesc foame patologică. În lipsa afecțiunii părinților, îndeosebi a mamei, copilul tinde să compenseze acest gol prin hrănire excesivă: „Mama indiferentă este întotdeauna o mamă distantă, cu un simț matern redus și, deci, puțin înclinată să-și alinte copilul. Or, unii copii au nevoie de afecțiune și tandrețe mai mult decât alții. Dacă cel mic are sentimentul că este abandonat, poate, foarte de timpuriu, să găsească o compensație în mâncare. „Când este bine hrănit, într-un mediu afectiv de calitate, nu există foame patologică”, spune doctorul Waysfeld.”¹⁵⁷. Alimentația bogată, peste măsura vârstei, poate duce la obezitate, fenomen care a luat amploare în ultimele decenii în rândul populației foarte tinere pe întreaga planetă.

Greșelile pe care le fac în educația copiilor, neglijarea lor pot conduce toate la boli grave sau la tulburări de comportament care cu greu pot fi vindecate. Alunecarea tinerilor pe panta consumului de droguri, a sexualității precoce, a alcoolismului și tabagismului își găsesc adeseori cauza în modul cum părinții și-au educat și îngrijit copiii. Astfel, părinții sunt găsiți vinovați pe bună dreptate de situația gravă în care se află la un moment dat copilul: „Cine e vinovat? Părinții. Copiii trebuie iubiți, educați, trebuie să ne rugăm pentru ei. Îmbunătățirea stării psihice a copilului depinde în mare măsură de părinți, de înduhovnicirea lor, de relațiile dintre ei, de atmosfera pe care se pricepe să o creeze în familie.”¹⁵⁸. Mulți dintre acești părinți reușesc să recurgă în aceste momente la ajutorul lui Dumnezeu, oferit prin Biserică: „Fără ajutorul lui Dumnezeu, în familie nu se pot statornici relații bune! Numai ieșind în întâmpinarea lui Dumnezeu, cu dragoste reciprocă prin dragostea de Ziditorul său, familia dobândește o autentică fericire și plinătate a vieții. Acest lucru este dovedit de viață, confirmat de istorie. Prin credință, pocăință, rugăciuni comune, prin educarea creștină a copiilor și prin dragoste reciprocă soții merg către scopul principal: Împărăția lui Dumnezeu.”¹⁵⁹.

Bolile care afectează pe copii reprezintă așadar în multe cazuri efecte ale păcatelor părinților. Avortul, handicapul, depresia, tentativele de sinucidere, alcoolismul, fumatul, drogurile, nevrozile de tot felul, obezitatea, incapacitățile de învățare etc sunt doar câteva din relele care poate atinge pe copii și tineri. Reacția părinților în fața bolii copilului este cel mai adesea una de neputință. Modul de educație al copiilor își spune cel mai adesea cuvântul în evoluția lor. Multe din bolile de care suferă astăzi copiii sunt consecințele educației pe care adulții le-au dat-o. Așa cum am văzut, lipsa dragostei și atenției din partea mamei și a tatălui generează în timp suferințe care pot conduce la boală. Dacă părinții sunt creștini boala celor mici îi poate apropia și mai mult de Dumnezeu. În astfel de situații, părinții recurg la ajutorul care vine prin Biserică. Participarea la slujbele bisericii, spovedania deasă și împărtășirea cu

¹⁵⁵ Pr. Prof. Gleb Kaleda, *op. cit.*, p. 181.

¹⁵⁶ *Ibidem*, p. 184.

¹⁵⁷ Michel Montignac, *Obezitatea la copii, metode de prevenție și tratament*, Editura Litera Internațional, 2010, p. 38.

¹⁵⁸ Dr. Dmitri Avdeev, *Nervozitatea la copii și adolescenți*, p. 12.

¹⁵⁹ *Ibidem*, p. 13.

Sfintele Taine poate să ajute foarte mult o familie în care copilul este bolnav. Fiecare caz în parte trebuie analizat cu specificul său, dar, în ansamblu, viața trăită de o familie aproape de Dumnezeu are o importanță covârșitoare în felul în care copiii se vor dezvolta și se vor raporta la viață. Efortul familiei de a trăi după poruncile dumnezeiești are ca urmare efecte asupra dezvoltării copilului.

Capitolul IV - Familia creștină și lumea contemporană

4.1. Rolul familiei creștine în societatea de astăzi

Familia creștină este cea care în societatea de astăzi trebuie să repună în valoare învățătura creștină. Aceasta o poate face prin modul în care alege să-și ducă existența zilnică. În acest demers, educația copiilor este cea care va vorbi îndeosebi despre capacitatea unei familii de a trăi după valorile creștine. Societatea de astăzi suferă, de la un capăt la altul al planetei, de relativizarea valorilor. Acest fenomen a fost produs de postmodernitate și se accentuează sub influența globalizării. Relativismul valorilor lovește în relația omului cu Dumnezeu, afirmând ca bună orice valoare pe care un individ o poate considera ca atare. Manifestarea credinței în Dumnezeu devine prin urmare o necesitate în lumea de astăzi prin aceea că revenirea valorilor creștine conferă persoanei identitate și siguranță: „Domeniul valorilor, în general, și cel al valorilor morale, în special, sunt printre primele care resimt efectul fenomenelor postmodernității, fiindcă – încetul cu încetul, inclusiv în mediul ortodox – se risipesc axiologiile religioase, considerate aici în sens tradițional, și apar diferite schimbări în manifestarea credinței și în acțiunile comunitar-sociale ale omului, aparent în contradicție cu cele ale generațiilor anterioare. Mutațiile se descoperă la nivelul a ceea ce se considera a fi „valori perene”. Așa sunt credința, cultura, neamul, moralitatea, frumusețea interioară, fapta dezinteresată, alteritatea. Identificându-se axiologic cu ele sau măcar aspirând spre acestea, persoana și comunitatea aveau un sens de a fi, activau – persoana în comunitate și comunitatea prin persoană – într-o direcție identificată și bine definită. Totul se împlinea, astfel, ca sens final, în Dumnezeu și din voia Lui. Acestea, însă, se modifică sau se risipesc.”¹⁶⁰ Așadar, existența familială condusă după valorile creștine are menirea de a oferi celor din jur un exemplu că acestea sunt într-adevăr valori perene, care dau omului un anumit statut, ce se poate constata printr-o simplă observație. Societatea contemporană, prinsă în iureșul globalizării, tinde să diminueze importanța valorilor credinței și chiar să o nege cu totul. De aceea, individul se simte cel mai adesea bulversat de ceea ce lumea de astăzi promovează: „Una dintre tendințele care pare să se impună în timpurile noastre este reprezentată de neîncrederea acordată vechilor valori ce țineau de specificul credinței și al etniei, ajungându-se până la negarea totală a lor, pentru a fi îmbrățișate alte repere, a căror circulație este facilitată de fenomenul globalizării și de pluralismul ideologic. În plus, această realitate creează sentimentul neîncrederii față de noile valori, cu care persoana este obligată să intre în contact rapid și pe care nu are timp să le evalueze, pentru a asimila, ceea ce este bun și potrivit cu valorile deja întâlnite și asimilate. Pe acest fond, este introdus în ecuația existenței omului contemporan relativismul axiologic: întâlnim adesea oameni ale căror repere vechi au devenit desuete, dar care nu pot să acorde încredere totală nici celor noi.”¹⁶¹ În acest context, educația copiilor în spiritul valorilor creștine presupune o atentă și echilibrată împărțire a timpului părinților între obligațiile pe care le presupun creșterea unui copil în sine și celelalte sarcini impuse de o familie.

Relativismul valorilor insuflă omului o puternică lipsă de sens a vieții. Fără prezența lui Dumnezeu în viața omului, prin îndepărtarea Lui din existența zilnică, individul cu greu poate face față avalanșei de schimbări specifice timpurilor în care trăim. În mod sigur, creștinismul și creștinii au o mare responsabilitate în a arăta lumii că valorile lor sunt cele care trebuie recâștigate, tocmai pentru că reasează viața în raport cu Dumnezeu, umplând-o astfel de sens. O astfel de responsabilitate trebuie să genereze un dinamism al credinței care să insuflă

¹⁶⁰ Stefan Iloaie, *op. cit.*, pp. 42-43.

¹⁶¹ *Ibidem*, pp. 44-45.

încredere și bucurie la nivel de comunitate parohială și de aici la nivelul fiecărei familii care activează în interiorul ei. Biserica este chemată în ansamblul ei să acționeze în această direcție prin tot ceea ce face: „Criza actuală fiind o criză de sens, Biserica trebuie să se afirme ca mister al sfințirii, ca topos al bucuriei pascale și al păcii lui Hristos. La nivelul general al vieții creștine, această exigență poate fi împlinită în primul rând prin depășirea „parohialismului” anost și prin înmulțirea parohiilor vii, dinamice, acele comunități euharistice sănătoase în care masele de oameni atinse de maladia secularizării să facă ucenicia comuniunii, să trăiască sensul fraternității în Hristos, să-și redescopere adevărata identitate spirituală și adevărata vocație. Adică, mai mult ca oricând, este nevoie ca parohiile să devină nuclee harismatice, locuri în care omul înstrăinat de propria sa esență sacră să se regăsească pe sine, vindecându-se de bolile pe care civilizația grabei și a singurătății, a erotismului și anarhiei le produce la nivelul minții și al inimii.”¹⁶². Implicarea creștinilor în acțiuni de binefacere care să aline suferința semenilor aflați în dificultăți de tot felul constituie modalitatea cea mai ușoară prin care dragostea creștină poate fi afirmată. Așa cum am arătat pe parcursul lucrării, educarea copiilor în a fi milostivi reprezintă pârgia prin care părinții îi pot face conștienți de rolul lor activ pe care trebuie să-l aibă în calitatea lor de creștini care își duc viața în Hristos. Insuflarea valorilor creștine copiilor îi va feri, odată ajunși la vârsta maturității, de compromisuri care să le împovăreze conștiința și să le conducă viața pe căi greșite, departe de Biserică și de Dumnezeu: „Maximalismul Evangheliei impune creștinilor refuzul compromisurilor și ambiguităților de orice fel, tocmai pentru că prin acestea sunt purtați și activați germenii secularizării ca viață „după trup”, în care mentalitățile și caracterele nu mai au nimic duhovnicesc. „Iar cei ce sunt ai lui Hristos Iisus și-au răstignit trupul împreună cu patimile și cu poftetele. Dacă trăim în Duhul, în duhul să și umblăm”, spune Sfântul Apostol Pavel (Galateni 5, 24-25). Mântuirea este un termen complex, care desemnează toate darurile filantropiei dumnezeiești și care implică în același timp realizarea asemănării omului cu Dumnezeu printr-o creștere continuă spirituală, a cărei țintă o reprezintă „măsura vârstei deplinătății în Hristos” (Efeseni 4, 13). Sfântul Grigorie de Nazianz este convins că omul „n-are nimic mai dumnezeiesc decât bunătatea și facerea de bine”.”¹⁶³. Educarea copiilor potrivit valorilor creștine are menirea de a-i feri și de multele pericole și boli ale lumii contemporane. După cum am subliniat în capitolul al treilea, depresia și tulburările de comportament, drogurile și pierderea precoce a fecioriei, alcoolismul și fumatul sunt realități de care părinții trebuie să se teamă și pentru care trebuie să-i pregătească pe copii pentru a ști cum să se ferească de ele. Dar pentru aceasta sunt necesare o vigilență permanentă și o jertfire continuă a părinților pentru educația copilului. Părinții creștini trebuie să-și învețe copiii să aibă discernământ în fața răului care li se propune în societatea de astăzi. Pentru aceasta este extrem de important ca un copil să găsească mereu sprijin în părinți, cu care să poată comunica în orice moment dificil și în care să aibă încredere.

Deschiderea părinților către comunicarea cu copiii de la vârstă foarte mică își va spune astfel cuvântul pe măsură ce ei vor crește și se vor confrunta cu urâțeniile lumii contemporane. Educarea unui copil în biserică, trăind viața unei comunități parohiale, va avea efecte asupra întregii societăți în care el va trăi. Creștinul autentic poate astfel să mărturisească prin simpla lui prezență că el este purtătorul unei puteri care nu este din această lume. Aceasta îl înobilează și-i conferă o frumusețe interioară care este, în mod evident, o roadă a credinței în Dumnezeul cel viu. Ca urmare, creștinii care-și trăiesc credința în familie și în societate într-un mod autentic devin adevărați mărturisitori ai Mântuitorului Iisus Hristos, Care S-a jertfit pentru ca lumea să aibă viață. Prin acești creștini lumea se poate însănătoși, prin revalorizarea și recuperarea învățaturii creștine: „Câtă vreme creștinii înșiși nu se afirmă ca „bărbați apostolici”, adică martori credibili ai sfințeniei și iubirii lui Hristos, lumea nu se poate însănătoși.

¹⁶² Pr. Ioan Bizău, *Viața în Hristos și maladia secularizării*, Editura Patmos, Cluj-Napoca, 2002, pp. 210-211.

¹⁶³ *Ibidem*, p. 214.

Mântuitorul exprimă limpede vocația fundamentală a creștinului în raport cu lumea spunând: „Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, încât văzând ei faptele voastre cele bune să preamărească pe Tatăl vostru Cel din ceruri” (Matei 5, 16).¹⁶⁴

În lumea contemporană, familia creștină trebuie să se întărească prin viața dusă în biserică, aproape de o comunitate parohială. Prin aceasta, familiile creștine se pot ajuta reciproc în educația copiilor, dar și în fața numeroaselor dificultăți pe care le întâmpină astăzi. Sprijinul reciproc, găsirea soluțiilor în fața situațiilor grele ale existenței prin recursul la ajutorul bisericii reprezintă calea cea mai bună pentru a rămâne aproape de Dumnezeu. Ocrotirea familiei creștine trebuie să rămână de aceea o preocupare constantă a Bisericii ca instituție. În acest sens Biserica trebuie să găsească soluții misionare pentru a o ocroti de pericolul destrămării și al înstrăinării.

4.2. Căi misionare de ocrotire a familiei creștine

Societatea românească, după căderea comunismului, a înregistrat o uimitoare și dureroasă migrație a forței de muncă către țările care îi permitea un câștig decent, cu mult mai mare decât ce putea primi în România. În acest context au apărut familiile din care unul sau ambii părinți au plecat în străinătate pentru a câștiga bani. Copiii acestor familii au rămas cel mai adesea în grija bunicilor sau a altor rude apropiate sau mai îndepărtate. În lipsa educatorilor principali, acești copii au fost expuși diferitelor pericole, ajungând o adevărată problemă a societății românești. Durerea acestor copii, rămași fără sprijinul și îngrijirea părinților, este de acum binecunoscută. Ierarhii Bisericii noastre au căutat să ajute cât se poate de mult pe acești copii, cerând preoților să creeze activități speciale prin care să-i apropie de biserică și de comunitățile parohiale. În consecință, Biserica trebuie să acționeze în ocrotirea familiei în așa fel încât să conștientizeze părinții asupra responsabilității pe care o au față de copii, care nu pot fi lăsați singuri pe perioade îndelungate, de ani de zile, fără a-i expune în acest fel pericolelor pe care le ridică lumea de astăzi: „Dacă Biserica nu vrea să devină un pangar cu lumânări într-un colț de autogară, într-o Românie de unde toți pleacă, atunci trebuie să le dea tinerilor părinții înapoi. Nu mă refer la acele *family values* anglo-saxone care sunt mai mult o perspectivă corporată a familiei: familia numeroasă ca furnizoare de consumatori, ci de familia tradițională românească, acel poligon de șlefuire a ființei sub privirea atentă a mătușilor și rudelor vagi dar intime, acel loc de deprindere a bunelor maniere, acel loc unde înveți să primești un om în casă cum se cuvine, nu cu saleuri cumpărate de la colț, și nu cu pahare de plastic, acel loc unde înveți valoarea semitonului, a șoaptei, a îngândurării, a tandreții, acel mic univers pe care copilul nu-l părăsește doar pentru a deveni un alt consumator narcisist și pragmatic, ci o persoană care să afirme realitatea lumii, nu să o diminueze prin rău.”¹⁶⁵. Au existat cazuri din rândul acestor copii, care, din cauza lipsei dragostei și sprijinului părinților plecați în străinătate la muncă, au ales chiar să se sinucidă. Așadar, Biserica trebuie să ofere sprijin neîncetat acestor familii și să-i ia pe copii sub aripa sa protectoare prin acțiuni speciale create la nivelul parohiilor.

Calea cea mai bună pentru a ocroti familia creștină astăzi din partea Bisericii o reprezintă atragerea ei către biserică, către slujbele și Tainele care se săvârșesc în interiorul ei. Participarea la Sfânta Liturghie în principal, însoțită de spovedanie și împărtășirea cu Sfântul Trup și Sânge al Mântuitorului nostru Iisus Hristos, trebuie să devină o prioritate pentru familia creștin-ortodoxă. În felul acesta, copiii au șanse, așa cum am subliniat pe parcursul lucrării, să urmeze

¹⁶⁴ *Ibidem*, p. 216.

¹⁶⁵ Ovidiu Hurduzeu, Mircea Platon, *A treia forță: România profundă*, Editura Logos, București, 2008, p. 263.

valorile pe care le întâlnesc în învățătura Bisericii, cunoscând că ei trebuie să trăiască după modelul Mântuitorului Iisus Hristos, Care ne cheamă la viață veșnică. Ca urmare, efectul cel mai important al educației creștine pentru un copil este de a-l învăța să se refugieze, dacă se poate spune așa, mereu sub acoperământul sfânt al Bisericii.

Biserica are menirea de a face cunoscut omului contemporan iubirea nesfârșită a lui Dumnezeu pentru el: „Biserica este un dar dumnezeiesc, o realitate eshatologică, pentru că funcția ei principală este să manifeste și să actualizeze în această lume eshatonul, realitatea finală a mântuirii – Împărăția lui Dumnezeu. În același timp este răspunsul omenesc la darul dumnezeiesc, este creștere în credință, în dragoste, în cunoaștere și comuniune. Numai în Biserică se descoperă taina lui Dumnezeu, a lucrării Sale, a iubirii Sale; numai în Biserică este posibilă creșterea în credință și cunoaștere. Biserica are misiunea de a mărturisi iubirea nesfârșită a lui Dumnezeu ca iubire trinitară, a revela misterul Treimii care iese din transcendența Sa în actul creării lumii și care zidește pe om după chipul Său trinitar pentru a-l face să participe la viața dumnezeiască.”¹⁶⁶. Biserica, ca locaș al Duhului Sfânt, este pentru omul de astăzi spațiul care îi poate aduce tămăduire sufletească și trupească, relevându-i în același timp menirea sa de a deveni fiu al lui Dumnezeu: „Biserica este «locuință» a Duhului Sfânt care a transportat prin veacurile pline de tot felul de tulburări prețioasa comoară a Adevărului revelat de Dumnezeu. Misiunea Bisericii este de a-i duce pe fiii ei în tărâmul Ființării Dumnezeiești, de a uni organic și personal pe toți credincioșii ei cu Persoana lui Hristos, personalitatea lor să devină personalitate în Hristos și prin Hristos, în ei să trăiască nu ei înșiși ci Hristos să trăiască în ei (Galateni 2, 20).”¹⁶⁷. Obișnuirea copilului cu slujbele bisericii de foarte mic, spovedania deasă și împărtășirea cu Sfintele Taine îl vor ajuta pe măsura adâncirii cunoașterii învățăturii de credință să înțeleagă că este chemat să se asemene în toate câte face Mântuitorului Iisus Hristos. Totodată, creștinul crescut în biserică știe că toate eforturile lui din această lume, tot binele pe care îl face va fi răsplătit de Dumnezeu, Care îl cheamă la o viață veșnică: „Misiunea Bisericii este de a întări mădularele ei în nemurire și veșnicie, făcându-le partașe firii lui Dumnezeu (II Petru 1, 4), de a crea în fiecare membru al ei convingerea că starea normală a personalității umane o constituie nemurirea și veșnicia, convingerea că omul este un călător care prin moarte și temporalitate înaintează spre nemurire și veșnicie.”¹⁶⁸.

Prin participarea la slujbele unei biserici, familia creștin-ortodoxă se întărește în credință și cunoaștere. Obișnuirea copiilor cu spațiul ecclesial și cateheza pe care o primesc în primul rând în cadrul familial reprezintă cele două pârghii puternice prin care copilul crește în viața duhovnicească. Familia reprezintă pentru copil expresia dragostei dumnezeiești pentru el: „(...) în cadrul celulei familiale, viața creștinului devine realitate și, astfel, sănătatea tuturor popoarelor se înnoiește. În fața amenințărilor contemporane la adresa existenței familiei însăși, trebuie amintit că tocmai în sânul structurilor ei au loc zi de zi cultul spiritual și propovăduirea Cuvântului lui Dumnezeu, că în ea se exercită preoția părinților care oferă pe copiii lor luminii dumnezeiești și care sunt astfel reprezentanții provizorii și oglinzi ale grijii părintești și milostivirii dumnezeiești.”¹⁶⁹. Participarea întregii familii la Sfânta Liturghie și pregătirea tuturor membrilor ei pentru aceasta prin spovedanie și rugăciune face ca întoarcerea lor acasă să fie una plină de bucurie și de pace: „Sfințenie, mulțumire, bucurie, veselie, iată darurile pe

¹⁶⁶ Pr. Florin Botezan, *Sfânta Liturghie - cateheza desăvârșită Studiu asupra caracterului catehetic al Liturghiilor Ortodoxe*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2005, p. 37.

¹⁶⁷ *Ibidem*, p. 38.

¹⁶⁸ *Ibidem*, pp. 38-39.

¹⁶⁹ Preot Profesor Doctor Ion Bria, *Liturghia după Liturghie Misiune apostolică și mărturie creștină – azi*, Editura Athena, 1996, p. 114.

care le-am primit în casa lui Dumnezeu, iată starea de spirit cu care ne întoarcem la casele noastre, împreună cu certitudinea că suntem purtătorii lăuntrici ai Împărăției Cerurilor.”¹⁷⁰.

Participarea la slujbele bisericii îi întărește pe creștini și îi ajută să se poziționeze în raport cu lumea așa cum face Biserica de veacuri. Anume, Biserica afirmă mai întâi căutarea Împărăției Cerurilor, lumea fiind privită ca un dar al lui Dumnezeu și în același timp în perspectiva ei trecătoare și relativă: „Din perspectivă teologică se poate spune că există între Biserică și lume o permanentă tensiune inevitabilă, pentru că Biserica afirmă caracterul relativ al lumii și „judecă” lumea pentru insuficiența ei. Pe de o parte, ea „judecă” lumea, iar pe de alta, o consacră lui Dumnezeu, o împiedică de la nimicire și o pregătește pentru transfigurare.”¹⁷¹. Rolul mirenilor în Biserică și în societate trebuie să fie în acord cu preoția împărătească pe care Mântuitorul a conferit-o tuturor celor botezați în numele Sfintei Treimi. Fiecare credincios are un loc și o slujire unică în Biserică, fiind înzestrat de Dumnezeu cu daruri unice: „Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție mărturisesc preoția generală a tuturor credincioșilor ca fiind o preoție reală nu numai un cuvânt frumos. Toți cei botezați și „unși”, indiferent de sex și condiție, devin membri ai trupului lui Hristos – Biserica, având darul său propriu, slujirea sa unică, misiunea sa personală. Credincioșii creștini au și ei o misiune preoțească, sunt trimiși și ei la o slujire în Biserică și pentru Biserică și ca atare poartă o responsabilitate pentru Biserică în solidaritate și colaborare cu preoția sacramentală.”¹⁷². Conștiința unei astfel de slujiri și a unei asemenea responsabilități din partea creștinului se pot realiza prin participare la viața Bisericii, în mod particular a unei parohii pe care să o sprijinească prin eforturi proprii. Implicarea în activitățile unei parohii, în afara participării la sfintele slujbe, reprezintă modalitatea cea mai ușoară de a-i atrage pe credincioși și mai mult în viața Bisericii. Totodată, aprofundarea învățaturii de credință este esențială în acest demers al asumării responsabilității față de Biserică. Fără cunoașterea aceasta, creștinul va rămâne la un nivel superficial al credinței, putând deveni din acest motiv victimă a eforturilor misionare pe care alte biserici, de sorginte creștină, le fac pentru a-și atrage credincioși.

Ocrotirea familiei creștin-ortodoxe astăzi trebuie să pornească așadar de la apropierea ei de Biserică, de aducerea ei în spațiul ecclesial unde să se bucure de frumusețea slujbelor și a comuniunii cu Dumnezeu și cu ceilalți credincioși. În acest sens, structura și rugăciunile Sfintei Liturghii au rolul de a-i uni pe credincioși: „Con-slujirea proistosului cu poporul se exprimă, fără excepție în structura dialogală, în toate rugăciunile euharistice. Adunarea „pecetluiește toate rugăciunile” cu cuvântul Amin, un cuvânt-cheie al slujirii divine creștine, care leagă într-un întreg organic pe proistos și poporul lui Dumnezeu pe care-l conduce. Fiecare din aceste rugăciuni (excluzând „rugăciunea preotului pentru sine însuși”, pe care o citește în timpul cântării heruvimiceși (...)) se pronunță în numele nostru al tuturor. Fiecare din părțile componente ale sfintei slujiri euharistice – citirea cuvântului lui Dumnezeu, înălțarea, împărtășirea – începe cu dăruirea reciprocă a păcii: „pace vouă” – „și duhului tău...”. Și, în sfârșit, toate rugăciunile cuprind în conținutul lor lauda noastră, mulțumirea noastră, împărtășirea noastră, iar ca scop final au „unirea noastră unul într-altul întru împărtășirea Aceluiași Duh...”¹⁷³. Așadar, se poate afirma cu ușurință că Biserica poate ocroti familia creștină în primul rând prin câștigarea ei pentru slujbele sale. Apropierea unei familii de o biserică, găsirea unui părinte duhovnic cu care să păstreze o legătură strânsă reprezintă principalele căi prin care unitatea familiei creștin-ortodoxe poate fi apărută, în condițiile

¹⁷⁰ Bartolomeu Anania Arhiepiscopul Clujului, *Cartea deschisă a Împărăției O însoțire liturgică pentru preoți și mireni*, Ediția a II-a, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2007, p. 258

¹⁷¹ Valer Bel, *Misiunea Bisericii în lumea contemporană*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2010, p. 303.

¹⁷² *Ibidem*, p. 402.

¹⁷³ Alexander Schmemmann, *Euharistia Taina Împărăției*, Editura Anastasia, București, 1993, pp. 22-23.

societății de astăzi. Cateheza intensă a copiilor și adulților prin dezvoltarea unor programe și activități specifice diferitelor vârste constituie de asemenea o cale foarte potrivită zilelor noastre.

Misiunea Bisericii este concentrată ca urmare asupra fiecărui credincios în parte pentru că fiecare poate avea un rol covârșitor în lumea în care trăim, din perspectiva mântuirii. Astfel, între Biserică și credincios și restul lumii se stabilește o legătură tainică, care rezultă din înțelegerea lumii ca spațiu al mântuirii, dat în dar de Dumnezeu: „Care sunt obiectivele, țelurile misiunii? Biserica Ortodoxă răspunde fără ezitare: obiectivele sunt omul și lumea; nu omul însuși dintr-o izolare „religioasă” artificială față de lume și nu „lumea” ca entitate, în care omul nu e altceva decât „parte” din ea. Omul nu numai că are întâietate, dar este și obiectivul esențial al misiunii. Ideea Ortodoxă despre evanghelizare este liberă de orice conotații individualiste și spiritualiste. Biserica, taina lui Hristos, nu e o societate „religioasă” de convertiți, o organizație care satisface nevoile „religioase” ale omului. E *viața nouă* și răscumpărarea întregii vieți, a întregii ființe a omului. Și toată viața omului e tocmai lumea în care și prin care trăiește. Prin om, Biserica mântuiește și răscumpără lumea.”¹⁷⁴.

În acest context misionar al Bisericii, familia și îndeosebi copiii ocupă un loc extrem de important. Educația celor mici în spiritul valorilor creștine reprezintă în lumea postmodernă un imperativ care se cere realizat cu mare atenție. Ocrotirea familiei creștine de avalanșa pericolelor pe care le ridică societatea contemporană trebuie realizată așadar considerând fiecare membru în parte. În cadrul unei parohii, aceasta se poate face prin realizarea unor activități care să dea fiecăruia un rol de jucat. Scopul îl reprezintă atragerea copiilor și adulților deopotrivă în Biserica lui Hristos, de unde apoi să mărturisească prin existența lor zilnică valoarea perenă a învățaturii creștine.

¹⁷⁴ Pr. Alexander Schmemmann, *Biserică, lume, misiune*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2006, p. 308.

Concluzii:

Unirea mirelui și miresei prin Taina Cununii revarsă asupra lor harul Sfântului Duh. Legătura duhovnicească care se stabilește între cei doi este comparată cu unirea duhovnicească dintre Hristos și Biserică. Devenind părtași la harul dumnezeiesc, soțul și soția primesc puterea de a duce o viață conformă cu poruncile dumnezeiești. Prin Taina Nunții unirea lor devine una tainică, sfințită prin pogorârea harului Sfântului Duh. Conlucrarea cu acest har pe parcursul anilor de căsnicie depinde în cea mai mare măsură de cei doi soți. Ei sunt chemați să depună eforturi pentru a spori acest har prin lucrarea virtuților creștine. Întâi de toate, ei trebuie să aibă grijă ca dragostea dintre ei să nu se stingă, ci dimpotrivă, cu ajutorul lui Dumnezeu, să sporească și să fie tot mai puternică. Pe măsură ce relația lor devine tot mai strânsă și, prin aceasta, tot mai apropiată de Dumnezeu, și relațiile cu ceilalți oameni vor fi influențate de sfințenia care transpare din faptele și comportamentul lor. Ridicată la rang de Taină, căsătoria poartă tot mai evident amprenta sfințeniei odată cu creșterea eforturilor de a înainta în viața bineplăcută lui Dumnezeu.

Viața duhovnicească a familiei reprezintă un neîncetat efort de a păstra comuniunea între membrii ei, ca singura cale prin care persoana se realizează. Fără păstrarea comuniunii viața lor duhovnicească nu poate spori. Comuniunea implică înainte de toate răspunderea unuia față de celălalt și a ambilor soți înaintea lui Dumnezeu. Nevoia de comuniune este de altfel un dar al lui Dumnezeu, adânc sădit în ființa omului. Harul care li se dăruiește prin Taina Cununii trebuie să aducă roade, pentru care cei doi vor răspunde înaintea Ziditorului.

Valoarea pe care Dumnezeu o acordă căsătoriei transpare din minunea pe care Mântuitorul Iisus Hristos o face în Cana Galileii. Părinții Bisericii văd în această minune prefigurarea unirii oricărui suflet cu Hristos, Mirele Bisericii. Totodată, Mântuitorul vrea să dezvăluie legătura tainică care se stabilește între El și cei doi miri. Părintele Stăniloae afirmă că prin căsătorie începe înălțarea vieții omenești din ordinea naturii în ordinea harului. Cartea Facerii dezvăluie faptul că de la început căsătoria a fost instituită de Dumnezeu cu atributele unității și indisolubilității. Aceste atribute pretind celor doi să trăiască dragostea lor la înălțimea de Taină, ceea ce înseamnă că în mod permanent ei trebuie să caute, cu ajutorul harului dumnezeiesc, desăvârșirea acesteia.

Exigențele vieții de familie pentru creștini sunt în consecință diferite și mult mai înalte. Întâi de toate, soții sunt chemați, după modelul Mântuitorului, la jertfire permanentă și ascultare a unuia față de celălalt. Răspunderea pe care o au soții față de ei înșiși, față de copiii lor și față de Dumnezeu este cu atât mai mare cu cât ea implică, în planul mântuirii, destinul în veșnicie al familiei, dar și al generațiilor care se vor naște apoi. De aceea, viața curată a celor doi soți, înainte și după căsătorie, are influență covârșitoare asupra evoluției familiei. Sporirea dragostei dintre cei doi rămâne însă la libera lor alegere. Dumnezeu dorește ca omul să se mântuiască, însă voința liberă a acestuia în a alege mereu binele este cea care hotărăște.

Educația copiilor în spiritul valorilor creștine reprezintă în consecință principala răspundere a părinților față de copii. Creșterea lor în dragostea de Dumnezeu și de Biserica Lui constituie cel mai mare dar pe care aceștia îl pot oferi copiilor. Lumea contemporană, prinsă în iureșul globalizării și al secularizării, pune accent pe individualism și exacerbarea concurenței. Ca urmare, educația copiilor în spiritul creștin trebuie să-i facă conștienți de sensul existenței care este cel de a dobândi, prin viața de aici, Împărăția Cerurilor. Într-o societate care promovează relativismul valorilor, negându-le și ignorându-le pe cele creștine, familia creștină trebuie să-i învețe pe copii discernământul între bine și rău. Aproximarea copiilor de Biserică prin participarea constantă la slujbele acesteia a întregii familii, dar și prin implicarea în activitățile

propușe de o parohie reprezintă căi prin care viața lor duhovnicească poate spori și rodi de-a lungul anilor.

În educația religioasă a copiilor școala și Biserica ocupă un rol extrem de important. Legătura pe care părinții trebuie să o stabilească între copii, școală și Biserică trebuie să fie una strânsă, din care aportul părinților nu trebuie să lipsească în niciun moment. Cu alte cuvinte, părinții rămân responsabili de educația religioasă a copiilor chiar și atunci când au început să meargă la școală. În continuare, ei trebuie să fie la fel de preocupați și să acorde aceeași importanță implicării lor directe în educația creștină a celor mici. Părinții trebuie să se intereseze ca urmare de toate activitățile cu caracter religios la care participă copiii lor, căutând să-și aducă sprijinul ori de câte ori este necesar. În ceea ce privește legătura cu Biserica, părinții au menirea de a asigura copilului legătura cu un părinte duhovnic de când aceasta este mic. În acest fel, ei se asigură că în viitor, mai ales în situațiile dificile, copilul lor va ști să recurgă atât la ajutorul lor, cât și la cel al preotului duhovnic. Implicarea copiilor în activitățile organizate special de Biserică pentru ei constituie prin urmare una din sarcinile principale de care părinții trebuie să se îngrijească pe măsură ce copilul crește. Părinții trebuie să-și învețe copiii prin exemplul propriu bunătatea și facerea de bine. Virtutea milosteniei este valoroasă în educația copilului creștin în lumea contemporană pentru că îl ferește de păcatul mândriei și al slavei deșarte, ajutându-l să înțeleagă că în jurul lui există mulți oameni care suferă și pe care el îi poate ajuta.

Suferința poate exista nu doar în afara familiei, ci chiar și în interior. Bolile care afectează pe copii în lumea de astăzi reprezintă cel mai adesea consecințele păcatelor și greșelilor pe care părinții le fac. Astfel, desfrânarea dinaintea căsătoriei, avorturile realizate înainte și în timpul căsătoriei, neglijarea copiilor prin lipsirea lor de dragoste, incapacitatea părinților de a comunica cu copii, indiferența față de ceea ce li se întâmplă, stilurile educative diferite ale părinților, atmosfera de ceartă și agresivitate dintr-o familie constituie tot atâtea motive pentru care copiii suferă de diferite boli. Printre acestea pot fi menționate nevrozele, handicapurile, depresia, tulburările comportamentale de tot felul (fuga de la școală, alimentarea excesivă, fumatul etc) sunt doar câteva dintre relele care ating pe copii în societatea de astăzi. Multe din aceste boli apropie familia de Dumnezeu, întărindu-o în credință. Pentru multe familii boala copilului devine motivul reînțoarcerii în Biserică și la Dumnezeu. Părerea de rău a părinților pentru păcatele săvârșite are de multe ori efecte vindecătoare atunci când ea ia forma pocăinței, sub acoperământul Tainelor Bisericii. În mod cert, din păcate, viața trăită de părinți, curată sau în păcate, are repercusiuni și asupra sănătății celor mici.

Familia creștină este chemată astăzi să joace un rol misionar. Existența condusă după valorile creștine și în ascultarea poruncilor dumnezeiești influențează fără voie și pe ceilalți oameni cu care ea intră în contact. În acest fel, prin faptele sale bune și cinstite, familia creștină mărturisește despre frumusețea și statornicia pe care valorile creștine le conferă omului. Biserica, la rândul ei, are rolul de a întări familia creștin-ortodoxă în fața greutăților și pericolelor pe care lumea de astăzi le ridică înaintea ei. Preocuparea Bisericii pentru apropierea familiilor în întregul lor de slujbele bisericii, pentru a se împărtăși din Tainele sale este și va rămâne una principală în efortul său misionar. Afirmarea rolului spovedaniei și a Împărtășaniei în viața de familie constituie în acest demers un punct central. Păstrarea legăturii cu un duhovnic care să povățuiască permanent familia se dovedește extrem de importantă în lumea globalizantă în care trăim. Prin aceasta se elimină, pe cât e cu putință, riscul destrămării acesteia. Așadar, principala preocupare a Bisericii trebuie să fie aceea de a apropia familiile de biserică și de comunitățile lor parohiale.

Viața duhovnicească a familiei în lumea contemporană are nevoie așadar de sprijinul Bisericii și al școlii. Părinții rămân însă principalii educatori și responsabili înaintea lui Dumnezeu pentru parcursul pe care îl vor avea copiii.

Bibliografie:

I. Lucrări de specialitate:

1. Cuviosul Paisie Aghioritul, *Cuvinte Duhovnicești IV, Viața de Familie*, Editura Evanghelistos, București, 2003;
2. Arhimandrit Serafim Alexiev, *Preotul, mijlocitor între pământ și cer*, Editura Sophia, București, 2009;
3. Arhimandrit Serafim Alexiev, *Nu judeca și nu vei fi judecat: Cea mai scurtă cale către rai*, Ediția a 2-a, Editura Sophia, București, 2007;
4. Bartolomeu Anania Arhiepiscopul Clujului, *Cartea deschisă a Împărăției O însoțire liturgică pentru preoți și mireni*, Ediția a II-a, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2007;
5. Dr. Dmitri Avdeev, *Nervozitatea la copii și adolescenți*, Ediția a doua îndreptată și adăugită, Editura Sophia, București, 2008;
6. Dr. Dmitri Avdeev, *Psihiatria ortodoxă în întrebări și răspunsuri De vorbă cu un psihiatru ortodox*, Editura Sophia, București, Editura Cartea Ortodoxă, Alexandria, 2011;
7. Mitropolitul Bartolomeu, *Corupția spirituală, Texte social-teologice*, Ediția a II-a, nemodificată, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2011;
8. Valer Bel, *Misiunea Bisericii în lumea contemporană*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2010;
9. Pr. Ioan Bizău, *Viața în Hristos și maladia secularizării*, Editura Patmos, Cluj-Napoca, 2002;
10. Pr. Florin Botezan, *Sfânta Liturghie - cateheza desăvârșită Studiu asupra caracterului catehetic al Liturghiilor Ortodoxe*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2005;
11. Preot Profesor Doctor Ion Bria, *Liturghia după Liturghie Misiune apostolică și mărturie creștină – azi*, Editura Athena, 1996;
12. Paul Evdokimov, *Taina iubirii, Sfințenia unirii conjugale în lumina tradiției ortodoxe*, Asociația medicală creștină Christiana, București, 1994;
13. Paul Evdokimov, *Femeia și mântuirea lumii*, Asociația filantropică medicală creștină Christiana, București, 1995;
14. Paul Evdokimov, *Vârstele vieții spirituale, De la Părinții pustiei până în zilele noastre*, Editura Humanitas, București, 2006;
15. Adele Faber, Elaine Mazlish, *Comunicarea eficientă cu copiii Acasă și la școală*, Editura Curtea Veche, București, 2002
16. Virgiliu Gheorghe, *Efectele televiziunii asupra minții umane și despre creșterea copiilor în lumea de azi*, Editura Prodromos Fundația Tradiția Românească, Ediția a doua, 2006;
17. Virgiliu Gheorghe, *Revrăjirea lumii sau de ce nu mai vrem să ne desprindem de televizor*, volumul al II-lea, Editura Prodromos Fundația Tradiția Românească, 2006;
18. Mitropolitul Grigorie al Sankt Petersburgului, *O zi de viață sfântă, Sfaturi practice pentru organizarea vieții creștinului*, Editura Sophia, București, Editura Cartea Ortodoxă, Alexandria, 2007;

19. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Problemele vieții*, Editura Cartea Ortodoxă, Editura Egumenița, f.a.;
20. Ovidiu Hurduzeu, Mircea Platon, *A treia forță: România profundă*, Editura Logos, București, 2008;
21. Ștefan Iloaie, *Morala creștină și etica postmodernă, O întâlnire necesară*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2009;
22. Prof. Gleb Kaleda, *Biserica din casă*, Editura Sophia, București, Editura Cartea Ortodoxă, Alexandria, 2006;
23. Sophie Koulomzin, *Biserica și copiii noștri*, Editura Sophia, București, 2010;
24. Arhimandritul Spiridonos Logothetis, *Deprimarea și tămăduirea ei în învățătura Bisericii*, Editura Sophia, București, 2001;
25. Michel Montignac, *Obezitatea la copii, metode de prevenție și tratament*, Editura Litera Internațional, 2010;
26. Sfântul Nectarie Făcătorul de minuni, *Viața, minuni și învățături*, Editura Evanghelismos, București, 2012;
27. *Măria sa, Neagoe Basarab, Însemnările Monahiei Platonida, Doamna Despina a Țării Românești*, Editura Bonifaciu, Bacău, 2012;
28. Radu Preda, *Semnele vremii, Lecturi social-teologice*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2008;
29. Alexander Schmemmann, *Euharistia Taina Împărăției*, Editura Anastasia, București, 1993;
30. Pr. Alexander Schmemmann, *Biserică, lume, misiune*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2006;
31. Mama Sica, *Cum să-i învățăm pe copii religia*, Editura Anastasia, București, 1995;
32. Preotul Profesor Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. III, Ediția a III-a, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2003;
33. Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos sau Restaurarea omului*, Editura Omniscope, Craiova, 1993, Ediția a II-a;
34. Mitropolitul Antonie de Suroj, *Taina iubirii*, Editura Sophia, București, Editura Cartea Ortodoxă, Alexandria, 2009;
35. Pr. Vasile Thermos, *Sfaturi pentru o creștere sănătoasă a copiilor*, Editura Sophia, București, 2009;
36. Dr. Christa Todea-Gross, Preot Prof. Dr. Ilie Moldovan, *Îndrumarul medical și creștin despre viață al Federației Organizațiilor Ortodoxe Pro-Vita din România*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2008;
37. Sfântul Nicolae Velimirovici, *Răspunsuri la întrebări ale lumii de astăzi*, vol. 1, Ediția a doua, Editura Sophia, București, 2008;
38. *Viața de familie*, Editura Sophia, București, Editura Cartea Ortodoxă, Alexandria, 2009;
39. Mitropolitul Hierotheos Vlachos, *Psihoterapia ortodoxă (continuare și dezbatere)*, Editura Sophia, București, 2001;

40. Elizabeth White, *Tărâmul minunilor: cum sădim virtuțile creștine ortodoxe în sufletele copiilor noștri*, Editura Sophia, București, 2007;
41. Linda Wilmshurst, *Psihopatologia copilului Fundamente*, Editura Polirom, Iași, 2001;
42. K. V. Zorin, *De ce suferă copiii*, Editura Sophia, București, Editura Cartea Ortodoxă, Alexandria, 2006;
43. Konstantin V. Zorin, *Genele și cele șapte păcate capitale Ce ți-e scris, în frunte ți-e pus! Se poate schimba aceasta?*, Editura Sophia, București, Editura Cartea Ortodoxă, Alexandria, 2008;

II. Articole din reviste:

Gheorghe Vasile Gorcea, *Biserica și școala – izvoare de lumină în educarea copiilor*, în revista „Renașterea”, nr. 1 din 2011.

ISBN 978-630-6502-86-8
Editura Meritocrat Cluj-Napoca
meritocratj@gmail.com

